RELATIO
DE COCINCINA
R. P.
CHRISTOPHORI
BORRI è SOCIETATE
JESU

Ex Italico latinè reddita.

PRO STRENA

D. D. SODALIBVS
INCLYTÆ CONGREGATIONIS
ASSUMPTÆ DEIPARÆ IN DOMO
professa Societatis JESU
VIENNÆ AUSTRIÆ.

Permissu Superiorum.

Eremitarum Camald. Mont. Regij Ex

Excudebat Michaël Rictius, in
novo mundo.

legato [illegible]

Anno M. DC. XXXIII.

Nicolay Budzynsky 1698.

RELATIO

DE COCINCINA

R. P.

CHRISTOPHORI

BORRI è SOCIETATE

Jesu

Ex Italico latinè reddita.

Pro Strena

D.D. SODALIBVS

INCLYTÆ CONGREGATIONIS

Assumptæ Deiparæ in Domo

professa Societatis Jesu

VIENNÆ AUSTRIÆ.

Permissu Superiorum.

Excudebat Michaël Rictius, in novo mundo.

Anno M. DC. XXXIII.

NARRATIO DE COCINCINA
in duas partes divisa.

In prima tractatur de statu temporali ejus Regni; in secunda explicantur ea, quæ ad statum spiritualem ejusdem spectant.

Pars Prima.
DE STATU TEMPORALI REGNI COCINCINÆ.
CAPUT PRIMUM.
De nomine, situ, & magnitudine hujus Regni.

PROVINCIA HÆC, IN QUA novellam Christo vineam Societas JESU plantare cæpit, non vnum nomen sortita est. quam enim incolæ Anam linguâ suâ, hoc est Occidentalem nominant, eam Iapones suâ dicunt Coci, quod Occidentem pariter sonat; adjacet enim Occidentali Cinarum parti. Lusitani cum Japonum operâ in Anam penetrassent, eorundem Japonum voce Coci, & hac alterâ, Cina, tertiam efformarunt Cocincina; quasi dicerent CocinCinæ, ad distin-

ctionem alterius Cocin Indiæ Civitatis, quæ eorundem Lusitanorum imperio subest. Tabulæ Geographicæ nomen Caucincinæ, aut Cauchinæ, aut aliud simile dant regno huic: sed id aut error transcribentium & Typographorum est, aut earundem tabularum Magistri indicare voluerunt, ab hoc Regno Cinam suum principium desumere. Habet hæc regio à Meridie regnum Chiampà in elevatione undecim graduum poli Arctici: à Septentrione aliquantum ad Ortum inflexo Tunchim; ab Oriente clauditur mari Cinico: Occidentem denique excipit regnum Lai.

Fuit Cocincina quondam membrum magni regni Tunchim, sed auulsa est per Regis moderni avum, & regnum facta; quæ cum hactenus sola Lusitanis commercia præbuerit, & in eâdem suâ Patres operam locarint in fide Christi disseminâdâ, solius etiam à me in præsenti opere magnitudo describetur. quamquam sub finem libri nonnulla additurus sim de Regno Tunchim, quod post meum in Europam abitum Societatis Patres in suum gremium admisit.

Extenditur itaque Cocincina secundum mare centum & amplius leucas, exordio sumpto à Regno Chiampà in prædicta elevatione graduũ II. Poli Arctici. Terminatur sinu Ainami ad altitudinem graduum fere 17. ubi suam jurisdictionem Rex Tunchimi auspicatur. Latitudo exigua est, cum 20. millium passuum dimensio-

nem non excedat. terra plana eſt, in Cinam Goâ proficiſcentibus à dextra mari clauditur, lævam excipiunt montana culta per kemoios, quod ſylueſtrem gentem ſignificat; quamvis enim Cocincinenſes illi ſint, Regi tamen non parent, uſque adeò ſcopulis ſuis regno Lai proximis fidunt.

Dividitur Cocincina in quinque Provincias. Prima contermina Tunchimo & Regis ſedes dicitur Sinuva; Secunda Cacciam ſedes Principis Regis filij. Tertia Quamguya; quarta Quignin, Luſitanis Pullucambi dicta; quinta Renram proxima Chiampæ regno.

CAPVT II.

De climate & Regni qualitatibus.

CUm ut diximus in regno hoc Poli elevatio initium ſumens ab II. non ſe protendat ultra 17. gradum; inde fit etiam quod plus calidis, quam frigidis qualitatibus ſubjaceat. Mitius tamen ei eſt, quam Indiæ, quamvis & intra Zonam torridam ſit, & in eâdem cum Indiâ elevatione. Nulla eſt in India in quatuor anni ſtationibus diverſitas, novem menſes æſtati adſcribuntur, in quibus nulla interdiu, noctuve comparet nebula, ſed ex ſolarium radiorum vehementi reflexione aër veluti accenſus continuò candicat: reliqui tres hiemis dicuntur, non à caloris remiſſione, ſed à pluvijs quæ noctes diebus ſociant. Refrigerandum aërem judicare quis poſſet hâc imbirum copiâ, quæ tres menſes Ma-

jum, Junium & Julium, cum sol versatur in Zenith Indiæ, tenet: attamen tanta & sola est tum ventorum calidorum aspiratio, ut non infrequentur pluviâ hæc anni pars reddatur molestior ipsâ æstate, quâ plerumque à mari suaves Zephyri leniter aspirant, terramque habitabilem faciunt, sic India. Melius Cocincinæ prospexit Deus, siquidem fruitur varietate quatuor anni stationum, & aëre multo mitiore. Æstatis mensibus Junio, Julio, Augusto Sole ejus Zenith obtinente æstuat. Septemb. Octob. Novemb. in autumnum declinat, & æstum eluit assiduâ imbriũ super montes kemojos effusione: hi agminatim decurrentes omne regnum usque adeò adaquãt, ut mare representent. Inundationes hæ clauduntur dictorum trium mensium spatio, sed interpolatim per alternas hebdomadas, ac fere triduum obtinent vice quâlibet. Utilitatem non modicam regno afferunt tantæ aquæ, aërem temperant, terram fæcundant & altricem ac productricem faciunt rerum ad victum necessariarum, maxime oryzæ, quod est potissimum horum populorum alimentum. Mensibus decembri, Januario, Februario spirat frigidior septentrio immixtus pluvijs pariter frigidis. Martio denique Aprili & Majo nihil quod vernum tempus addecet, hic desiderabis, cum se terra virorẽ & flore coronat.

Antequam ab his inundationibus ad ulteriora

riora gradum faciamus, non fraudabo cupidum lectorem narratione quorundam, quæ memorabilia, nec ſcitu indigna ſub ea tempora occurrunt.

Ac primum communibus incolarum votis expetuntur hi aquarum catacliſmi, tum ut aëris temperie, tum ut terræ fertilitate potiantur. quamobrem quoties voti ſui compotes fiunt, ſummâ ſemper animi lætitiâ afficiuntur, & in ſignum geſtientis animi viſitationes & convivia inſtituunt, tranſmittunt viciſſim ſportulas, elatâque voce inclamant, ſæpiuſque repetunt: Da, Den, Lut: hoc eſt: Advenit inundatio, advenit inundatio. Nec ſolius ea vulgi eſt lætitia, ad ipſos Regni Principes, atque adeò ad regia tecta penetrat. Accidit non infrequenter, ut aut inſperatè, aut opinato citius ſe effundāt hi torrentes, quaquè veſpere currus, illac manè contus perterret, quo fit ut animalium pars non minima intercepta, priuſquā aut montes, aut editiora loca poſſit appetere, ſubmergatur. Quæ res ne privatis capitibus lugubris evenire poſſet, lege publicâ in publicam verſa eſt lætitiā. Cautum enim eſt, ne boves illos, capras, porcos, & quæcunque alia animantia aquis præfocata detineat is, cujus viva fuerant, ſed morte publici juris facta primo occupanti dimittat. Ob quam cauſam diluvio adveniente plebs paſſim ſcaphis impoſita ad demerſarum pecudum venatum exeunt, & ex inventis convivia & epulas parant

Nec

Nec sua hoc tempore minori ætati deest festivitas. Est in hac camporum oryzâ redundantium fæcunditate soricum multitudo penè infinita, hæc ab aquis è scrobibus suis, terræque superficie repulsa ad arborum asylum recurrit, unde gratissimum spectaculũ scaphá transeuntibus præbent, arboribus frondes suas vivis veluti fructibus repentè prægravidas ostentantibus. Ad hos sorices decutiendos, & animos ludo recreandos certabundi cum suis cymbulis excurrunt pueri, nec id sine patriæ emolumento; periculum enim foret, ne nimia copia regionem omnem subrueret.

Ad extremum inundationis beneficio quisque domus suæ necessitatibus prospicit; tunc enim ob navigiorum opportunitatem nundinæ & solemniores mercatus instituuntur; tum commercia Urbium maximè vigent; tum convehuntur ligna, etiam quæ fabricis opportuna. Devehuntur ea à montibus navigio, perque Urbis fora deducta invehuntur eodem navigio in domos erectas super proceris columnis, in quibus absq; periculo commorantur, cum inundationem imminere persentiunt. Dixi, absque periculo: longâ enim experientiâ didicerunt, ad quantã aquæ se soleant altitudinem erigere, cui proinde aliquanto altiores has columnas faciunt.

CAPUT III.

De terræ fertilitate.

QUanta ſit agrorum in his terris fæcunditas, facilè quiſq; ex prædicta inundatione ſuſpicari poteſt. nonnulla ego hic ſtudioſo lectori attexam. Oryza ter anno metitur eâ copiâ, ut difficiles operas diurnas effecerit; nullus enim facilè in hac panis copia laborat inopiâ, quâ pene ſola ad laborem graviorem homines exſtimulantur. Fructus ſecundum anni tempora multi & varij ſunt, & ejuſdem ſpeciei cũ Indicis. Poma citrina Europæis majora ſunt & pleniora, cortex extimus ſubtilis, tener, & ſapidus editur cum ſucco, imitaturque ſaporem lemoniorum Italiæ.

Eſt & fructus dictus Luſitanis Banane, alijs ficus Indica, quamvis meo judicio nomen ficus minimè conveniat aut Indicæ aut Cocincinenſi tam arbore quam fructu à noſtrate ficu multum figurâ & formâ diſſidentibus. Arbor Banane ſimilis eſt ei, quod nos turcicum triticum appellamus, ſed procerior tantâque foliorum amplitudine, ut duo ſufficiant ad hominem parte ab omni à vertice ad calcem uſque cooperiendum, quæ res occaſionem dedit nonnullis affirmandi ab hac arbore ſumpta ab Adamo folia ad ſe contegendum. Habet in ſummitate racemum viginti, triginta, aut 40. ſimul fructibus extuberantem, quorum quilibet longitudine, craſſitie, & formâ æquat mediocria citrina Italiæ: cortex

immaturo viridis est, sed declinat in flavum cum maturescit, quemadmodum nostra citrina; secernitur à cortice medulla non aliter ac fabæ cum recentes sunt. Odorem ex se suavissimum spirat. fructus medulla, aut interior caro flava est, & aliquantum solida, velut nostra pyra muscatellina; denique in ore absque ulla comminutione sapidissimè liquatur. Ex quibus omnibus advertitur, si unũ cum dulcedine saporem excipias, nihil hunc fructum cũ nostra ficu habere cõmune.

Ejusdem generis est altera fructuum species, quæ non nisi tosta & cum vino comedi solet. Plãta annua est, producto fructu exsiccatur: ad radicem tamen virgultum relinquit, quod in annũ sequentem servatur. Quæ in Italia ficus Indica dicitur, aliena prorsus est ab his Banane tam in planta, quam in fructu, ipsa verò hic alio nomine signatur. Fructus, quem hactenus descripsimus, communis est toti Indiæ: qui sequitur, proprius Cocincinæ; æmulatur is magnitudine majora poma citrina Italiæ, unusque satiare hominem potest, medullam candidissimam habet inspersam nigris & sphæricis granulis, quæ comminuta mixtim cum medulla præstant sapore, & medicam facultatem contra fluxus præbent. Neque illum, qui ab incolis Can dicitur, alibi conspexi; extima superficies, quod attinet ad colorem & formam, imitatur malum granatum: substantia tamen interior aliquantum liquida est, excipitur-

piturque cochleari. Sapor aromaticus est & similis mespilo vieto. Quem verò Gnoo nuncupant, is sapore acinos vuarum refert, cætera ceraso non absimilis. Habentur etiam istic melones, sed nostris ignobiliores: nec nisi saccharo aut melle conditi eduntur. Cucumeres, aut ut alij nominant, aquei melones maximi sunt & excellentis virtutis.

Giacca fructus toti quidem Indiæ communis est, hic tamen excellit magnitudine; decerpitur ex arbore ad formam nucis aut castaneæ procera, & spinosis aculeis plusquam Zizyphus horrentiore; cucurbitam Italiæ ob magnitudinem dixeris giaccam, una baiulum fatigare potest. Cortex exterior formam nucis pineæ imitatur internè tamen mollis est. Sinu suo continet bulbos flavos & instar monetæ seu Imperialis sphæricos & planos, in medio os habentes, quod abijci solet. In duas species dividitur Giacca: altera apud Lusitanos audit Giacca barca, cujus os à pulpa densiore avellitur: alterius os nō avellitur, cum pulpa instar pultium mollis sit. Sapor utriusq; accedit ad saporem pretiosi fructus Durionis, de quo mox.

Durio pretiosis, qui in Orbe reperiuntur, fructibus annumerari debet. Malacæ solum, Bornei, & in Insulis adjacentibus invenitur. Arbor non multum dissidet ab arbore prænominatæ Giaccæ; fructus quoque fructui in forma exteriore

riore respondet, magnitudine non excedit pineã nucem, corticem æquè durum habet. Medulla candidissima est circum os, cui instar bituminis adhæret, saporeque suo suavissimo non absimilis est leucophago, Italis Bianco mangiare dicto. Divisa est hæc medulla seu liquor in decem aut duodecim alveolos circũplicatos uni ossi, quod magnitudine æquat castaneam majorem. Cum rumpitur & aperitur hæc nux pinea, emittit ingratum odorem similem putidæ cepæ, ipsa tamẽ intra se retinet substantiam suavissimi & sapidissimi dulcoris. Fefellit nidor ille me spectante non neminem. Venerat Prælatus quispiam Malacam, cui ut amicus alter gratificaretur, fructum hujuscemodi aperuit; ille nidoris vehementiâ perculsus adduci nisi astu non potuit, ut eum degustaret. Inter prandendum cum socijs leucophagum appositum fuisset, Prælato medulla hujus fructus, quia simillima priori erat, nihil diversum suspicanti supposita est. Amico ergò errore deceptus dum in os infert malè nauseatum antea fructum; mirari suavitatem insolitam, & coci tam excellentis nomen exquirere. Subrisit alter, & Deum hujus dulcedinis Opificem edixit: offam hanc esse Durionem illum paulò ante nauseatum. Obstupuit ad inexpectatum nuntium Prælatus, nec satis fructu illo expleri potuit. Pretium Durionis vel Malacæ ubi crescit, ad ducatũ assurgit.

Abundat Cocincina & alio fructu Lusitanis

Ananas

Ananas dicto, quem, licet toti Indiæ & Brasiliæ communis sit, attamen hic describam, quia memini perperam ab alio authore expressum. Fructus hic neque ex arbore, neque ex semine nascitur, sed ex radice, uti nostra cinara seu articocalus. truncus & foliorum forma carduo aut cinaræ affinis, fructus figuræ cylindricæ, seu columnaris est longus palmum, latus eâ magnitudine, quam duæ manus vix ambiant, pulpa interior spissa est instar raparum; cortex squamatus instar piscium & aliquanto durior rapæ cortice. Cum vietum est pomum, tam intus, quam deforis flavescit, cultro purgatur, comediturq; crudum, sapor est mixtus dulcedine & acredine, denique ea est teneritudine, quam habent mitia muscatellina pyra. Singularem præterea fructũ profert Cocincina, quem Lusitani Arecam vocant. Truncus huic erectus ut palma, ex parte interiore vacuus est, in vertice solummodò folia protrudit similia palmeis. Inter hæc folia emergunt nonnullæ frondes onustæ baccis magnitudine nucis; deforis viridibus, ut nucum cortex, interior medulla tota candida est, & dura ut castanea, sed saporis expers. Non comeditur sola, sed involuta folijs Betle per omnem Indiam nominati fruticis, qui & folia, hederæ consimilia habet, & huic arbori non secus ac hedera adhærescit. Discinditur dictus fructus Areca in quatuor, aut quinque segmenta. quæ commixta

calcẽ

calci ex ostreorum crusta confectæ involuuntur in prædicta folia ab officialibus, quos nominant Betlere, & sunt ferè sexus fœminei, inveniunturque in singulis domibus, non secus atque apud nos Coci aut Dispensatores. Quisque pyxidem talibus bolis refertam circumfert, & locorum ubique ac quovis tempore masticat, quodque masticatum regerit contentus succo, quo mirificè stomachus confortatur. Horum bolorũ usus usquè adeò inolevit, ut nemo alium visitatum adeat, quin secum afferat pyxidem plenam hoc malagmate. domum ingressus bolum offert ei, quem visitat; is eâdem promptitudine in os capit & masticat, abituro vicissim per Betleren consimilem pyxidem refundendi honoris gratiâ visitatus reponit. Ob frequentem hunc Arecæ usum præcipui facti sunt Arecolorũ proventus, non secus atque apud nos ex olivetis.

Tabacca in minore aliquanto est usu, quam Betle. Cucurbitas eadem regio & saccharum nõ infeliciter profert. Europæi fructus necdum illati sunt in Cocincinam. crediderim ficum & uvas non malè responsuras. Nostrates herbæ ut lactucæ, cicoriæ, caules & similes terram hanc, uti & Indicam minimè novercam experiuntur, necesse tamen est continuum semen ex Europa adferre; sic totæ in herbas sine semine abeunt.

Caro istic multiplex & copiosa est; inter quadrupedes domesticas frequens est vacca, capra, sus,

sus, bubalus, & similes; inter Sylvestres cervus Europæo sublimior, aper &c. in volatilibus non minore numero est gallina tam domestica quam sylvestris, quæ per agros manipulatim oberrant, est turtur, columba, anas, anser, & grus ad esum sapida: aliæ denique volucrum species, quas Europa ignorat.

Piscatio hic copiosissima; piscis verò tam exquisiti saporis, ut post enavigata tot maria, & decursas tot Provincias, nuspiam putem me pisces invenisse, qui Cocincinensibus æquiparari possint. Mira est navium quotidiè circũ litora oberrantium frequentia; mira hominum multitudo, qui à mari, quod in longum alteri Provinciæ lateri adjacere diximus, sub horam diei 20. usq; ad solis occasum seriatim virum viro, pedem pede excipiente, ad montana usq; pisces deferunt. Piscationem genti celebrem facit non tam mensarum lautitia, ad quam piscis crebrius carne adhibetur, quam certus quidam liquor, quem ipsi Balaciam nominant, cõficiturq; ex pisce sale macerato & in aqua putrefacto. Est liquor hic acer, & quam proximè ad sinapium accedens, quisq; ejus maximam quam potest quantitatèm comparat, ita ut non secus ac nostrates vino, ipsi eò sua vasa & dolia compleant, non ad pastum adhibituri: est enim ad esum inutilis, sed prolecturi appetitũ ad capiendam oryzam, sine quo insipida foret. Cum itaq; oryza potissimum & usi-

tatum

tatum harum Provinciarum ſit nutrimentum, plurimâ egent Balaciâ, & ad hanc plurimo piſce, qui plurimas piſcatoribus ferias adimit.

Referre poſſem conchas, oſtrea, & alios marinos fructus, maximè unum, qué vocant Cameron. Sed ut tempus monet, tranſeo ad volatilia. Ex his enim divina providentia tam rarũ & pretioſum eſculentum præparavit, ut meo judicio comparari poſſit mannæ pani Angelico, quo populum ſuum DEUS in deſerto aluit. Cibus eſt uni huic Provinciæ creditus, de quo referam, quæ ipſe nõ raro & vidẽdo & guſtando expèrtus ſum.

Invenitur in hac regione avicula hirundini ſimilis; hæc nidum ſuum, quâ parte undæ marinæ infringuntur, affigit ad ſcopulos: Hic ſubinde ſpumam ex affrictu reſultãtem roſtro excipit, & cũ humore quopiam, quem è ſuis viſceribus depromit, ita commiſcet, ut lutum ſeu bitumen conficiat nidi coagulum. Nidus ubi ſiccatus, fit pellucidus medij coloris inter flavum & viridem. quæritur ab incolis ſummâ induſtriâ. nam aquâ emollitus loco condimenti adhibetur carni, piſci, herbis, & quibuſcũq; alijs eſculentis, quibus tam varium ſaporem, & cuiq; proprium comũnicat, ut videantur pipere, cinnamomo, caryophyllo & omni petioſo aromate condita. Quare ſolus hic nidus ſufficiens eſt cuicunq; ferculo condiendo; neq; opus eſt oleo, larido, aliove condimenti genere, ut nemo gratis allatam judicet

com-

comparationem cum manna omnem ciborum suavitatem in se concludente. Hoc solú interest, quod hic exiguæ aviculæ, illud sit Angelorum opus. Tanta est dictorum nidorum frequentia ut ipse ego meis oculis conspexerim onerari decē naviculas è nidis, quos vix mille passuum scopuli ferebant. Pretij magnitudo uni regio fisco hanc mercem addixit. distrahitur magna pars in Cinam, ubi in regiâ in pretio est Lacticiniorum usus hic nullus est, mulgere enim vaccam aut simile animal peccatum æstimant & hujus suæ conscientiæ eam causam afferunt, quod lac à natura ordinatum fuerit filiorū nutrimento. Quasi verò qui filiorum est dominus, non possit de eorū alimento disponere? Multa quæ nos horremus, aut venenosa censemus, in mensas inferunt. inter quæ est camæleon grandior eo, qui exsiccatus nonnunquam in Italiam importatur. Fuit amicus, qui emptum ex his fasciculum super ardentes prunas me spectante injecit. camæleontes exusto vinculo, lento ut solent gradu aliquādiu repserunt, donec ignis vehementiâ superato pellis gelu ustulati conciderunt. Exemptis pellem homo cultro abrasit, carnemq; candidissimam, quæ sub tali cortice latebat, tritam & quadam pinguedine perfusam coxit. me Spectatorem, nō etiam potuit habere Commensalem.

Non minus ferax est Cocincina earū rerū, quæ reliquis humanæ vitæ necessitatibus opportunæ

esse solent. serico vel ipsi fossores, & operarij passim vestiuntur, mihique non semel voluptati fuit spectare sericatos viros & mulieres sub onere petrarum aut calcis; nec quidquam pensi habere maculas, quæ in tali opere intercurrere solent. Nemini autem incredibilis videatur hæc serici vilitas, cum mori, ex quibus pabulum vermibus serici textoribus præbetur, non secus atq; à nobis cannabis in agris conseratur. ubi frutex ad magnitudinem dictæ cannabis assurrexerit, occupatur à vermibus, qui in aperto ædiculas sibi construunt, in ijsdemq; more sedularum netricũ sua fila deducunt. Hæc alendorum bombycum facilitas non solum Cocincinam vestit, sed etiam Japoniam & regnum Lai, ex quo distrahitur usq; in regnum Tibet, non ob subtilitatem, sed soliditatem qua præcellit Cinense sericum.

Domus populo passim sunt ligneæ. verum cum lignum hoc judicio communi, qui hactenus id viderunt, sit omniũ, quæ uspiam Orbis habet, pretiosissimum, nemini invident lapideas, aut marmoreas. Inter multas & varias arbores, duæ potissimũ ædificio serviunt. harũ neutra seu sub terrâ seu sub aquis corrũpitur. utraq; ita est solida & gravis, ut aquæ nõ iñatet & in navi anchoræ partes suscipiat. Altera nigra est, ebeno tamen in colore inferior, altera rubea. Neutra cum decorticata est, asciam ad poliendum videtur desiderare. Nomen arboribus Tin est. unde fortasse non multum

multum à vero is declinaret, qui affereret hæc esse ligna illa incorruptibilia, quibus Salomon ad templi fabricam usus est, cum voce non dissimili eas scriptura vocet ligna Thyina. Montes Cocincinæ pleni sunt his arboribus rectissimis & tam enormis altitudinis ut caput intra nubes recondere videantur. latitudinem viri duo non facilè ambiũt. nemini vetitum quotquot libuerit succidere. ideò ex his domos plerasque construunt. Bases ædificiorum sunt columnæ altæ, fortes & apprimè solidatæ, inter quas inserunt tabulas ad libitum mobiles. æstate enim earum loco crates è canna confectas ad captandam recentem auram substituunt. cum verò exundat regio, navibus ut aliquandò memoravimus, exitum & introitum in domus penetralia his amotis aperiũt. Ornatus domuum dignus admiratione est & curiosus. ingenium artificum arguit cælatura exquisitissima.

Priusquam ab arboribus ad cætera transeamus, operæ pretium duco ea referre, quæ de ligno, merce omnium quæ è Cocincina efferuntur pretiosissima cognovi. Est per Indiam celebratissimum lignum Aquila & Calamba: ex eádẽ quidem arbore utrumq; resectum, sed non utrumq; ejusdem pretij & virtutis. Crescit magno numero arbor in montibus kemojorum alta & uteumque obesa. Junior secta dat lignum ignobilius, quod Aquila vocatur. frequens visitur in his terris, ne-

mine à ſuccidendo u là lege inhibito. quod ſi inveteraverit arbor, Calambam dabit. ſanè hæc vix inveniretur, niſi natura proſpexiſſet, ſemina ejus & radices inſerendo altiſſimis & inacceſſis rupibus. Hinc à ſemiexeſis vetuſtate arboribus nõnunquam rami decidunt. quamvis autem carioſi ſint, attamen tam virtute, quam odoris fragrãtiâ communem Aquilam multis partibus antecellunt. & hæc eſt illa tam celebris, & in pretio habita Calamba. Aquilam quiſq; pro placito divendit; Calamba propter eximiam virtutem quam habet, diſtrahenda ſolis Regibus conceditur. Ubi legitur, uſq; adeò ſuavis eſt & odorifera, ut cum fortè dono accepiſſem aliquot ſegmenta, experiẽdæq; virtutis cauſa ſex & amplius palmos ſub terra n ea defodiſſem, ipſa ſe tamen odore proderent. Libra Calambæ ubi colligitur, vænit quinq; ducatis. in portu Cocinenſi loco comerciorum, libræ ſexdecim ducati appenduntur. In Japonia libra eſt ducentorum ducatorum. pro libra ſegmenti quod juſtam cervicalis magnitudinem æquat, dant Japones 300. aut etiam 400. ducatos. mos enim Japonum eſt loco pulvinariũ plumaceorum uti materiâ duriore, quæ plerũq; lignea eſt, & ut gentis fert gloria, non ingloria. Regum & Magnatum pulvillus, Calamba. Aquila licet pretio & merito ignobilior, non tamen commercio. cui navis una hoc ligno gravis, opũ abundè is in reliquam vitam habet. Regia erga

Mala-

Malacensem Gubernatorem gratia est, Aquilæ exportationem ei vel semel concessisse. Hoc enim ligno odorifero passim per Indiam Brachmanes & Baniani suorum cadavera exurunt, ideòq; ligni mercatum celebrem faciunt.

Deniq; Cocincina divites fodinas habet omnis generis metallorum, maximè auri, quas cum reliquis quæ pluribus cum decoro & omnium oblectatione explicari possent, brevi hoc mercatorum Europæorum, qui has terras viderunt, elogio concludam. Cocincinam ex parte præstare opibus regno Cinæ, cujus divitiæ cui non notæ? Locus moneret, ut animalia, quæ magno numero in hoc regno progigni diximus, pro modulo nostro describeremus. ego tamen brevitatis memor solos Elephantos & Abades proferã, de quibus non illepida, & forte hactenus nec lecta, nec audita narraturus sum.

CAPVT IV.

De Elephanto & Abada.

MUltus est in Cocincinæ nemorib elephas, sed gentis in edomando imperitiâ inglorius, & bellis inutilis manet. Cicures è Cãbaja petuntur. Indicis hi duplo grandiores. pedum vestigia, quæ circularẽ formã obtinent, diametro bipedali constant. Bini qui ore prominẽt dentes eburnei operis materia, nonnunquã decem & octo palmorum longitudinem æquant in maribus. fæmina in hoc ignobilior. Quantò Ele-

phanti, qui per Europam circumducuntur minores his ſint, is percipiet, qui cũ his contulerit tres palmos, quos illorum dentes non excedunt. Eſt vita Elephantis diuturna. Rogatus à me Elephanti Magiſter de ſuæ beſtiæ ætate, retulit 60. in Cãbaja, 40. in Cocincina eam vixiſſe annos. Plura inaudita, attamen vera hic adſcribam, quæ ipſe ego Elephanto ſæpius itinerans vidi & expertus ſum. fruere benevole lector,

Onus commune Elephanti ſunt tredecim aut 14. viri. inſident illi machinæ, quæ non ſecus atq; in Europa ephippium equi dorſo imponitur, & catenis ſub ventre ſtringitur. Sũt primũ in plauſtro eminentiora quatuor ſedilia umbellâ tecta. In lateribus verò dextrâ lævâq; bini ingreſſus patent, qui ternis ſeſſoribus locũ præbent. â tergo etiam duo ſcabella averſis prominent. capiti Elephanti inſtat velut Auriga, Nayrus Gubernator. Non ſolum terrâ, ſed & mari in Elephanto taliter inſtructo iter me feciſſe non ſine mea admiratione contigit. Jucundum erat videre belluam tam vaſti corporis ſinus maris octo ſtadia diffuſos ſub onere, quod navem ſimilitudine referebat, impigrè ſecantem. Laſſabatur tamen ſenſim, & anhelitus ac reſpirationis difficultate imminutionem ſuarum virium oſtendebat. unde ad refrigerandum corpus, aquam hauſtam proboſcide in altum more Oceanitidis balænæ effundebat. Ob eandem corporis molem ægerrimè corpus in-

pus inſcenſuris flectit, nec niſi Nayri compulſus imperio. neque moram aut morem ullius patitur, ſed mox à factâ genuflexione erectus docet ſeponenda eo temporis articulo honoris obſequia. Ejuſdem Nayri juſſu membra ſua in modũ graduum componit, ut profecturis faciliorem ad vehiculum aditum faciat. Primum gradum pede non exiguæ altitudinis efficit. ſecundo nucem ejuſdem pedis exporrigit. tertio exhibet flexum genu. pro quarto prominet è latere os, ex quo beneficio catenæ è plauſtro dependentis ſe aſcendens in plauſtrum librat. Quare teſte experientia notantur erroris ij, qui ſcripta vulgarunt inflexibilia eſſe Elephanto genua, aut in ijs capiendis ſolere ſuccidi eam arborem, ad quam dormiturus ſe inclinat. Illud inficiari non poſſum ſomnum capturum non ſe diſtendere, ſed erectum in pedes inter aſſiduam capitis agitationem quieſcere ſenſibus reliquis.

Belli tempore demitur cælum vehiculo, ex quo veluti è turriculâ rem agunt in hoſtem moſquettis, jaculis, & nonnunquam æneis tormentis quibus portandis horum Elephantorum humeri pares ſunt. Ipſe ego unum vidi proboſcide ingẽtia pondera attollentem; alterum ſimiliter proboſcide æneum tormentum ſat grande elevantem. Vidi alium abſque ullo alterius adminiculo ordine decem minores triremes ad mare ſumma dexteritate protrudentem. Illos quoque miratus

 ſum,

ſum, qui craſſas arbores eâ facilitate evellebant, ⋆ quâ nos caules aut lactucam comminuimus. eâdem facilitate domos confringunt, & ſolo æquãt; quin & vicos proſternunt juſſi ſive ad hoſtem in bello evertendum, ſive ad inhibendũ pacis tempore incendij curſum.

Proboſcis proportione æquat reſiduam quæ ſupereminet corporis partẽ. hac abſq; incurvatione corporis, à terra quidvis etiam minutiſſimũ attollere poteſt. Conſtat hæc tam utilis corporis pars è multis nervulis inter ſe ita connexis, ut plicari poſſint & extendi etiam ad res minuſculas capiendas, & tamen, quod non immeritò mirêre, tam eſt, ut ante memoravimus, fortis & valida. Corpus veſtitur pelle ſcabra coloris cinerei. iter diurnum Elephanti ſunt duodecim leucæ, quiq; elephantis motui inaſſueti, eam quam mari alterationem patiuntur.

Pace tuâ amice lector plura docilitatis elephantinæ argumenta adducam, tritumq; illud: elephanto belluarum nulla prudentior: firmabo rebus, quæ prudentiam & intellectum redolent. Solent à Nayro baculo quatuor palmorum ferreo & ob uncum prominentem aſpero cædi, pungi, atque ad imperata obſequentes reddi elephanti; verbis tamen plerunq; ducuntur. Reperti ſunt, ⋆ qui novêre tres, quatuorve linguas diſterminas, earum ſcilicet Provinciarum, in quibus ætatem triverunt. Is, quo vehebar, Combajanam & Co-
cin-

cincinensem callebat. Quem enim vero non teneat admiratio, aut potius, nisi experientia aliud dictaret, quis amentem non diceret Gubernatorem, quo, qua gradiendum, ubi interquiescendũ, quæ occursura domicilia, & reliqua quæ ad iter pertinent accuratè belluam edocentem? illa dictorum tenax partes suas ita ad amussim exequitur, ut hominum ratione præditorum nemo melius. Ubi de viæ termino edocta est, neglectâ communi, viâ brevissimâ per avia & devia, sylvas, mõtes, flumina procedit. objecta flumina aut transuadat, aut tranat. occursantes sylvas proboscide aut solâ, aut falce præacutâ ad id è curru pendente cædit, evellitq; celerrimè & spatiosè. Unde obvium est nosse, quà elephas transierit. Solam * in tali itinere spinam solicitus cavet, ne quà teneram plantam offendat. Cum septẽ elephanti cõsociati aliquando me præsente iter emetirentur, moniti sunt singuli à suis Gubernatoribus sub arena occursante mille passuum decursu spinas delitescere. ad eam vocem certatim demisêre caput, & oculati eorum more qui quidpiam minutum perdiderunt, singulorum vestigiorum fundamenta toto milliari perlustrarunt, quoadusq; de superato periculo moniti caput sustulêre & processêre solito gradu. Sub vesperam è diversorio in proximũ nemus Nayris mittentibus ephippiati abierant; me cur non deonerarentur rogãte responsum est, eos ad pascua itantes ut arborũ

ramos ad libitum sibi demeterent, instructos ante nominatis securibus è curru pendulis dimitti debuisse. Sequente vespera cum ad manum sylvæ non essent, à Nayris procuratæ frondes in pabulum cessêre. Spectaculum præ cæteris unus mihi jucundum exhibuit. nam ubi proboscide arreptam frondem ori applicuisset, ita dexterè eam dentibus decorticabat, & expeditè auidèq; absumebat, ut nemo hominum ficum melius aut quemvis alium fructum, Narranti deinde mihi, ut fieri amat, in corona fere virorum viginti oblectationem, quã elegans elephanti illius in comedendo dexteritas pepererat; mox Nayrus jussu domini elephanti, cum aliquantum à nobis distãtem altâ voce evocavit nomine proprio, quod erat, Gnin. Sustulit Gnin sine mora caput excepturus imperium. Reminiscere, infit Nayrus, advenæ illius Patris, qui te die hesterna comedenté cum admiratione est contemplatus. Tu modò frondem hesternæ similem cape, & quod heri, id hodiè ei spectaculum rursus exhibe. Vix verba compleverat Nayrus, & ecce elephas fronde instructus in conspectu adfuit, meq; ex omnibus selecto, quod proboscide gestabat, visendum exporrigit, dein cortice nudatũ ut pridie absumit. demũ profunda adgeniculatione me veneratus, velut ridibundus & inter lætitiæ signa festivus abscessit, me si quando unquam, tunc vel maximè stupore defixo, nec satis capiente eam belluæ capacitatem.

Nay-

Nayrum & herum si excipias, nulli paret elephas. duobus illis fas est & impune belluæ insilire. quisquis alius inscendere ab ea conspectus est, de vita periclitatur. solet enim tũ bellua proboscide vehiculum sibi detrahere, & sessorem proculcare. Cum igitur inscendendum est, velantur à Nayro oculi cartilagine auris, magnæ quidem sed vehementer deformis. Si quãdo in obsequẽdo segnior est, asperrimè à Nayro super caput erecto corpore stante cæditur bellua secundum frõtem. cæsa est aliquando me in plaustro constituto, & ita intremuit ad ictus singulos qui ferè seni sunt aut septeni, ut præcipitium pavesceremus. Mira tamen est belluæ patientia & in ictibus perferendis constantia. Omne jugũ excutit in ardore libidinis, vehiculum sibi proboscide detrahit, confringit, pedibusq; proterit una cum vectoribus. Tam præsens exitium Gubernator antevertere solet præviso bestiæ incentivo, eaque exoneratâ & dimissa, quoad à furia conquieverit. postquam ardor abierit, facti pænitens ac veluti pudibunda demisso capite præsentat se verberibus, quæ se meruisse agnoscit.

Usus elephantorum olim in bellis erat frequens, & formidabilis is habebatur exercitus, qui greges elephantorum ductaret. Verum à quo Lusitanis inventæ sunt quædam igneæ velut linguæ, quas in faciem elephantorum conijciunt, plus bestiæ detrimenti, quam utilitatis suis afferunt. ubi

enim

enim ignis oculos occuparit, impatientes ardoris in fugā vertuntur, turbantq; ordines, & quidquid obuium eſt, amicū inimicumve proculcant.

Pugna eſt cicuri elephanto cum duobus ſolumodo animalibus. alterū eſt elephas ſylveſter, alterum Abada. huic plerumq; eripit, illi concedit palmam. Eſt Abadas corporis figurâ medius inter bovem & equū, magnitudine tamen æquat minores elephantos, pelle ſquamoſâ velut cataphracturâ formidabilis, pyramidale cornu in fronte gerit. pes ei & ungula ſimiles bovillæ. Inaudierat Gubernator Nuocmonenſis Abadam viſū in ſylva domui noſtræ proxima. Animi ergò laxandi gratiâ eo cum centum operis, & octo, decemue elephantis venatū abijt. Abadas, qui petebatur non ſolum multitudine territus non eſt, ſed etiam perrupto primo venantium cuneo ad poſtremos penetravit. Orta eſt illic pugna inter Gubernatoris elephantum & Abadam. Ille proboſcide corripere, ſed fruſtra agiliter ſe librantē belluam; hæc verò cornu configere latera ſui hoſtis nitebatur. Cautus interea Gubernator captatâ occaſione ita dextrè lanceâ latus, quo ſolo vulnerabilis erat Abada, fixit, ut telum à parte oppoſita emicuerit. Ad ruinam feræ applauſus multitudinis ſecutus eſt, & ibidem extructâ pyrâ ſuperiniectum exanime corpus. poſt hæc circum actæ choreæ, ſenſimq; toſtæ carnes à tripudiantibus abeſæ. Cor, hepar, & cerebrum, regale his

terris

terris ferculum, Gubernatori ludos ex editio re loco ſpectanti oblatum. Ego qui feſtivitati inter eram, ungulas ejuſdem cum Alce virtutis, & cornu præſens contra venena remedium, & unicornu par a Gubernatore obtinui.

CAPVT V.

De qualitate conditione, moribus Cocincinenſium. de modo vivendi, veſtiendi, medendi.

COcincineſes, ſi loquamur de maritimis, colore ſuo oleaſtrino ſimiles ſunt Cinenſibus. Mediterranei Tunchimo conterminі cum Europæis candent. Effigies faciei Cinica eſt, naſus compreſſus, oculi minuti, ſtatura media, nec ad parvitatem Japonicam dejecta, nec ad proceritatem Cinicam erecta. utriſq; robore & corporis firmitate præſtant. animi vigore ſuperant Cinenſes. in vitæ contéptu ſuperantur à Japonibus. ſunt enim hi in periculis & contentionibus vitæ prodigi. Inter omnes Orientis populos nullus naturâ affabilior Cocincinenſibus. infame apud eos quamvis honoris avidos, iræ æſtu abripi. Soli Europæos non fugiunt, alij ad primum noſtratiū conſpectum fugere ſolent; hi è contrario certatim accedunt, plurima exquirunt, ad epulas invitant, nihil deniq; humanitatis intermittunt. quod cum mihi meiſq; ſocijs eveniſſet, videbar mihi in notos & familiares incidiſſe. Oſtium Evāgelio prædicando non paruum hæc naturæ facilitas pandit. Ex eâdē provenit mira inter eos animorum

animorum concordia. Ea eſt in negotijs pertra-
ctandis facilitas, ut fratres videantur, aut ejuſdẽ
domus incolæ etiam ij, qui ſe alias nunquam no-
vêre, aut vidêre. Inurbanus haberetur, qui eſcu-
lentum quodcunq; etiam minimum comedens
inter præſentes non compartiretur. In pauperes
naturâ benefici ſunt, quibus nullam, quam poſ-
ſunt, eleemoſynam negant. negaſſe grave delictũ
putatur, non aliter atq; ſi ex juſtitia ad dandum
tenerentur. Liberalem hanc liberalitatem ſenſê-
re naufragi quidam ad litus Cocincinenſe ejecti.
cum enim ex omni horum lingua callerent hanc
ſolam vocem : Doij, quod eſt, fameo: eamq; ad
fores ædiũ elata voce iterarent; ſum̃am brevi ci-
borum copiam comportavêre. ijſdem Regis juſ-
ſu navis ad repatriandum data. at cum illi gentis
illecti munificentiâ regno nollent excedere, vi fu-
ſtium & gladiorum à Præfecto compulſi navem
inſcendêre, & cum collecta oryza abiêre.

Facilitatem in dando conſequitur facilitas
in petendo. Quidquid aut novum, aut exquiſitũ
vident, petunt hac voce, ſcin mocaij, hoc eſt, date
ex iſtis rebus mihi. Negare turpe & ruſticum eſt,
eſto id quod petitur rarum, unicum, pretioſum
ſit. Neceſſe itaq; eſt quæ quiſq; pulchra habet, aut
abſcondere, aut paratũ eſſe ad ea donanda. Mer-
cator Luſitanus moris inſolentis impatiens, cum
paſſim ſua à ſe peti cerneret, & ipſe tandem pe-
tacem decrevit ſe facere. accedens ergo ad pau-
peris

peris cujuſdam piſcatoris cymbã, & manu prehendens corbem piſcibus refertum lingua vulgari ei dixit: ſcin mocaij. Nihil oppoſuit piſcator, ſed corbem, ut erat, auferendum tradidit Luſitano. qui admirans liberalitatem Cocincinenſem, pauperi domi ſuæ pretium refudit.

Vrbanitas & morum civilitas his & Cinenſibus propè par. ſuus ab inferioribus gradui ſuperiori honor habetur. par parem obſervat ea cũ officiorum refuſione, quæ in Cinenſibus plurimũ commendari ſolet. Singulariter in hoc regno elucet reverentia erga ſenes cujuſcunque gradus & conditionis, quos honorem primum eis deferendo præferũnt omnibus juvenibus. qui nos domi noſtræ inviſebant, ſæpius ab interprete moniti, nunquam tamen induci potuerunt ut ſuperiorẽ ætate juniorem prius præ alio quodam ſene Patre ſalutarent.

In domibus quãvis pauperrimis triplex ſedendi commoditas aptatur. Primam & infimam facit ſtorea ſuper pavimentum ſtrata, & ſuper hanc conſident homines ejuſdem conditionis, ut exempli gratia ejuſdem familiæ. ſecundam facit aſſer ſtoreâ exquiſita & delicata opertus. ad hãc invitantur perſonæ digniores. Tertia eſt ſtratum in lecticæ formam, tres à terra palmos elevatum. In hoc Gubernator, in hoc oppidorum domini, in hoc divino cultui dicatæ perſonæ collocantur, qui honor ſemper Noſtris exhibetur. Ob

natu-

naturæ bonitatem non multo ante memoratam exteros hæc gens in pretio habet, ijſdem poteſtatem facit ſectandæ legis propriæ, utendiq; habitu, qui cuiq; arridet. quin imò exterorum mores & conſuetudines laudat, & demirabunda eorum ſcientiam ſuæ ſapienter anteponit. in quo è diametro oppoſita eſt Cinæ peregrina vilipendere, ſua æſtimare, & commendare ſolitæ.

Materia veſtitus, ut aliàs dictum, eſt ſericum. forma non una. Fœminarum cultus inter omnes Indiæ populos modeſtiſſimus. neque enim vel in ſummis æſtibus minimam corporis partem apertam patiuntur Veſtis quæ à pectore dependet, eſt quina aut ſena, omnis diverſi coloris. Prima & infima terram ferit, quæ cum tanta gravitate & decoro per terram raptatur, ut ne minima quidem pars pedis appareat. ſecunda ſuper hanc dimidio palmo minor eſt. hanc tertia excipit ſimiliter minor. par de reliquis ratio. ita ut ſingularum varius color concinnè ſe ſpectantiũ oculis obijciat. Pectus velant amiculo varijs coloribus teſſellato. Addunt velum, ſed uſq; adeò pellucidum, ut, quã modeſtè ſuffurantur, gratiorem ac vernis delicijs ſimiliorem venuſtatem refundant. Capillus ſine lege per humeros in terrã defluit, quòq; longior eſt, eò cenſetur venuſtior. In capite pileolum geſtant tam latum ut totam faciem operiat, neq; oculis ſupra tres aut quatuor paſſus ante ſe exſpatiandi poteſtatem faciat. cidares has ſubtexunt

xunt ſerico aut auro juxta perſonarum dignitatem. Per viam ſalutatæ reſalutant elevatione hujus pileoli ad tantam altitudinē, quanta ſufficit faciei ſalutanti exhibendæ. Viri loco caligarum faſciant crura & totum corpus ſericeis quinq; aut ſex diverſorum colorum pannis. manicas amplas portant, ut Patres S. Benedicti. A cingulo deorſum ſingulæ illæ faſciæ elegantes inciſuras habēt. ſanè cum procedunt in publicum, jucundam pompam oculis exhibent ob illam tot colorum permixtionem, ad quam ſi ventulus quiſpiam acceſſerit fimbrias elevans, totidem pavones explicatis cirris radiantes dixeris. Nutriunt more fœminarum capillum, ſinuntq; vel ad plantam deſcendere. tegunt caput ſimiliter ut fœminæ pileolo. quibus barba, (rari hi) nunquam eam recidi patiuntur, morem ſecuti Cinenſium, quemadmodum & in unguibus, quos nobilitas nunquam violat. eſt enim veluti character & nota ſecernens nobilem à plebeio ſeu mechanico, cui ungues inter opera atteruntur. Ob enormem hanc unguiū proceritatem, nihil minutum in manus capere poſſunt. Noſtram conſuetudinem reſecandi capillos & ungues approbare nolunt, cum æſtiment hæc homini à natura ad ornamentū data. Objecêre aliquando, quam ob cauſamChriſtum Mundi Redemptorem, cujus veſtigia nos ſequi prædicamus, longos capillos & cæſariem geſtantem (ut ipſi in allatis imaginibus docemus) nos promiſſo

capillo non sequeremur. Addebant, Christi exemplo demonstrari hunc ritũ esse naturæ magis conformem. Vni è multis responso acquievêre, cum docuimus imitationem Christi in cultu corporis non consistere.

Scholastici & doctores graviore aliquanto habitu utuntur sine tot coloribus & segmentis. quin imò damascenâ toga nigri coloris reliquum cooperiunt. E collo velut stola, è brachio manipulus dependet: caput biretto Pontificiæ mitræ simili velant.

Tam viri, quam fæminæ ad ornatum magis, quam ad necessitatem manu gestant ventilabrum affine Europæo. In luctu secus ac nos albo vestiuntur. In salutationibus caput revelare inurbanũ est, uti & apud Cinenses. qui rem hanc usq; adeò difformem probis moribus judicarunt, ut necessè fuerit Societati nostræ à SS°. Dño N°. Paulo V°. impetrare privilegium celebrandi operto capite. Non utuntur tibialibus, aut calceis: pedem contra viarum injuriam muniunt potissimum corio constricto nodis floccato serico ornatis, qui intra digitos ad similitudinem sandaliorum conveniunt. Indecorum hic non putatur nudipedem procedere. cum verò seu calceati, seu nudipedes se facilè maculent, in singulis ædibus ad fores aulæ majoris pelves aquâ plenæ disponuntur, ut ingressuri pedes ibidem abluant ibidẽ soleas, quotquot utuntur, reponunt, resumpturi in abitu; nam

intra domum earum opera non egent, cum ſtoreis inambulent. Noſtri Patres ob facilitatem, qua gẽs externorum conſuetudines recipit ſecus atq; in Cina nunquã compelluntur veſtẽ mutare. quare non multum differunt à communi Indiæ habitu. Veſtis unica abſq; pallio, aut illâ, quam ſuperiorẽ nominamus, conficitur è bombyce ſubtili Ehingor dicto, ac ferè cærulea eſt. Calceis nec Europæis, nec Cocincinenſibus utuntur. illos qui paret, deeſt: hos ferre graviſſimum eſt. nodi enim illi ob divaricationem digitorum inter quos ſunt, pariunt non modicum dolorem. Minus itaque malũ eligendo diſcalceati ambulant. Solent quidem ex hoc pedum neglectu continui ſtomachi dolores gigni, maximè cum terra humida eſt: ubi tamen planta conſuetudine induruerit, ne ſaxa quidem aut ſpinas ſentit. Ego cum inde Macaum redij, calceos quos reſumebã, moleſtos expertus ſum, ipſiq; pedes ex aëris ſuffocatione implicati nexibus videbantur. hæc de veſtibus, nũc de cibis. Potiſſimum Cocincinenſium pabulum eſt oryza. mirumq; eſt eos comeſturos in tantâ carnis, aviũ, piſcium, frũctuum, quibus regio abundat copiâ, pri⁹ ſe oryzâ implere, ac deinde reliqua per modũ cæremoniæ libare. Vnde pluris eam faciunt, quã nos panem. ne verò nauſeam contrahant, eã puram comedunt nullo vel oleo, vel butyro, vel ſale, aut ſaccharo temperatam. Cum coquunt, affundunt puram aquam in ea quantitate, quæ faciat

ut ne adhæreat ollæ, aut torreatur. quare granâ integra manent aliquantum humore emollita. Oryza sic absq; aromatibus condita facillimè digeritur: & ferè ut mos Orientalium fert, quater in die largiore genio sumitur. Comedunt Cocincinenses humi sedendo pedibus in Crucem decussatis stat à fronte mensa rotunda ad altitudinem pectoris affabre cælata, & si conditio personarum ac facultates patiantur, deargentata, aut aurea. nõ est hæc mensa spatiosa more obtinente ut quisque suã habeat. Quare in convivijs quot sunt invitati, tot parantur mensæ. Idem mos in privatis domesticorum mensis servatur. nonnunquam tamen vir & uxor, pater & filius eidẽ mensæ accumbunt. Non utuntur cultris aut fuscinulis, nec his indigent, cum omnia fercula minutatim concisa è culina afferantur. Furcularum loco convivæ capiunt intra digitos minuta duo ligna sed expolita: his decorè, nec sine agilitate quoscũq; cibos assumunt: mappulis quoq; non egent, nullo ferculo manibus tractato.

Convivia inter propinquos frequentia instituuntur. in his fercula ab ijs, quæ enumeravi, diversa apponuntur: oryza istic abest, quam domi suæ nemini deesse sciunt. Invitans ut ut pauper sit, muneri suo non censetur satisfecisse, nisi invitatorum cuilibet separatim centum ut minimum patinas in propria mensula apposuerit. Mensæ ubi paucissimæ, tricenæ, solent communiter quadra-

genæ

genæ aut quinquagenæ eſſe. nonnunquam centum, aut ducentæ viſuntur numero creſcente ad multiplicationem propinquorum, qui omnes invitantur. Interfui ego convivio, in quo accumbẽtium duo millia fuêre. Multitudo hæc epulantiũ fere in campis & locis apertis excipitur, ne ſub tecto cuiquam anguſtiæ fiant. Nemini autem mirũ videatur parvas menſas centum ferculis ſuſtentandis pares eſſe; ſiquidem non ſine artificio in morem curris cannas à ſaccharo pretioſas inter ſe contexunt, & excipiendis tot patinis adaptant. Quæ apponuntur, debent omnem ciborum varietatem, quam regio producit, carnium, piſciũ, volatilium, quadrupedum domeſticorum, ſylveſtrium unâ cum omni fructuum, qui eo tempore inveniuntur diverſitate continere. in defectu vel unius horum ſugillaretur invitans, nec epulo convivij nomen tribueretur. Accumbunt menſis ſic apparatis primò domini, quibus ſerviũt honoratiores famuli. ubi heri genio ſuo juxta cujuſq; genium indulſerint, locum cedunt his qui ſervierant dignioribus famulis viliore aliorum turba aſſiſtente, donec & hæc illis abeuntibus expleat ſuam famem. Reliquiæ in ſitarcias à poſtremis reconduntur (nam nefas quidquam relinquere) & domum relatæ cum feſtivitate in reliquam familiam diſtribuuntur. & hic conviviorum eſt exitus.

Vite caret hæc regio, vini defectum ſupplet diſtillatus ex oryza liquor perſimilis aquavitæ tũ

 in ſapo-

in ſapore, tum in colore, tum etiam in vivacitate peracri & ſpiritibus redundante. Adeò hic potus in uſu eſt, ut paſſim etiã à plebe largiter & ad ebrietatem bibatur. Honoratiores temperant hunc potum alio liquore ex Calamba diſtillato, qui toti poculo mirum & ſuavem odorem cõmunicat.

Interdiu calidam bibunt Chia dictam ab herba cognomini, cujus radice paratur. Vegetum cor facit hæc aqua, ſtomachum ab humoribus viſcoſis liberat, & juvat concoctionem. Simili potu utuntur Iapones & Cinæ: Cinæ tamen loco radicis folia ejuſdem herbæ ad conficiendum adhibent: Iapones verò pulverem ex ijſdem folijs paratum, verum & effectus & nomen ubique idem eſt.

In tanto ciborum luxu, & vitæ opportunitatibus mira eſt penuria, quã nos Europæi patimur in cibo & potu, ſtomacho panem & vinum, quibus aſſuevit, deſiderante. Idipſum cẽſeo ſenſuros Cocincinenſes, ſi in Europam commigrarent. habeo dicere nullam exquiſitiſſimorũ ciborum copiam expleturam deſiderium oryzæ, cui immoriũtur. Argumento ſit nonnemo Gubernator noſtri amans; fuerat is domi noſtræ exceptus convivio Europæorum more inſtructo: ſpectabamus nos attentis & oculis & auribus, rati ferculorum novitatem approbandam non ſine laude eorum qui in ijs præparandis induſtriam ſingularem adhibuerant; ſed res ſecus cecidit; libavit omnia, edere nihil potuit, quantamcunque ſibi hoſpitũ cauſa cum

ſa uim afferet, nobiſq; neceſſè fuit alia fercula regionis more tẽperata mutuato accipere, ex quibus demum largiter cũ ſuo & noſtro gaudio comedit. In his noſtrorum ærumnis, quas ciborum, veſtium & aëris varietas cauſat, minimè patitur Clementiſſimus Deus ſuam deſiderari benignitatem: ſed vel in hoc Mundo jugum Prædicationis Evangelij & labores omnes ſuavitate condit. nã quemadmodum non multò ante de calceamentis retuli; ſic & in victu ſenſim natura aſſueſcit gentiũ conſuetudini in tantum, ut mihi difficilè fuerit reſumere panem Europæum.

Medica ars hic floret. Medici partim Luſitani, partim incolæ ſunt. ſæpè quas ægritudines Luſitani incurabiles cenſent, his cum facilitate medentur Cocincinenſes: ſæpè quos illi depoſitos habẽt, illos hi vitæ reſtituunt. eſt autem hæc eorum in medendo conſuetudo. Primò ut ad ægrũ veniunt, aliquantum conſident cauſa ſedandi interni motus, quem de via contraxerunt: tum venæ pulſum attentè, & diu explorant: tandem quo æger morbo laboret ſignificant; qui quidem ſi incurabilis ſit, apertè denunciant ſibi pro eo curando medicinas non ſuppetere, quod ſignum eſt pro depoſito ægrum haberi. Si autem ægritudo medicinam patitur, dicunt ſibi media non deeſſe, diemq; valetudini in integrum reponendæ præfigunt, inito pacto & pretio conſtituto, quod recuperata valetudine deponendum ſit. hactenus animadverſum

 eſt ple-

eſt pleroſque inijſſe hos contractus, & firmaſſe inſtrumento publico. Lytrum majus minuſve eſt pro ægritudinum & ægrorum diverſitate. Ab inito pacto ipſe Medicus manibus ſuis medicamenta componit, neq; apothecarijs, qui ob id nulli hic ſunt, credit; non credit autem, tum ut ne ſecreta ſua patefaciat, tum ut certus ſit nihil ingredientiũ à ſe præſcriptorũ defuiſſe medicinæ. Æger ſi præfixo die ſanitati reſtituatur, quod plerũq; accidit, pactam mercedem numerat; ſin autem, medicus & operam perdidit, & medicinas. Medicinæ hæ nõ ut noſtræ nauſeam generant, neq; ſunt laxativæ; ſed ut juſcula ſapiunt, & nutriunt, etiamſi nullus alius cibus adjungatur. quare ſæpius eas in die repetunt, non ſecus ac nos juſcula. Non alterantur per illas corpora, ſed diſſolvuntur peccantes humores abſq; ægri convulſione. Non eſt mihi prætereundum, quod Luſitano evenit; is æger Luſitanorum medicorum induſtriam fruſtra expertus conclamabatur; his ergo valere juſſis Cocincinenſem evocat, qui & ſanitatem intra certum dierum numerum promittit, & ſeverè inhibet, ne interea ullum cũ mulieribus commercium habeat: addit certam ni ſe contineat mortem imminere, nec ſuperfuturas medicinas quæ à morte poſſent eripere. Contractus initus eſt, & dies 30. curationi adjudicati. Interea æger præſcriptorũ medicamentorum beneficio paucos intra dies ita convaluit, ut de valetudine ſecurus non timuerit tranſ-

gredi

gregi medici præſcriptum. Reviſit patientem Medicus, & ex pulſus mutatione incontinentiam hominis arguit; quare ſe ad mortem certiſſimam diſponeret, ſibi verò mercedem debitam penderet. mortem non ſua, ſed ægri culpa ingruere. In judicium lis delata, & adjudicata medico cauſa, æger juxta prædictionem mortuus.

Diverſus à noſtrate eſt modus excipiendi è venis ſanguinis. minus emittitur, nec ferreo ſcalpello; ſed anſerinas pennas implent aliquibus melioris porcellanæ ſegmentis præacutis, ut ſerras referre videantur: has pro venæ varietate majores minoreſue applicant venæ, digitoque librato apprimunt porcellanâ venam fodicante. Emiſſo ſanguine brachium nulla faſcia obligant, ſed pollice ſputo illito comprimunt locum foraminis, qui mox coit, nec ulteriorem effundit ſanguinem. Meo judicio porcellanæ, & modo aperiendi ea vis ſiſtendi attribui debet.

Chirurgi mirabilibus naturæ ſecretis celebres ſunt. duos hic ego eventus referam, quorum prior me, poſterior fratrem è noſtra Societate cõcernit. Cecideram fortè ex eminentiore loco, & pectore petræ angulo illiſo ſanguinem ſpuebam, nec deerat ſuum aforis in pectore vulnus. Adhibita fuêre nonnulla remedia ritu Europæo, ſed incaſſum. Evocatus demum chirurgus hujus Provinciæ læſo pectori applicuit emplaſtrum, quod ex herba mercuriali non abſimili compoſuerat: ex

eadem herba aquam ad potum confecit: crudam deniq; mihi edendam proposuit, & ecce opinione citius intra paucos dies me integrum reperi. Vt deinde herbæ experimentum caperé, comminutis ex industria gallinæ tibijs simile emplastrum circumposui, quæ & ipsa celerrimè revaluit. Pupugerat scorpio secundum guttur fratrem nostrũ nulnus ijs regionibus mortiferũ. mox guttur õne iutumuit, parabaturq; extrema Vnctio; cum adfuit Chirurgus, qui oryzam in ollam injectam in pura aqua decoxit: tum calentem pedibus ægri supposuit, itáq; pannis circumligavit, ut evaporare alio non posset. quæ vapori vis inesset docuit eventus; nam ut perforatum locum attigit, detumuit guttur, & ille ita ex insperato revixit, ut nũquam fuisse æger putaretur.

Plura hujus generis adferri possent, quædum prætereo, sciri velim medicamenta majoris illic virtutis esse, quam dum ad nos deferuntur. quasi patrio solo plus se aliquid debere sentirent. Mecũ ego redux in Europam vasculum Rebarbaro selectissimo plenum deferebam; sed cum post biennij iter hic in Europa vasculum reserassem, ita illud immutatum reperi, ut ipse ego non agnoverim. en quantum Cæli facies virtutem non adimit!

CAPVT VI.

De Cocincinensium politica & Civili gubernatione.

PAuca quædam de civili gubernatione attingã. rudem quandam ejus imaginem oculis lectoris

ris ſubijciens, ne in immenſa rerum ſylva utrique à ſcopo noſtro aberremus. Generatim regimen Cocincinenſium temperatum eſt, & inter ſtatum Iaponum & Cinenſium medium. Vt enim Iapones rejectis ſcientijs toti in armis ſunt, & è diametro oppoſiti Cinenſes ſolos literatos in pretio habēt, & arma negligūt; ita hi inter utroſq; medij, æquali loco doctos & fortes tenent, promoventq; ad officia & dignitates modò hos, modò illos juxta temporum neceſſitatem, & perſonarū qualitatem.

Vniverſitates ſeu Academias non paucas habent inſtructas & ſcholis, & doctoribus. ſuæ ſunt poſt examina, uti & apud Cinas, promotiones ad gradus. eædem hic artes, ijdem libri & authores, inter quos eſt quem Luſitani Zinfu, aut Confus nominant: tam profundus habetur, tantæque eſt apud hos populos authoritatis, quantæ apud nos Ariſtoteles, quo ille vetuſtior eſt. Sunt eorū libri pleni eruditione, hiſtorijs, paræmijs, gravibus ſententijs & ijs, quæ ad civilem vitam conferant. æquiparantur noſtratibus Senecæ, Catoni, Tullio. Ætatem non modicam impendunt in addiſcenda proprietate phraſium, vocabulorum, characterū, & hieroglyphicorū, quibus conſcripti ſunt. Ethica tā Oeconomica quam politica primas in omnibus ſcientijs tenet. Non inamænum ſpectaculū dant aulæ, in quibus legunt, & recitant ſuas lectiones voce elatiore ad modulos inclināte; itáq; guttur facilitant ad voces quaſcunq; cum ſuo ac-

cen

centu proferendas. abundat enim lingua accentibus, qui variant significationem vocabuli; quare qui cũ illis loqui desiderat, penè cogitur principia musices & contrapunctorum addiscere. Vulgaris vox diversa est ab ea, quæ in scholis viget, & quâ libri conscripti sunt. in hoc à Cinensibus, qui si aut docti, aut nobiles sint, unâ tum in scholis, tum extra utuntur, quam Mandarinorum vocãt, hoc est, doctorum, Iudicum, Gubernatorũ. Characteres qui tam scriptioni, quam typo serviunt, excedunt numerum 83. millium : omnes inter se ex toto discrepãt. ob quam causam Patres nostræ societatis octo aut decem annos coguntur studiũ impendere, priusquam tractare cũ ijs populis possint. Cocincinæ characteres, qui in communi usu sunt, & sufficiunt explicandis conceptibus, supplicationibus, memorialibus, ad tria millia revocarunt. in typo compelluntur ad characteres Cinicos recurrere. Feliciores in hoc negotio sunt Iapones, qui licet in libris seu manuscriptis, seu impressis ad unguem se Cinæ conforment; ne tamen in suis munijs remoram paterentur, excogitarũt literas octo & 40. ex quarum combinatione omnia sua sensa exprimunt, non minus quam nos nostris A, b, c. Illibatus nihilominus Cinensi characteri honor in Iaponia perseverat, & illæ 48. literæ inter armorum strepitum tam opportunæ, viles habentur, & ad ludibrium fæminarnm audiunt.

Prælum & typus prius, quã apud Europæos; in no-

innotuit Cinæ & Cocincinæ, sed impolitior. Literæ non jungũtur literis, aut characteri character; sed scalpello ea inciduntur in tabulam ad eã formã quã liber desiderat; exinde modo Europæis visitato charta applicatur & prælo apprimitur.

Præter morales libros habent alios, qui res eorum opinione sacros describunt, ut Creationẽ, & Mundi primordia, animam rationalem, dæmones, idola, sectarum varietatem. Vulgo vocantur hi libri Sayc, kim. profani vero Sayc, Chiu. Quæ res sacras concernunt, in secunda parte loco opportuniore attingemus.

Sermo Cocincinæ cum Cinensi partim congruit, partim differt. Congruit in varietate tonorum, accentuum, & brevitate vocabulorum, quæ monosyllaba sunt: differt in verbis ipsis, quæ nullam affinitatem mutuam habent. vocalibus hi magis abundant, & in sermone suaviores sunt. excedunt etiam in accentibus & tonis, & in ea, quæ hos sequitur, melodica consonantia. Hæc lingua meo judicio facilis est præ omnibus alijs auri illi. quæ tonorum & accentuum diversitatem ex musica novit interstinguere; nam de cætero caret inflexionibus nominum, & verborum conjugationibus. Verbi aut nominis voci adjunctum adverbium aut pronomen exprimit sensum præsentis, præteriti, vel futuri temporis; numerum singularem, aut pluralem; & ut compendio dicam, modos, tempora, personas, & alias casuũ differentias.

tias. Exemplo rem illuſtremus. Verbum, Habere, Cocincinenſibus, Co; adjuncto pronomine ſic conjugatur. Ego habere, tu habere, ille habere. ubi ſenſum non variat verbi terminatio, ſed diverſum pronomen appoſitum; apud nos terminatio variatur ex o, in ſ, & t. Habeo, habes, habet. Ad temporũ varietatem oſtendendam dici deberet; Ego modo habere. pro præterito, Ego quondam habere. pro futuro, ego poſt habere. idem eſto de cæteris judicium, Co immutato, ſemper retento. Quæ verbi immutabilitas quantam addiſcenti facilitatem præbeat, ipſe ego in me experimentum cæpi; nam intra ſemeſtre tantum in hac lingua profeci, ut converſationi & excipiendis Confeſſionibus par eſſem. non tamen eram omni ex parte excultus, cum ad perfectionem in hac lingua conſequendam quatuor ut minimum anni, & ij non otiosè traducti requirantur. ſed

Tempus eſt ut ad ſeriem interruptæ narrationis redeamus. dixeram non ſolos in Cocincina doctos æſtimari, aut ad publica munia beneficijs opulenta juxta doctrinæ varietatẽ promoveri; eſt enim & ſuus militiæ, Bellonæq; alumnis honor. Ratio præmij à noſtrate diverſa eſt. Marte inclytis nulla oppida, aut Marchionatus; ſed juxta merita ſubditorum certus numerus attribuitur. Horum, in quacunq; ſint Regni parte, munus dominum eum agnoſcere, cui à Rege traditi ſunt; eundem neceſſitate poſtulante armata manu protegere,
apud

apud eundem censum, quem in regium fiscum inferebant, deponere. Hæc varietas dominij titulos quoque variavit. neq; enim à dominijs Marchiones, aut Comites audiunt hujus vel illius loci; sed, hic est homo 500. aut mille hominum: hunc Rex auxit mille, aut bis mille capitibus. multitudo vasallorum opes sunt istorum & gloria.

In causis forensibus morem ferè sectantur belli nec Iudices, Notarios aut Procuratores magni faciunt. eorum partes supplentur à Proregibus & Provinciarum Gubernatoribus, qui quotidiè binas ante, & totidem horas post meridiem in capaci proprij palatij atrio publicè dãt populo. Accurrunt ad hos actus causarum partes, & quidquid querelarum, quidquid habent defensionum expromunt. Auscultat Prorex aut Gubernator è sublimi fenestra singulos. & ferè in veritais cognitionem devenit partim diversarum interrogationũ adminiculo, partim ex populi actori aut reo applaudentis sensu. Cognita veritate sententiam mox altiore voce pronuntiat, quæ pariter statim executioni mandatur, neq; locus ullus cõceditur replicis aut appellationibus, quodcunqne genus causæ id sit; seu pæna capitis ea sit, sive exilij, aut plagiaria, aut deniq pecuniaria. cuique delicto juxta leges patriæ certa & commensurata pæna præfixa est.

Crimina quæ deferuntur & severè puniũtur, varia & multa sunt. præ reliquis & adulteri impune non

nè non abeunt. Primi si deprehendantur in judicio quempiam falso accusasse, pænâ crimini, quod alteri imponebant, debitâ etiamsi mortis ea sit destinantur, ad omnem gratiam auribus penitus obseratis. Visum est experientià teste hanc judiciorum formam indagandæ veritati aptissimam esse. Latronibus ob grande furtum collum præciditur. in levi, exempli gratia, gallinæ, primum uno manus digito, 2. altero. 3. aure, 4. capite trũcatur. Adulter, seu vir is sit, seu fæmina, in campũ patentem educitur: illic in corona multitudinis quæ ad tam triste spectaculum concurrere solet, manibus & pedibus ligatus proijcitur ante elephantum more carnificis mandata attenta aure præstolantem. Prælegi autem solet, ut reum proboscide apprehensum stringat, & in sublime elatũ populo ostentet, tum elibratum excipiat dentium acuminibus, & impalet: demum retractum illidat terræ & pedibus proterat. Quidquid prælectum est, ad amussim exequitur elephas non sine pavore circumstantium, qui sic alieno malo fidem conjugalem inviolatam servare edocentur.

Non solent intra gradus consanguinitatis, quos divina & naturalis lex Christianis vetat, Cocincinenses quamvis gentiles inire matrimonia imò nec in primo gradu lineæ transversalis fratrum & sororum, in alijs contrahere nihil vetiti cum una. Divites tamen ne avari & illiberales habeantur, tot concubinas domi suæ alunt, quot alendis

alendis res domeſtica par eſt, vocantur hæ juxta ſingularum conditionem 2. 3. 4. 5. conjux, & primæ ſerviunt, quæ legitima eſt, & ſecundas ad ſuũ placitum viro ſeligit. Non eſt Cocincinenſiũ matrimonium indiſſolubile, ſed juxta patriæ leges libellus repudij tum dari poteſt, cum certa quædã delicta (ſunt ea non pauca) contra comparem probata fuerint, licituſq; eſt tali ad alias tranſire nuptias. Dotem maritus uxori adfert, in cujus domum migrat & ejuſdem facultatibus alitur ipſâ omnia adminiſtrante, viro in otio cõſeneſcente, ac pecuniæ quæ in domo eſt vix conſcio, cui abunde ſit per uxorem paſci & veſtiri.

CAPVT VII.

De potentia & bellis Regum Cocincinenſium.

DIctum eſt initio hujus operis Cocincinã fuiſſe partem magni regni Tunchim, ſed per avum moderni Regis loci Gubernatorem à reliquo corpore avulſam fuiſſe, animos ſuggerentibus æneis tormentis, quæ tempeſtas Luſitanis & Hollandis inter ſcopulos ejus regionis ſuſtulit, Regi donavit induſtria illis non ſine ſudore è mari extractis. Tantus autem iſtic tormentorum numerus jam eſt, ut in unius Regis palatio 60. è majoribus viſantur. Onerandorum & exonerandorum artem gens tam probè callet, ut nihil Europæis cedat, nec vereatur quemcunq; advenam ad ſingulare certamen provocare. nec quiſquam, qui eorum peritiæ conſcius eſt, in arenam prodit; feliciore

ciore enim eventu illi tormento scopum feriunt, quam nostri sclopo. sclopórum hic exercitatio similiter viget. statis diebus catervatim ad acuendam industriam in agros effunduntur. Alterum quod ad Tunchimense jugum excutiendum calcar addidit, fuêre triremes centum, quibus tueri potest partem maritimam, uti continentem tormentis. Catana quoq; (genus est frameæ in Iaponia elaboratũ, habens chalybem excellentissimũ) numero suo inclinatum Gubernatoris animum impulit, unáq; Manni parvum, sed vegetum animal, quod pacis tempore ab hastatis cursu exercetur, & in re ludicra ad sumã aleam disponitur.

Potentia Regi tanta est, ut ad libitum 80. millia armatorum educere in aciem possit. nec tamẽ metu caret ob Tunchimensem Regem quadruplo potentiorem, ad quem placandum pendit tributum ex ijs rebus, quæ in emolumentum regni Tunchini è sua Provincia evehere potest. præcipua numerantur aurum, argentum, & oryza. adjungit arbores parandis triremibus. Nec modo cum de ineundo fædere cum profugo defuncti Regis filio in extrema duntaxat parte Tunchimi dominante tractaret, aliud quærebat, quam ut illo in regnum restituto, ipse à tributis absolveretur. Ad plenius ea, quæ diximus, intelligenda sciendũ est eo tempore, quo ego in Cocincina eram, in Tũchimensi regno patruum pro filio Regis tyrannidem occupasse: illum autem, ut uitæ suæ consuleret,

leret, ad regni confinia, quæ Cinam ſpectant, confugiſſe, illicq; ut legitimum regni hæredem agnitum imperaſſe ea cum prudentia, & virium accremento, ut patruus non modicè vereretur, ne coaleſcentibus inter hunc & Regem Cocincinæ fæderibus ipſe medius interciperetur, & ab injuſtè arrepto imperio deturbaretur. Quare ut feſtinus malo occurreret, quotannis numeroſos exercitus contra prænominatum Principem conſcribebat: ſemper tamen in iritum ceſſere. Iter erat cis quinq; aut ſex dierum per terras, quæ omnē aquā ab hoſtili ſolo defluentem habebant, has illi quoties adventare hoſtem ſenſerunt, nonnullis herbarum radicibus veneñarunt, ingenteſq; ſine ferro ſtrages ediderūt, reſiduis, ne ſimili malo involverentur, retrocedere compulſis.

Ars militaris Cocincinenſium pene eadem, quæ Europæorum: idem pene in acie conſtituenda, ordo, in velitationibus, in aſſultibus & receptu. Triplex fere Cocincinæ hoſtis. Primus de quo dicebamus, Tunchimenſis, qui ſemper minitabūdus eſt, & paſſim confinia vellicat: ad arcendum hunc hoſtem Rex Cocincinæ commoratur in extrema regni ſui parte Sinuva, ut vicinior pro opportunitate laboranti patriæ ſubvenire poſſit. Secundus hoſtis domeſticus eſt: Fratres Regis uterini non contenti portione bonorum ſibi aſſignata, ſed ambientes æquale cum Rege imperium arma in fratrem moverant implorată Tunchimen-

sium ope. bellum tantò periculosius erat quanto magis intestinum. Istic ego dum essem, ita in confinijs se fratres rebus omnibus, maxime tormentis elephantorum humero portandis communierãt, ut cum in eos regij impetum fecissent, rejecti fuerint ter mille capitibus desideratis. Alea secunda non multò post fortunatius Regi cedidit capto cũ impedimentis fratre utroq; qui vivendi finem fecissent, nisi innata Regi pietas & amor fraternus iram superasset: donata ergo vita, adempta libertas. Tertius qui negotium facessit, est Rex Chiampensis Provinciæ Renran ad Occidentẽ Cocincinæ adiacens: hic hostis quia imbecillior, ab ejusdẽ Provinciæ Gubernatore in officio cõtinetur.

Ex hoc eodem Regno in Cambaiam Regi, qui ductâ Cocincinensis filiâ nothâ hujus gener est, passim & miles & naves contra Siami Regem subministrantur. Hæc tot bellorum occasio nomen heroum Cocincinensium tam terrâ, quam mari celebre fecit. Bellum navale triremibus geritur. quælibet bellè est suis æneis fistulis, & mosquettis instructa. Nemo porro miretur uni Regi vires suppetere expediendis centum triremibus: non enim ut nostrates eas turbâ malefactorũ implent, aut coactis: sed cum vela facienda sunt, aut prælium ineundũ, secreto lictores & commissarij regnum omne percurrunt, & tot, quot remo idoneos inveniunt, nomine regio ad triremes cõpellunt, exceptis ijs, quos nobilitas, aut aliud privilegium indem-

indemnes facit. Hic modus apparandi triremes, non eſt tam difficilis & aſper, ut prima fronte videtur; primùm enim remiges lautè tractantur & largiore donantur ſtipendio. ad hæc iſtorum uxores, filij, & tota familia regijs expẽſis juxta cujuſque gradum & dignitatem alitur toto eo tẽpore, quo paterfamilias à Rege diſtinetur: non ſolum autem diſtinetur remo, ſed etiam cum fert loci & temporis opportunitas armatus hoſtem ferit: datur enim remigum cuiq; ſclopus aut moſquetta cum jaculo, catana, aut framea: & quoniam maſculi pectoris ſunt Cocincinenſes, tam remo, quam armis inſignia ſui roboris & animi ſpecimina edunt. Sunt triremes noſtris aliquanto breviores & anguſtiores, ita tamen elegantes & auro argẽtoq; divites, ut amænæ aſpectu ſint: maximè prora, cui primas dant, & illic Capitaneus cum honoratioribus demoratur: ut ſcilicet ex loco opportuniore opportunius adeſſe poſſit neceſſitatibus occurrentibus

Inter arma defenſiva numerant clypeos ovatos, qui cum viri magnitudinem æquant, totos ab hoſte operiunt: neq; tamen ob levitatem præpediunt aut aggravant. Provincijs non vulgare cõtra hoſtem præſidium ſunt domus, ut quondam dicebamus, ſupra columnas erectæ: ſi enim hoſtis potentior ingruat, ad montana confugiunt; domos verò dum ſubjecto igne in cinerem redigunt, hoſti materiam ſe muniendi adimunt, coguntque

ob rerum penuriam repatriare. Ad cujus discessum isti facilè Vrbes Vulcano paulò ante sacratas renovant.

CAPVT VIII.

De Commercijs & portubus Cocincinæ.

ABundantia rerum ad humanos usus necessariarum, qua regnũ hoc affluit, segniores reddit incolas & minimè cupidos exterarũ provinciarum mercatus causa visendarum. sed neq; in suis navigationibus ita se effundunt, ut paterna litora medullitus amata à conspectu abeant. Exteros in regnum facilè admittunt, gaudentque secum commercia non solum à conterminis, sed etiam à longè remotis populis & regnis exerceri. ad quos alliciendos nullo egent artificio, ipsa regionis fertilitate & opum affluentia abundè illectis auri cupidis exterorum animis Adeuntur à vicinis Tunchimensibus, Cambajanis, Cincejanis, nec non à remotioribus Cinensibus, Macaensibus, Iaponijs, Maxilanis & Malacensibus, qui omnes argentum loco mercium asportandarum huc convehunt: neq; tamen argento emunt, sed illud non secus ac mercem quamcunq; permutãt pretio accrescente aut decrescente juxta argenti allati copiã aut penuriam. Pecunia, qua res coëmũtur, tota ex ære coronario est, & ejusdem pretij. quingenti nummi scutatum efficiunt. quilibet perfectè rotundus est & imaginem Regis cum insignibus refert, estque in medio perforatus ut in

mani-

manipulum plures colligari possint. Mille solent connecti valentque duos scutatos.

Præcipuas Cocincinæ nundinas faciunt Iapones & Cinæ, quæ uno in portu quatuor fere mensibus continuis durant. Afferunt ad has Cinæ quatuor aut quinq; milliones argenti. Iapones verò in Sommis, (navis genus est) maximam nobilioris serici quantitatem, cum alijs mercibus Insulæ proprijs. Ex harũ nundinarũ datijs; & gabellis Rex cõficit æs maximũ, nec provincia notabili lucro caret. Vulgare est à fæcũdis terris gigni inertes colonos. & hi inertes. capiuntur tamen aliorũ industrijs, eorumq; opera pretij alioqui vulgaris, carissimo coëmunt: ut e. g. pectines, acus, armillas, inaures vitreas, similemque mundum muliebrẽ. Memini Lusitanum mercatorem Macao apportatam pyxidem plenam acubus, quarum pretium rigidissimum triginta esse scutati poterant, hic divendidisse mille & amplius ducatis. facta supputatione, quod quadrante Macai comparavit, in Cocincina integro reali distraxit. Res novas & peregrinas certatim coëmunt, nec parcunt pecuniæ. delectãtur pileis nostris, cingulis, indusijs, alijsque vestimentorum nostrorum partibus ob omnimodam ab eorum vestitu discrepantiam. Corallum præ omnibus magni faciunt.

Mirũ est in provincia quæ centũ leucas nõ multum excedit, inveniri sexaginta portus omnes navibus excipiendis commodos: opportunitatem

ijs faciunt frequentes terræ linguæ in mare protensæ. Primarius portus in quē exscendunt exteri, & in quo paulo ante memoratæ nundinæ celebrantur, situs est in Provincia Cacciana. habet duo ostia, primum Pulluciampello, alterum Turon dictum, per quæ è mari aditur. sunt initio hæc ostia tribus aut quatuor leucis à se distantia: in progressu ita sensim uniuntur, ut post sex aut septem leucas in unum coeant flumen, ubi etiam naves, quæ diverso ostio subierant, colliguntur. In hoc confluxu jam olim àRege Cocincinæ concessus est Iaponibus & Cinensibus locus Vrbi ædificandæ, quam Faifò nuncuparunt. eâ est magnitudine, ut duæ dici possint, Iaponum altera, altera Cinensium; segregati à se juvicem utrique degūt, habentque proprios Gubernatores, & suis quique legibus vivunt.

Facilitas exteros quoscunque admittendi invitavit etiamHollandos ad intrandum hos portus cum navibus omni mercium genere onustis. Quod ubi Macai intellectum est, communi consilio legatum mitti placuit, qui Lusitanorum nomine àRege peteret depelli, & àCocincinæ finibus arceri gentem capitalem sui nominis hostem. Legatum egit Ferdinandus à Costa, à rebus bello præclarè gestis celebris dux: ab hoc expositaRegi postulata, ad quæ ille perbenignè annuit. Interea dum Ferdinandus in aula Regis moratur, adfuit navis Hollandica, anchoris jactis pars in terram

non

non ſine feſtivis lætitiæ ſignis deſilijt. mox feruntur ampla Regi dona: accipit ille cuncta perlibenter, & ſolitam negotiandi poteſtatem facit. Inexpectatum hoc nuntium ut inaudijt Acoſta, accurrit ad Regem, queſtuſq; regiam vocem minime ſervari, pede terram ferijt, ut quam animo verſabat generoſam, nec Luſitano ſanguini inſuetam iracundiam proderet. Placuit Regi & regijs viri animoſitas, juſſusq; eſt exitum opperiri, nullum ei querelarum ſcrupulum ſuperfuturum. Inter hæc mandatum dat, omnes ut Hollandi navi exeant, & omnes ſuas merces eximant, in mercatum Turonenſem non ſecus ac Luſitani faciebant importandas. Dum operi incumbunt Hollandi, & lembis flumen oberrant, ecce à triremibus ex improviſo circumuenti, ac pene internecione deleti sũt. Merces in regium fiſcum illatæ. ad facti excuſationem allegavit Rex piraticam Hollandorum, quos graviora meritos aſſerebat: decreto deinde vulgato omnia illis commercia cum ſuis ademit. Regis in hoc facto juſtitia tum vulgo innotuit, cũ intellectum eſt per hos eoſdem Hollandos ſpoliatas fuiſſe aliquot Cocincinenſium naves. Cæterũ Rex Luſitanis ut ſynceris, & ſidis fidem ſervat. Expeditus eſt non multo poſt Macao alter legatus, qui confirmationem decreti ab Acoſta inpetrati peteret: pro cauſæ firmamento adducere jubebatur periculum, quod ab Hollandis gente callida ei regno imminere poterat. gentem eſſe, quæ uti in

alijs Indiæ partibus fecerat, captata occasione contra datam fidem tyrannidē soleat invadere, & sibi populos & regna armis subigere. Argumētum in specie tam plausibile ubi intellexêre homines illius Provinciæ Lusitanis amici, disertè respōderunt, nihil eum minus quam quod optaret impetraturum. imò evidens periculum imminere ne totam Rex Hollandiam ad commercia evocet; Regem gloriosum esse, & singulariter profiteri à se nullam ex toto Orbe nationem timeri, secus ac Cinarum Rex facit, qui omnes formidans neminem in regnum ad negotiandum admittit. Alijs ergo rationibus legato nitendum fuit, ut desiderata obtineret.

Erga Lusitanum nomen, & eos qui in illud regnum negotiandi gratia commeant, singularē semper amorem Rex ostendit, nec semel tres aut quatuor leucas regionis, quæ fertilitate & rerum copia reliquas terras antecellit, circum portum Turonensem obtulit, ut illic Vrbem non secus ac Iaponij & Cinenses fecerant, pro sua opportunitate exstruerent. Equidem si juberer mentem meā Catholicæ Majestati declarare, dicerem imperandum Lusitanis esse, ut tam amicam donationem acciperent, & quantocyus Civitatem erigerent. Hæc enim futura esset certum refugium navibus in Cinam proficiscentibus. Posset præterea istic classis servari, quæ mare hoc in Iaponiam & Cinā transeuntibus tutum redderet, & ab Hollandis purga-

purgaret, qui coguntur loci angustijs adacti se canali Provinciarum Renran, & Pulucambi, nec non scopulis Pulusisi commitere.

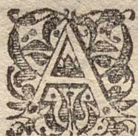
Hæc habui, quæ de statu politico & temporali hujus regni memoriâ digna judicabam ex notitia, quam assecutus sum spatio aliquot annorũ, quibus illic moratus sum. Plura de ijsdem qui volet, legat tractatum sequentem.

Pars Secunda
DE STATV SPIRITVALI COCINCINÆ.
CAPVT I.

De ingressu Patrum Societatis IESV in hoc regnum, & duabus Ecclesiis Turone & Cacciami erectis.

Ntequam Patres Societatis Cocincinam ingrederentur, soliti sunt Lusitani eo merciū causa navigantes secū deducere Malacâ aut Maçao, & Castellani Manilâ Sacellanū aliquē, qui Sacris operaretur, & Sacramenta administraret, dum illic trimestre aut quadrimestre suum negotiando expleret. Hi sacellani adæquatissimè muneri suo fecisse se satis arbitrabantur, si Lusitanis adessent, neq; curam ullam convertendarum istarum gentium assumebant aut idioma addiscendo, aut alia ratione Evangelij lucem eis communicando. Non tamen defuit ex horum numero qui libello, quem Itinera mundi indigitavit, evulgare per Hispaniā non erubuit à se in fide instructā, & baptismo elutam Reginam Cocincinæ cum multis è gynæceo; sed quam verè, prudens lector judex esto: nam ha-

ctenus

ctenus neq; Regina, neq; ulla ex regia domo persona ullam ad fidem Christi animi propensionem ostendit. Et quamvis nos Patres quotannis Regē invisamus, & cum aulicis familiariter agamus, nullum tamen unquam in Regina Christianitatis signum deprehendimus, usq adeò, ut neque quid nominis Christus, aut Christianus sit illam novisse compererimus. Prædictum authorem fabulatum fuisse, facile poterit quisq; deprehendere, qui ad reliquas quæ in eo libro continētur fabellas oculos adverterit, ut quod eadem Regina sibi Sacellano nubere voluerit &c. Aliquos sancti Francisci Patres, & unum è familia S. Augustini Macao Cocincinam animarum convertendarum causa petijsse constat; sed ob plurimas quæ intercurrebant difficultates remeasse ad propria, divinâ providētiâ adaptante filijs S. Patriarchæ Ignatij hunc cāpum; quem quomodo invenerint & excoluerint, quantamq; messem jam collegerint ex præsenti hoc tractatu pius lector intelliget.

Ex posuêre aliquādo nonnulli Lusitani mercatores superioribus Societatis nostræ, quæ Macai est, multa ad gloriam Dei in Cocincina fieri posse, si ad eam cordati & honorem divinum ac salutem animarum Zelantes viri ablegarentur. Præ alijs Capitaneus quidam apud P. Provincialē institit, ut ne novale divinæ sementi excipiendæ tam idoneum sineret è manibus elabi. Visa est P. Provinciali petitio æqua, & nostro instituto valde

con-

congruens. Quare longiori deliberatione sepofita in novam hanc expeditionẽ seligitur, qui Macai Theologiam professus fuerat, P. Franciscus Buzome, natione Genuensis, sed in regno Neapolitano educatus, & ibidem in Societatẽ adlectus, unde etiam in Indias solverat in comitatu P. Didaci Carvalij Lusitani, viri à fuso proChristo sanguine purpurati, nam reperto per Cocincinam in Iaponẽ aditu captus, & summa hieme in gelidas aquas demersus inter frigora & ventos lento gelu Christi amori vitam sacravit. Abitu PatrisCarvalij solus cum fratre Coadiutore in Cocincina remansit Pater Buzome, qui conversioni animarũ daturus initium Turone primam missionem inchoavit. Cadebat initio desiderium ipsius pene irritum defectu interpretis: non erat interCocincinenses qui Lusitanicam calleret, nec inter Lusitanos quiCocincinensem, paucis interrogatiunculis exceptis, quæ emptioni mercium & venditioni serviebant. Habebant quidem navium Sacellani quosdam interpretes gnaros quorundam vocabulorum aut phrasium regionis, & horũ operâ ante adventum Societatis plebem rogabant an fieri vellet Christiana; nec defuit, qui assentiretur: sed nomine, non professione aut moribus Christianum se ostendebat: imo usq; adeo rudes erant hæ novellæ plantæ, ut quid nomen Christiani importaret, nescirent, uitio interpretum, qui phrasin Cocincinensem non assecuti solum roga-
ban

bant auditores, an fieri Lusitani vellent. Errorem Pater Buzome in publico theatro deprehendit. Nã cum in foro Comædia repræsentaretur intermedij partes sustinente simulato Lusitano cum ea ventris capacitate, quæ puero occulendo sufficeret; audijt Pater per histrionem à puero exquiri an vellet subire ventrem Lusitanicum his verbis: Cõ, gnoo, muon, bau, tlom, laom, Hoalaom, chiam: hoc est. Parve fili vultis intrare intro in ventrem Lusitani, an non: annuentem puerum mox in fictitium ventrem abdebat. Nõ multo post exemptum denuo eadem rogabat non sine populi applausu. Inter has facetias advertit Pater verba illa: Muon, &c. esse verba interpretum ad Cocincinenses, cum rogant an fieri Christiani velint. Vnde, non vanus augur, intellexit errorem inter Cocincinenses irrepsisse, existimantes peti, ut desinãt esse Cocincinâ oriundi, & fiant Lusitani: quem errorem jocabundi exprimebant, cum jubebant puerum subire ventrem illius, qui Lusitanum habitu referebat. Vt huic malo opportunè occurreret pater, omnes baptizatos officij commonuit, neq; ad baptismum quemquam de novo admisit, nisi prius vim Baptismi & Christianæ legis percepisset. Præ omnibus autem interpretes edocuit, & eorum interrogandi modum in hunc commutavit: Muon bau dau Christiã chiam: hoc est, Vultis intrare in legem Christianam, an non? Hac diligentia & charitate illud paucos intra dies con-

secu-

ſecutus eſt, ut non pænitendos fructus ſibi demeſſuerit, tum ex veteribus Chriſtianis, qui vitam & mores ad normam fidei revocarunt, tū ex novis, qui non pauci accurrerunt. Non ſolum Turone, quæ erat ſedes ordinaria, eluxit hic Patris fervor, ſed in alijs etiam regni partibus latè diffundebat ſuavem odorem Charitatis & Zeli animarū. ubiq; inſtituebat, convertebat, ad Baptiſmum diſponebat, tantuſq; erat fervor & accurſus populorum, ut opera novellorum Chriſtianorum brevi capax Eccleſia Turone conſtructa fuerit. In hac publicè Sacrificium Miſſæ celebrari cæptū eſt, & catechetica lectio per interpretes jam probè inſtructos haberi. Mirificus erat populi in P. Franciſcum affectus, ſuſpiciebant ſingularem in tam eximia doctrina & virtute affabilitatē, qua vinctos & colligatos in omnem partem omnes verſabat. Animadverſum id eſt omniū maximè Cacciami, quæ eſt regia ſedes, ſex aut ſeptem leucis ſecundo flumine Turoni diſtans. In hac aula tantus fuit animorum motus, ut quamprimum fundus pro Eccleſiæ conſtructione aſſignatus fuerit, ipſaque celerrimè exædificata ſingulis qua manu, qua pecunia adjuvantibus. Addita præterea eſt domus ſat ſpatioſa & futuræ iſtic Reſidentiæ non inconveniens. Inter benefactores enituit potiſſimum nobilis Matrona, quæ in baptiſmo Ioannæ nomen ſortita eſt. hæc non ſolum ſibi curæ eſſe voluit Eccleſiæ & domus fabricam, ſed inſuper domi ſuæ

multa

multa altaria & oratoria erexit, nec finem facit agendis gratijs unico & vero Deo Cæli & terræ ob lumen fidei, & vocationem ad sanctam Fidem.

Atque hæc quæ hactenus recensuimus, à P. Buzome intra anni circulum gesta sunt: quorum rumor secundus cùm Macaum usq; pervolasset, visum est P. Provinciali in annũ sequentem, quẽpiam Patrem ætate vegetiorem cum fratre Iapone submittere, ut ab his patriâ gentis linguâ comparatâ interpretũ opera amãdaretur. Qui submissus est, fuit P. Franciscus de Pina Lusitanus, quondã P. Buzome in Theologia discipulus. Invenit hic annũ pro animarũ conversione minus fertilẽ, non tamen virtutibus infæcundum; multam enim patientiæ segetem subministravit persecutio excitata à dæmone ægrè ferente tantam animorum immutationem, tamque fæcundum Christo novale excitatũ: quod, ut sequenti capite dicetur, suffocare, sed frustra conatus est.

CAPVT II.

De persecutione quæ principia Eccles: Cocincinensis exercuit, & quomodo ego in subsidium venerim.

INitium persecutioni dedit res ridicula ac nullius momenti, sed quæ non paucarum fuit lacrimarum ærumnarũq; causa. Insueta eo anno toto regno sterilitas accidit defectu autumnalis inundationis, quam oryzæ necessariam aliàs memoravimus. res discutienda in Concilium grande à Sacerdotibus, quos Onsaios nominant, adduci-

ducitur: quæritur causa iræ deorum, æquis oculis ferentium plebem fame confectam passim per agros concidere. Vox una omnium, offendi deos lege à peregrinis inductâ, quæ deorum venerationi contraria, cultum omnem deorũ evertere moliatur: justâ hac indignatione moveri deos, ideòque imbres desideratos negare. Vbi convenit inter eos de causa siccitatis, mox tumultuantium more Regem adeunt, petunt, urgentq; novorum dogmatum prædicatores regno eijci: hanc unicam placandorum Numinum viam esse. Grandia hæc postulata risu & cachinnis excepit Rex, non nescius chimærica esse Sacrificulorum phantasmata: tantòq; minus in animum demisit, quantò majore & Patres veneratiõe, & Lusitanos amore prosequebatur. Non potuit tamen hic pius Regis in nos affectus aut Patres protegere, aut extinguere furorem Ministrorum Satanæ: populum enim ita in præcones Evangelij inflammarunt, ut Rex seditionem veritus ad se Patres evocare coactus fuerit, & dolens dixerit se populi temeritatẽ & inscitiam suorum Sacerdotum probè nosse. verum prudentis non esse, se opponere populo tam ardenter postulanti rem communis emolumenti. proinde regno Patres abirent, & quamprimum à suis terris excederent. Excepere cum lachrimis sententiam Patres, ut qui dolerent tam teneras Christi plantas tam citò deseri: oculo tamen in divinam providentiam cõjecto recreati obsecun-

davere

davere regio mandato. Verum naves ingressi nunquam egredi portu potuêre spirantibus ventis contrarijs, qui à Lusitanis generales vocantur, & tribus, quatuorve mensibus regnare solent: sed neq; in Vrbem regredi permissum: coacti ergò in litore deserto hæsêre omni ope humanâ destituti, & continuis solis ardoribus istic ferventissimis expositi. Inter tot ærumnas refrigerium non leve afferebat constantia quorundam novellorum Christianorum, qui nunquã à latere suorum Magistrorum abscedebant, & quâ poterant ope sublevabant, voluntarij ærumnarum socij effecti. Majoris exercitij causa tot inter molestias Patri Buzome brevi subter præcordia apostema apertum est, quod sanie plurima tabens mirificè Christi athletam exercuit.

Hac Patrum ignominiâ malignus Veterator non contentus, aliam veræ doctrinæ & Catholicæ Religionis infringendæ viam aggreditur. Erat inter Onsajos, qui in solitudine vivendo authoritatem sibi apud populum conciliaverat: hic diebus illis ab eremo sua egressus, spopondit populo, se pluviam ab idolis precibus suis impetraturum. Itaq; comitante infinitâ populi multitudine in apicem cujusdam montis inscendit, ubi cum inter invocationes & conjurationes dæmonum terram ter pede percussisset, repentè Cælum nubibus obductum fuit, & aliquis nimbus defluxit, qui licet minor fuerit præsenti necessitate, sufficiens

tamen fuit ad fidem inferni ministro conciliandã, & augendum odiũ in fidem nostram, singulis passim clamantibus nihil tale unquam per externos Sacerdotes à proprio deo impetratum fuisse. Accepere Patres ex hoc facto magnum animo vulnus, in cujus comparatione nihil ducebant ea, quæ patiebantur in corpore. Non defuit inter has ærumnas divina clementia, quæ opportuno tempore Dominæ Ioannæ, de qua mentionem superiori capite fecimus, os aperuit, ut instar prophetæ animaret afflictos, exhortando ut magno animo essent: brevi fore ut in lucem à Deo producatur illius Onsaij, & idolorũ simulata sanctitas, cadatq; omnis, quam sibi malè repererant, opinio. Nec fefellit eventus. sparsâ latè famâ hujus Onsaij ad Regis, ut fit, aures devenit, qui accitum hominem in suo habitare palatio voluit: sed captus est in concupiscentia oculorum suorum novus hic aulicus, & adamare cæpit regiam concubinam, nec difficilem ad facinus viam reperit. Verum facto in lucem erumpente, quamvis propter Sacerdotij sanctitatem non sit mulctatus pænâ mortis, quæ manet eos, qui regiam pellicem cõtingere præsumpserunt; punitus tamen est secundum leges Regis sententiã ferente, ut dispareret ex oculis, neq; ad orientem, neq; ad occidẽtem, neq; ad Meridiem neq; ad septentrionẽ, aut quamcunq; aliam regni sui partem vadendo. Publicato decreto executio ocyssimè subsecuta est; Onsajo cum maxima infami[...]

mia disparente: neq; postea aut intra, aut extra regnum visus est.

Irritatus hac tanta infamia Dæmon ingentē animi sui rabiem in Patres effudit, incitato populo ad flammas templo Turonensi subijciendas, ex quibus arsit, etiam Patribus cum dolore incredibili ignem è litore frustra spectantibus.

Durante persecutione, & nostris adhuc sub dio pernoctantibus fama se Macaum usq; effudit. Incredibile est quantus Patres doloris sensus affecerit: ne vero synceræ charitatis partibus deessēt, duos è socijs opportunè myoparone Lusitanico eo vela faciente submittere cum rebus ad vitam necessarijs decernunt. Verum ne qua Cocincinēses legis eorum violatæ suspicio morderet, placuit alterum Sacellani personam induere, & cum eâdē navi regredi; alterum mutatâ veste professionem suam dissimulare, & captatâ occasione ut auxiliarem illic subsistere. In dictum sacellanum assumptus est P. Pesrus Marques Lusitanus, in me socij bona sors accidit judicio S. Obedientiæ. Quamvis enim à R. P. Generali ad Missionem Cinensem destinarer, libens tamen & magno animo complexus sum occasionem me Deo cōsecrandi in vinea Cocincinensi, nec non afflictos Patres solandi: maximè cum ob persecutionem in Cina contra nostros excitatam me ab eo regno penitus exclusum viderem. Solui itaq; Macao in habitu servi, breviq; in Cocincinam appuli, commodum die

natalitio, qui penè ad æternam vitam natalitius fuisset: sed aliud divinæ providentiæ arcana sanciverant, me aut meis peccatis à tanto honore arcentibus, aut Deo in alios sibi cognitos fines reservante, & melius de hac vinea ordinante. Cũ myoparo noster portum Cocincinensem subiret, & jam aliqui è gente illa ad nos in navem inscendissent, exorta est inter duos Lusitanos contentio, quæ eò usque processit, ut eorum alter mortuus conciderit, alter sibi fugâ cõsulturus in mare desilet: sed cum vires sibi longa agitatione imminui sentiret, ne aquis absorberetur, denuò ad navem adnotabat: ne tamen emergeret, socij & amici trucidati hominis supernè gladijs, contis, & hastilibus vetabant, quin conficere miserum penitus nitebantur. Ego quamvis in servi habitu, ut periclitanti subvenirem, in medium furentis turbæ prosilui, & quà clamoribus, quà manibus hos illosq; abstrahendo & absterrendo tantum effeci, ut compositi miserum in navem reciperent. Cocincinenses qui in navi erant, ut viderunt servi operà placatos Lusitanorum animos, suspicati sunt aliquid sub servili veste latere: experientiâ enim tenebant Lusitanos ob nimiam, quâ abripiuntur, iracundiam non tam facilè mitescere, nisi Religiosi se interponant. Quare circulo facto inter se arguere cæperunt, hunc qui servus nõ sit, nec ut cæteri mercator, Religiosum esse debere è numero eorum, quos Rex à regno abesse vult;

vult: simulasse vestem ut violentè se intrudat cō-tra edicta: proinde à se ad Regem nomen ejus deferendum, ut meritas inobediētiæ pænas det. Cōsultatione peractâ circumdederunt me omnes, oculis & fronte totâ suam spirantes suspicionem: missus quoq; est, me nequidquam, quod eram, dissimulante, in aulam nuntius. Id ubi comperi, certam habens mortem, decrevi notus omnibus in Societatis veste me carnificibus præsentare. Quare reasſūpto Religiōis habitu super pelliceū & stolā superindui, itáq; amictus Christi fidē per interpretē palā evulgare cæpi. Deinde navi egressus in litore aram erexi, sacrisque operatus venerabilem Eucharistiam Lusitanis præsentibus impertij, certus quidquid divinæ providentiæ de vita mea placuisset opperiri. Sed non placuit Deo pro eo tempore sacrificium mei sanguinis acceptare, & ita clementissimas suorum arcanorum rationes temperavit, ut quo tempore mea apud Regem causa agebatur, tantus è Cælo imber die noctuque deciderit, ut campis elaborandis, oryzæque seminādæ communem fecerit potestatem. Hic plebs non insagaciter se reflectere, sub meum adventum aquas tot votis expetitas Cælo defluxisse. Benè ergo ominantes negabant Patrum culpâ eam siccitatem incidisse: quare errore pænitudine correcto nullā deinceps nobis molestiā intulerunt, sed toto regno liberā cōmorandi potestatē fecerunt.

Rebus ita feliciter compositis decrevi perve-

stigare Patrem Buzome & socium ejus, quorum me causâ eo ablegatum noveram. Inter inquirendum dispersa de meo adventu per Vrbem fama, excitata D. Ioanna ad me accurrit, indicavitque P. Franciscum de Pina cum fratre Iapone deductum à Christianis Iaponijs in Vrbem Faifò clam illic haberi, opinionem interea vulgi esse eos toto regno excessisse. Recreati sumus hoc nuntio non modicè, jubenteque P. Petro Marques non ignaro linguæ Iaponicæ Faifò concessimus: ubi reperimus P. Franciscum inter illa latibula optime à Iaponijs habitum, ipso vicissim sanctissima Sacramenta suis altaribus administrante. Explicare nequeo quæ tunc nos in terris tam remotis animi lætitia tenuerit, cũ in mutuos amplexus ruimus. Ad religiosam enim charitatem, quæ in omnibus esse solet, accedebat memoria pristinæ necessitudinis, quæ mihi cum illo Patre Macai intercesserat, quæ post illam temporum & locorum interruptionem quanto cum sensu iterum coaluerit, explicari nequit. Experti etiam istic sumus verè Christianam Iaponum Charitatem, à quibus per dies quindenos lautè hospitio excepti sumus. Dũ hic moramur, nuntius affertur de Patre Buzome, quod ei Deus pro ijs, quibus tunc premebatur, necessitatibus paternum in regno domicilium curaverit, neq; tam utilem pro hâc Missione operarium neglexerit. Referebat Gubernatorem Pulucambanum, dum Pater in litore supradicto cũ
sole

ſole & apoſtemate conflictaretur, Turonem veniſſe, viſoq; homine tam malè compoſito, ut cadaveri propinquior eſſet, naturali quadam pietate motum de conditione, & cauſa tam miſerandi ſtatus inquiſiſſe, intellectoq; ob pluviarum defectum ipſi & ſocijs imputatum, regio edicto juſſum exulare, obſtupuiſſe Gubernatorem, riſiſſeque amẽtiã, quâ pauperi Religioſo id attribueretur, quod ab ipſo nulla ratione dependeret. Iuſſiſſe ergo in unam ſuarum navium Patrem imponi, & ſecum in ſuam Provinciam deductum, nunc domi ſuæ per peritiſſimos & maximi nominis medicos curari. Nemo è nobis ad tale nuntium non miratus eſt ab homine ethnico ſolius naturalis bonitatis, & commiſerationis impulſu tantam potuiſſe humanitatem erga hominem incognitũ & exterum exhiberi. Auxit admirationem, hominis in benefaciendo conſtantia: nunquam enim anno integro, quo duravit ægritudo ulla deeſſe medicamenta paſſus eſt, & quod reliqua ſuperexcedit, charorum liberorum manibus ea voluit ſubminiſtrari. Sic Deus qui deducit ad inferos, reducit, idemq; qui vulnerat, ſanat.

Inveniebamur hoc tempore in Cocincina quatuor Sacerdotes è Societate. Erat in Pulucãbi 150. millibus paſſuum à portu Turonenſi diſſitus Pater Buzome. P. Petrus Marques ſuperior in Vrbe Faifò cum P. Franciſco de Pina in auxiliũ Iaponum remanſit. Ego vero Turonem redij in

Lusitanorum solatium, ijs Missam lecturus, ministraturus Sacramenta, & Verbum Dei prædicaturus. Inter hæc dum linguæ Cocincinensi addiscẽdæ insudo, nonnullos è gente illa ad fidem & sacrũ Baptisma per interpretes attraxi; eos verò qui jã ante nomen Fidei nostræ dederant, ad constantiã animavi: ubi etiam res evenit luce non indigna. Evocatus fueram ad moribundum infantem tingendum sacro fonte: feliciter infans post baptismum exspiravit: sed cum certus sepulturæ locus deesset, decrevi cæmeterium stabile pro communi Christianorum sepulturâ erigere. In eum finem trabs nautica in Crucem efformata solenniter per nautas ad locum destinatum portatur, me superpelliceo & stolâ induto præeunte, comitãte magnâ Lusitanorum frequentiâ. Verum dum terra pro figenda Cruce suffoditur, ecce insperato è vicinia armatorum cuneus prorumpit in medium, sclopisq; mortem mihi intentat. Petij per interpretem quid causæ prætenderent: illi respõdent, se Crucem illic non passuros; metuere enim ne dæmones irritati suis domibus molestias deinceps texerent. Imò, replicavi, oppositum sperarent: dæmonibus fugandis singularem Cruci vim inesse. Huic responso usq; adeò acquieverunt, ut depositis armis omnes certatim auxilij causa accurrerint, multoq; gloriosius Crux erecta fuerit, & cæmeterium fundatum. Mihi in hisce Ecclesiæ negotijs feliciter occupato supervenit Gubernator

Pulu-

Pulucambanus, adducens secum Patrem Buzome, cum quo in Vrbem Faifò progressi in unam domũ collegimus omnes hujus Regni operas 4. Sacerdotes, & duos fratres, alterum Lusitanum, Iaponẽ alterum. Consilio deinde super Provinciæ statu habito decretum est communi sensu, ut P. Petrus Marques in Vrbe Faifò subsisteret cum fratre Iapone concionatore non vulgari. tres reliqui cum fratre Lusitano sequerentur Gubernatorem Pulucambanũ ardenter nostros expetentẽ. dictũ, factũ.

CAPVT III.

Gubernator Pulucambi nostros in suam Provinciam inducit, eisque templum & domum ædificat.

DIscessimus ex Vrbe Faifo tres Patres, P. Franciscus Buzome, P. Franciscus de Pina, & ego in Provinciam Pulucambi cum ejusdẽ Gubernatore, qui toto eo itinere penè incredibilia in nos amoris & benevolentiæ signa edidit: eodem secum diversorio nos excipi semper voluit, ea denique fecit, quæ in tanta naturalium incitamentorum penuriâ clarè innuebant, divino nutu hæc omnia geri. Vnam solis nobis & nostris interpretibus triremim ita propriam esse voluit, ut ne sarcinulas quidem nostras in eam imponi voluerit, sed aliam pro ijs navim adjunxerit. Hac usi comoditate dies duodecim processimus, egredientes sub meridiem, & sub vesperam in portus adjacentes oppidis, & Vrbibus Provinciæ Quanghia, quæ non minus quam Pulucambana hunc Gubernatorem

torem reverebatur. Quã ob causam passim multitudo muneribus gravis accurrebat: ex ijs prima & præstantissima quæq; ad nos deferebantur, nemine non admirante magnitudinem honoris, quem nobis deferebat: nemine non singularia de nobis concipiente: quod erat Gubernatoris votum. Adjuvabat mirificè hoc pium Principis de nobis votum facilitas quædam, quam ostendebat in admittendis nostris precibus, cum reorum pœnas deprecaremur: vix os in verba solvebamus, & ecce annuebat petitis: quo fiebat ut non solum magnæ apud Gubernatorẽ authoritatis, sed etiã in eum populum misericordiæ judicaremur, itáq; in nos amorem omnium singularem conciliaremus. Non stetit hic liberalitas boni Ducis, sed itinere toto nos ut Optimates, & magni nominis viros tractari voluit, ubiq; solenniter & cum ludorum festivitate excipi. Nobis spectantibus triremes modo cursu inter se de palma concertabant, modo constitutis ordinibus pugnæ in morem cõcurrebant; nec sua victoribus præmia deerant. Dies nulla intercedebat, qua visitandi nostri gratia in nostram triremim non veniret, ostendebatque se nostra conversatione oblectari, maxime cũ de æterna salute, & nostra Fide sermo intercurreret. Inter has festivitates applicuimus ad Provinciam Pulucambi, supererat ad palatium Gubernatoris usq; aliquot dierum iter, quod amænitatis causa, terra confici voluit: adductis ergo sep-

tem

tem elephantis suum cuilibet è nobis proprium assignavit: attribuit insuper centum viros, qui partim equites, partim pedites stipabant latera gradientium. Octiduum hic triumphus tenuit, quacũq; iter habebamus, genialiter tractati. Palmam in convivijs tulit soror dicti Gubernatoris, non solum ob multitudinem & varietatem ferculorum, sed propter ipsũ etiã parandi modum: erant enim cuncta Europæo more scitissimè instructa: quamvis (ut magnificentiam noveris) nihil ex eis vel Gubernator, vel domesticorum ullus gustaturus esset.

Itinere confecto festivitates illas vertit Gubernator in pompas & oblectamẽta, quibus Principes, & Reges ad se venientes distinere solet. Totos integros dies octo nos convivio, & liberæ mẽsæ adhibuit, in regali suo throno considere nos faciebat: ipse cum uxore & filijs palã accumbebat, stupẽte toto aula, quæ affirmabat id honoris nulli unquam præterquam regiæ personæ exhibitum fuisse. Atq; hinc originem traxit vox illa, quæ passim toto regno vulgabatur, nos Regum filios esse, eòq; ob gravissima negotia venisse. Hoc rumore mirè recreabatur Gubernator, sæpiusq; audientibus aulæ præcipuis asseruit verissimũ esse, quod de Patribus dicebatur, esse Regum filios, imò Angelos, eò penetrasse non necessitate, quippe quibus in proprijs terris nihil defuerit, sed charitate & animarum Zelo impulsos: æquum esse ut cun-

cti libentes audiant, & attentâ aure excipiant legem, quæ à Patribus affertur, fidem ipsam denique suscipiant. Equidem (dicebat ipse) sæpius cum hisce hominibus contuli, & ex eorũ doctrina evidenter cognovi, nullam aliam legem, neque viam quæ ad vitam sempiternam deducat, hâc exceptâ superesse. Itaq; moneo, probè modo quid agatis prospicite, siquidem ubi hãc mortalitatem exueritis, in alio sæculo graviter in perpetuis inferni ignibus depiabitis, sed non piabitis pertinaciam & negligentiam vestram in addiscenda vera doctrina, quam ego Princeps vester per hos Patres vobis affero. Hæc Gubernator suis ingerebat factus Evangelij promulgator, quamvis ethnicus, tantò majore cum audientium admiratione, quãto prudentior audiebat.

Elapsis convivij diebus indicavimus Gubernatori, gratiorem nobis animarum causâ fore in Vrbe commorationem, cum ex palatio quod more gentis in campo exstructum est, & tribus passuũ millibus ab Vrbe distat, Evangelij prædicationi cum difficultate attendi possit. Movebantur Gubernatori præcordia, cum se privandum nostrâ intelligebat præsentiâ: attamen postponẽdo omnem privatum sensum communi bono præcepit nobis erigi domum in Vrbe, quæ Nuœcman gentis vocabulo dicitur. Voluit insuper ex centum palatij sui domibus unam seligeremus, quæ templo commodior esset: residuum qui desidiraretur

ornatum

ornatum quamprimum se additurum. Nos tot veteribus & novis bēneficijs cũulati gratias egimus, licentiàq; abeundi factâ; elephantos inscendimus, & cum multo comitatu ad Vrbem Nucecman in longum per 40. stadia, in latum 4. diffusam processimus. istic pariter honorificè excepti sumus ejusdem Gubernatoris imperio: qui absentiam nostram æquo animo non ferens postridie nos cõvenit, exquisivitq; an domus, quæ attributa nobis fuerat, commoda foret: adiecit se non ignorare nos, utpote ex teros, & pecuniâ & alijs ad vitæ usum necessarijs egere: curam modò poneremus, se de omnibus abundè provisurum. Nec rebus quamverbis parcior, mox præcepit nobis in singulos menses magnam pecuniæ summam numerari: insuper quotidiè carnes, pisces, & oryzã tum pro nobis, cum pro interpretibus, & reliquæ familia dari voluit. Neq; his contentus tot ex intervallo munera transmittebat, ut his solis lautissimam agere vitam possemus. Dum ita intentus stabiliendæ, quam nobis paraverat, fidei & authoritati invigilat, non abs re facturum se esse existimavit, si in area domus nostræ publicè more gentis causas audiret. Inter agendum multorum delicta prolata, & rei pro meritis castigati: duo inter alios sagittarum scopus creati: pro his dum colũnæ alligarentur, nos apud Gubernatorem intercessimus, qui preces audijt, jussitq; liberos vivere palam protestans, se ad nullius alterius preces cõ-

descen-

descensurum fuisse. At istis hominibus sanctis, qui certam viam ad salutem animæ nobis annunciãt, nihil negare debeo; horam vero illam ò quã avidè exspecto, qua à meis liber impedimentis recipiã cum baptismo sanctam legem, quam hi profitentur, & vos, si quid mihi gratum præstare vultis, excepturi estis. Subindè ad nos versus urgere cæpit, ut locum pro Ecclesiæ fabrica determinaremus, procrastinationem sibi gratam nõ accidere, optare se ut quãtocyus possit & jubeat necessaria ad eam comparari. Locum, quem nobis opportunum judicabamus, visum tũc approbavit summa cum benevolentia, & domum ad suum palatiũ redijt. Vix abiërat triduum, & ecce nũtiatur promissam Ecclesiam appropinquare. Nos lætitiã pleni egredimur obviam: tenebat non minor cũctos cupido visendæ industriæ, qua veniebat: etsi enim ex tabulis, attamẽ grandem juxta pacta fore sciebamus. Vbi in apertum ventum, videmus justi exercitus numerum, mille & amplius personas, quæ Ecclesiæ materiam humeris subvectabant: columnam quãvis 30. è robustissimis portabant, alij trabes, tabulas alij, erant qui capitella, qui bases, & alia summo omnes ordine deferebant: cum in aream domus nostræ pervenissent, signa ea gaudij & lætitiæ dedimus, quæ quisq; sibi in talibus locorum circumstantijs imaginari potest. una in his festivitatibus cura animum mordebat: optabamus in benevolentiæ signũ aliqui
pro

pro refocillandis viribus è penu noſtro depromere: ſed quid modicum inter tantos? Mercedem quidem à Gubernatore ſuam cuiq; perſolutam non neſciebamus: quis tamen ab humanitate alienum non dicat poſt laſſatas ſub tanto pondere & enervatas vires jejunos dimittere? Sed amicam hanc anxietatem ipſimet paulo poſt nobis exemêre, nam depoſito quiſq; oneri ſuo inſidens, quoad evocatus illud ſuo loco adaptaret, deprõpſit è biſaccijs ſuis carnem, piſces, & oryzã, modicoq; igne excitato, re nulla à quoquam poſtulata prandiolum ſibi in ſummo ſilentio præparavit. Peracto prandio venit Architectus, qui amuſſi ſua emenſo ſpatio, & ſignatis parietum diſtantijs, primum columnas plantari fecit: his erectis deinceps reliquos per ordinem pro rerum affigẽdarum opportunitate evocabat, ſingulis bajulorum eo, quod attulerant, in locum ſuum repoſito & affixo abeuntibus. Vidimus hac tam ordinata induſtria intra unius diei circulum magnificum templum ſtetiſſe, & admirati ſumus. Nonnihil tamen vitij ſeu ob feſtinationem, ſeu ob incuriam Architecti monſtrabat ædificium, aliquantum in alteram partem propendens: quod ubi ad Gubernatoris eſt aures perlatum, mox ſub poplitum ſuccidendorum interminatione architecto præcepit, medelam ut vulneri adhiberet, & ad opus tot, quot neceſſarij forent, operarios convocaret. Paruit architectus, & eâdem celeritate qua compoſuerat

 diſſo-

diſſolutam Eccleſiam ita correxit, ut intra breviſ-ſimum tempus nobis ex aſſe perfectam conſigna-rit. Agebamus nos interea, ut par erat, Deo grati-as, cui, quo tempore Chriſtianitas ſic in divino ſer-vitio intepuerat, placitum fuerit excitare corda gentilium, & ad fundandas divinæ ſuæ Majeſtati tanto cum ardore Eccleſias impellere. Vt autem aliquando finem faciam explicandi ampliſſimam hujus Gubernatoris in nos liberalitatem, & ad reliqua gradũ faciam, hoc addo pro colophone.

Solent menſibus Iunio, Iulio, & Auguſto iſti continui libyces ſpirare, quorum calidiſſimo ha-litu & aër, & cum aëre domus torrentur: quæ cũ omnes è ligno conſtent, facillimum quoque ſun ignis pabulum. Quamobrem duobus illis menſi-bus maxima toto regno incendia videntur: ubi enim fortè domus una ardere cæperit, quaſi mo-mento omnem eum tractum domuum, ad quem libyces inclinant, idem ignis corripit, & miſerabi-liter abſumit. Ad nos hoc periculo eximendo (erat enim domus noſtra in Vrbis umbilico) im-verò ut ſuum in nos amorem teſtatiorem ijs po-pulis faceret, publico decreto voluit, ut eæ domi quæ nos à latere libyco contingebant, per duos il-los menſes tecto nudarentur. Apertæ ſunt er-domus duorum milliarium ſpatio, factumq; fortuitus quicunque ignis ab ea parte ſopiri fa-lè poſſet. Ex alacritate quâ ſua quique tecta diru-bant, non levi argumento conjectavimus mag-

tu-

tudinem reverentiæ & amoris, quo nos hic populus prosequitur.

CAPVT IV.

De morte Gubernatoris Pulucambani.

Procedebant res nostræ in hac Vrbe Nuœmensi feliciter, cum placuit divinæ bonitati ad familiam suam in æquilibrio retinendam nos ærũnis exercere. Ne enim ministri, quos habet, aut nimia adversitate oppressi apud populos, quos lucrari debent, vilescant; aut secundiore prosperitate in altum elevati aliquid homine majus sapiant, nunc prosperis, nunc adversis eos distinere consuevit: Sic veluti super duas bases, dulcem prosperitatis, & amaram tribulationum fundata est à SS. Apostolis primitiva Ecclesia. Pari modo visus est Deus voluisse hãc novellam in Cocincina Ecclesiam per ministros suos Apostolicos stabilire. Fuêre initia hujus Missionis, ut 1. cap. hujus 2. partis vidimus, valde felicia: sed non multò post ob pluviarum defectum ita fœdè vexata est, ut pene interierit Missio. Postmodo visum est Cælum opera Gubernatoris Pulucambani serenari, spemque facere cæpit nobilissimorum fructuum novella hæc vinea tam odorifero vestita flore: sed is, qui omnia ad majorem suam gloriam disponit, in hoc sibi flore non complacuisse visus est, cum immisso gelido mortis aquilone eum immaturũ è terris sustulit.

Exjuerat aliquando venatum Gubernator

vectus elephanto: ubi intercurrentis dulcedine prædæ abreptus non dubitavit contra consuetudinem diem integrum feram sub sole ferventissimo persequi. Verum carò constitit hæc ei oblectatio; nam sub vesperam febri ardētissima æstuare cæpit. Vbi tam tristis nuntius ad nos perlatus est, non segnes accurrimus eundē sacrâ lymphâ, si periculum ingrueret, abluturi. Biduo apud ægrum hæsimus, vehementerq; institimus, ut quod sæpius se facturum pollicitus fuerat, id modo in periculo præstaret, seq; per Baptismum filium salutis efficeret. Verum infelix aliud non respondebat, quam se sua ad eum finem disponere, necdum disposuisse: quare concludi nihil poterat. Tertia quæ sequebatur dies hominem rationis compotem non invenit (Deo ex profundissima judiciorum suorum abysso id permittente; credibile vero est ob bona opera quæ nobis præstitit, mercedis loco à Deo concessum ei vanum honorem & gloriam, cujus se avidissimū semper ostendebat) hic mētis inops phrenesi agitari cæpit, duravitq; hæc agitatio triduo, quoad mali vehementia superatus sine baptismo exspiravit.

Quis dignè explicabit vehementiam doloris, quæ eo articulo animos nostros pupugit, cum nos ex insperato in extero regno derelictos, & omni humana ope nudatos vidimus? acrius urgebat talis mors tanti viri, tamq; dispositi ad fidei sata excipiēdos, cujus ope merito sperare poteramus

non so-

non solum provinciam illam, sed etiam omne regnum fidei jugo fuisse colla submissurum.

Sub tempus illud, quo supremùm spirabat Gubernator, nobis nunquam à latere quoad vixit recedentibus, evenêre plurima, ex quibus ritus & superstitiones horum populorum colligere potuimus: quæ omnia si hic referre vellemus, volumen in immensum excresceret, nec nos dicendi finem inveniremus: duo solum aut tria delibabo, ex quibus conjectura fieri poterit, de cæteris, quæ ad similes casus abhibent. Primũ hero agonizante prope innumera hominum multitudo cæpit aërẽ qua mulleis & fustibus qua hastis & frameis verberare, findere, pungere, passim per aulam è cubiculis sclopi exonerabantur, duo quoque ægro proximi assistebant, & aërem ori propinquissimum frameis velut dilaniabãt. Rogati à nobis tũ hi, tum reliqui, ut quid his se motibus agitarent; respondère à se dæmones terreri & arceri, ne nocumentum ullum egredienti Gubernatoris animæ afferant. Ex his superstitiosis cæremonijs movebamur non modicè ad compatiendum tantæ hominum cæcitati; intrepidi tamen adhuc eramus, nec erat quidquam, quod formidaremus, quãdiu Gubernator vixit: à morte ejus verendum fuit, ne aut denuò à toto regno, aut saltem Pulucambana Provincia exturbaremur, & in irritum, quæ jeceramus, Christianitatis fundamenta reciderent, aut denique ne aliquid exilio gravius eveniret. Solent in

lent in obitu Magnatum Onſaij aut Sacerdote
regionis congregari, in eoque conciliabulo inve-
ſtigarc cauſam non tam phyſicam, quam ſuper-
ſtitioſam & imaginariam ejus mortis: & ut d
cauſa cōventū eſt, igne ea ſuccenditur, ſive ſit ſu
pellex, ſeu domus, aut animal, aut homo & quid
vis aliud. Hoc in caſu nos qui præſentes novo cō
ciliabulo eramus, non immemores perſecution
in nos ob pluviæ defectum concitatæ: cum nihi
magis inſolitū accidiſſe in ea Provincia ſciremu
domo & Eccleſiâ nobis ab hoc Gubernatore fab
ricatâ, cum innumeris quæ recenſuimus humani
tatis argumentis, & propenſæ in noſtram fide
voluntatis; credebamus futurum, ut omnium di
gitis notati, interitus hujus domini rei peragere
mur, & quod conſectaneum eſt, eorundem juſſ
vivi cum domo, Eccleſia, & reliqua omni ſupelle
ctili exureremur. Talibus anxij curis in parte au
læ ſtabamus curâ noſtri Deo commiſſâ, nō impa
rati excipere quidquid de nobis Deo permittent
ſtatutum fuiſſet: cum interea unus ex Onſaijs q
& ætate ſenior erat & officio decāus in pedes e
ſurgens in hanc ſententiam dixit: mortem Gube
natoris ſuo judicio non aliunde proveniſſe, qua
à trabe, quæ diebus proximis in novo palatio d
ciderat: hunc animi ſui ſenſum ex eo confirma
quod malum omne morientis unà cum delirio
ſolo capite reſederit: quod eſſe ſignum evidēs d
cebat vehemētiæ ictus, quo caput per trabem c
turba

turbatum fuerat. Erat hic hominis discursus metaphoricus, immixtus superstitiosis interpretationibus: ita tamē reliquis Onsaijs arrisit, ut uno animi sensu omnes in eo concordarint. Ergo non segnes palatio subdidêre flammas, & totum in cineres redegerunt. Nos verò ut par erat, gratias divinæ Majestati egimus, quæ à tā manifesto nos periculo exemerat.

Confecto hoc primo concilio accurrêre alij Onsaij, qui necromanticam profitentur, novam neq; minus superstitiosam orsuri cæremoniam. Non levem se defuncto gratiā retulisse existimant propinqui, si Dæmone freti referant statū, in quo est anima defuncti: in eū finē evocantur necromātici illi Onsaij, à quibus singuli certatim hūc diabolicum favorē exposcunt: nec, qui eū impetrat, caret invidia. Fecêre necromantæ suos circulos & varijs conjurationibus à Tartari spiritibus efflagitarunt, ut induerent unum quempiam ex defuncti propinquis, qui omnes in morem supplicū proni terram spectabant: sed incassum ibat vox supplicantium, quoad soror Gubernatoris præ cæteris fratri chara adfuit. Vix hæc prociderat, cum signa energumenæ edere cæpit: nam quæ ob ætatem decrepitam sine fulcris incedere non valebat, cæpit stupente circumstantium coronâ tam expeditè subsilire, ut juvenes agilitate æquaret: tum baculo à se abjecto in aërem sublata pendula tam diu hæsit, quam diu fuit mali genij hospita.

Verba quæ furens inter inconcinnos corporis motus edebat, erant de loco & ſtatu animæ fratris: quæ tamen minimè inter ſe cohærebant. Vbi finem malè contexto diſcurſui impoſuit, à dæmone relicta velut mortua in terram corruit, totoſq; dies octo ita confracta permanſit, ut ſe præ debilitate movere non poſſet. Nemo tum amicorum ac conſanguineorum erat, qui viſitatum non veniret, & congratulatum de gratia ſingulari, qua à Dæmonibus honorata fuerat, ut una tot inter propinquos aſſumeretur ad tam honorificam, ut ipſi æſtimant, gloriam defuncto comparandam.

Tandem tractari cæptum eſt de pompa funebri. non inſuetum eſt dæmoni ſimiam agere, & Eccleſiæ Catholicæ ritus imitari ad infaſcinandos & dementandos, inque errore firmandos ſuorum animos: quod in Cocincinæ funeribus patet, in quibus quædam noſtræ Sanctorum canonizationis imago elucet. etenim quos communi opinione juſtos, & in actionibus ſuis ſynceros, nec non reliquis virtutibus moralibus conſpicuos habuerunt, eos cum feſtivitate & magnificis apparatibus more ſuo, ut ita dicam, canonizant, perennémque cum veneratione famam immortalitati conſecrant. In horũ cenſum venerat, de quo tractamus, Gubernator, qui non in ſua ſolum provincia, ſed per õne regnum ob naturæ dotes eximias, ſummi judicij homo, prudentiæq; incomparabilis judicabatur. Relucebat in eo ſumma juſtitia,

eaque in regendo integritas conjuncta benignitati & singulari in egenos commiserationi, ut cõmuni consilio à lacrimis & alijs mæroris argumẽtis abstinendum fuerit, eorũque loco substituenda ea, quæ lætitiã, & animi adgestientis affectum redolerent, ostenderentque eum & Sacris honoribus, & Deorũ consortio dignũ esse. Edito hoc decreto, nemo nõ vel ipsam mæroris umbrã ponere, nemo non ex intimis cæpit præcordijs lætitiã spirare. Ad eundẽ finẽ omnes qui sanguine defunctum attingebant, convivia solemnissima toti populo per octiduũ præbuêre, in quibus ab aurora ad serum usq; crepusculum edebatur, potabatur, cantabatur, ad numerum saltabatur, modò musicis instrumentis, modò campestribus tubis & tympanis intercrepantibus. Epulis expletis, cadaver, quod tumbæ argenteæ inclusum fuerat, deportatum est sub umbella in Vrbem, in qua natus fuerat, Chifù dictam, tridui itinere distantem. comes ibat hominum multitudo plurima, plena festivitate & tripudijs: palatium vero vetus, in quo defunctus vixerat, evacuatum omnibus incolis est, itáque vacuum relictum, ut temporis accessu vel ipsis vestigijs abesis ostendat sic mortem Gubernatoris esse ab hominum memoria avellendam, retentâ tum in corde, cum in ore vivi imagine cum perpetua ejusdem laude & veneratione. Vt ventum est in campum spatiosissimũ Vrbi Chifù proximum, exstruere cæperunt in parte

agri nemini habitata palatium ſumptuoſius & magnificentius eo, in quo Gubernator obierat. Ad oſtentandas defuncti opes adfabricavère tot triremes, quot vivens habere ſolitus erat: has rotis impoſitas non ſine artificio mobiles faciebāt, pari induſtria elephantos, & equos ligneos confecêre, omnemque eum apparatum, quem vivens cum domo egrederetur oſtentabat. Inter quæ opera nulli rei minus, quam pecuniæ & ſumptibus parcebatur. In medio palatij erecti ſtatutum eſt templum omni magnificentia decorum: hujus medium habebat altare elegantiſſimum, in quod impoſita eſt arca tecta, ac pene occultata ea cum artificiorum venuſtate, quæ mirificè gentiles illos ad ſuperſtitioſam venerationem pelliceret. Varia viſebantur hieroglyphica, picturæ, aliæque ſcalpellorum cælaturæ. Tenuêre ſacrificia triduum, victimarum varietate & cæremonijs ſpectanda. Onſaij, qui numerum ſexcentorum propè æquabant, omnes erant albis veſtiti: horũ munus decantare hymnos, & offerre vinum, boves, bubalos magno numero, nõ interruptis per totum triduũ publicis convivijs bis mille optimatibus convivis exhibitis: appoſita cuilibet juxta regionis morem menſa ducentis & amplius ferculis onuſta. Abierat triduum, & ecce injecto igne omnem cum palatio & templo aulæorum, reliquique apparatus ornatum cremavêre, uno cum arca cadavere excepto, quod poſtmodum ſepulturæ mandatum

eſt, &

eſt, & ſecretò de ſepulchro in ſepulchrum, ad duodecimum uſq; transhumatũ; ut populus dubius de loco, in quo cadaver requieſceret, ex ipſa incertitudine augeret ſuam erga novum hoc idolũ venerationem, in ſingulis adorando ſepulchris oſſa, quæ in nullo definite ſcirẽt repoſita, in quolibet eſſe ſuſpicari poſſent. Ita primæ huic ſolennitati finis impoſitus, quam poſt paucos menſes, ſcilicet Luna ſeptima ſecundum menſuram temporum, quam ipſi ſupputant, ex integro cum ijſdẽ cæremonijs renovarunt: iterumq; poſt alios aliquot mẽſes tertio repetita eſt, ac deinceps ſæpius, quoad plenus trium annorum circulus compleretur. Sumptus juſſu regio ijdem fuêre, qui fuerãt viventis proventus, nullo interea ſucceſſore nominato: cum omnino ſibi perſuaderent animam defuncti in Deorum cætum relatam toto eo triennio recturam ſuam Provinciam: ſubſtitutus tamẽ ei eſt Vice Gubernator, & locũtenens filius.

Feſtivitatibus enumeratis pene omnibus adfuimus tres Societatis Patres: & quamvis non adſtiterimus ſuperſtitioſis illis cultibus, coacti tamen ſumus ad non incurrendam ingratitudinis notam quibuſdam convivijs intereſſe, in quorum uno cum de more interrogandi eſſemus de loco animæ Gubernatoris, præmoniti ſumus futurum ut dilaniaremur vivi, ſi eam ad inferni pœnas detruſam fuiſſe diceremus. Rogati ergò publicè reſpondimus, neminem ſine baptiſmo ſalvari poſſe

atta-

attamen divinam clementiam cum baptiſmi capiendi poteſtas nõ eſt, acceptare ejus deſiderium. Quare ſi in extremis Gubernator tali deſiderio non caruerit, ut non caruiſſe putamus, argumento accepto à pia, quam in noſtram ſanctam Religionem oſtendebat affectione, quem etiam niſi malo oppreſſus fuiſſet, videtur petiturus fuiſſe; ideò piè credimus eum ſalvatum eſſe. Quodſi hoc caruit deſiderio, damnatum eſſe pronunciamus. Ad inſolitam & inexpectatam reſponſionem minimè irritati ſunt circumſtantes, ſed magna ex parte acquievêre uſq; eo, ut in ſignum benevoli in nos animi obtulerint aliquot bubalos tum aſſos, tum elixos ex ijs, quos ſuo novo idolo hoc eſt mortuo Gubernatori immolarant. Verum recuſantibus nobis, & cibis tali ſacrificio contaminatis juxta legis noſtræ ſtatuta nobis interdictum opponentibus, eorum loco totidem vivos donaverunt, addideruntq; elephantos, quorum opera Nuœcmam redivimus cum omni eo honore, quẽ nobis vivus Gubernator exhibebat.

Atque hæc quæ recenſuimus, fuêre ultima confinia, beneficiorum quæ ſub umbra Gubernatoris Pulucambani recepimus. mox verò ut domum redijmus, velut orphani & ab omnibus deſerti remanſimus: jã nemo noſtri memor erat, jam redditus nobis aſſignati deficiebant, & cum nihil præter 20. ſcutatos domi noſtræ inveniſſemus, brevi ad eas nos anguſtias & egeſtatem redactos

dactos

dactos vidimus, ut si quis forte in ægritudinem laberetur, ad venam aperiendam chirurgum evocare non præsumeremus, non suppetente pro labore lytro. Licet autem in medio essemus populi misericordis, & ad subveniendum egētibus paratissimi, maximè in rebus, quæ victum concernūt; nobis tamen consultum non erat quidquam ab ijs petere, ne jacturam nominis ad conversionem populi pernecessariam perderemus: facilè enim credituri fuissent, nos nequaquam in eas Provincias venisse prædicandæ legis IESV Christi gratia, sed quærendarum vitæ commoditatum, atq; ad id usos umbra & protectione Gubernatoris. In his ergò angustijs constitutos adibat nemo, nemo honorabat, sensimque vilescebat authoritas comparata. ipsa quam apprehenderamus regionis lingua parum proderat, nemine vel flocci faciente tres pauperes homines in tam immenso idololatriæ Oceano: nemine non vilipendente doctrinam nostram, ut novitatem à nobis inventam, & in eas terras importatam, adversantē dogmatibus & legibus antiquissimis. Tres in his ærūnis annos insumpsimus afflicti & angustiati, non tam ob penuriam rerum ad victum necessariarū, quæ quam aspera fuerit novit Deus quam ob impedimenta salutis animarum, quæ indies crescebant, toto triennio labore maximo paucis ad fidem adductis. Rebus tam arctis non sine diffidētia aliqua suspicari cæpimus, nondum diem illum

illuxis-

illuxiſſe, quo veram lucem ei populo divina clementia aperire vellet, aut moram inijcientibus peccatis noſtris, aut ob alia ejus judicia, quæ nos latent. Verum cum homo cognitâ ſuâ imbecillitate pene de Dei auxilio incipit diffidere, tūc vel maximè ad majorem noſtri confuſionem oſtendit miſericordiam ſuā, & lucem admirabilis ſuæ Omnipotentiæ, ut ei ſoli attribuatur nobiliſſimū opus converſionis animarum, cui portando nos impares eſſe confitebamur: & ut practicè agnoſceremus veritatem dicti illius: Neque qui rigat, neque qui plantat, eſt aliquid, ſed qui incrementum dat Deus. Id quomodo nobis in hac Provincia evenerit, ſequenti capite docebimus.

CAPVT QVINTVM.

Qualiter Deus Chriſtianitati Provinciæ Pulucambi portam aperuerit medijs illuſtribus ejusdem Provinciæ perſonis.

CVm in Pulucambana Provincia & commeatus nos deficeret, neque converſio procederet, communi conſilio in diverſa abijmus. P. Franciſcus de Pina redijt in Vrbem Faifò meliorem operam navaturus in ea Eccleſia, cujus olim fuerat paſtor. Et verò gnavum ſe ſemper præſtitit Evangelij præconem, viciſſim liberalem expertus Iaponicæ illius Eccleſiæ manum. Pater Buzome abducto ſecum meliore interprete Turonē conceſſit, aliquam pecuniæ ſummam mendicando à Luſitanis corrogaturus, quæ nobis Nuœcmæ alendis

alendis eo uſque ſufficeret, quoad Macao ſubſidiũ aliquod ſubminiſtraretur.

Vnus itaq; ego abſque ſocio remanſi in Pulucambi, tantò magis afflictus & ſolatij expers, quantò minorem in convertendis gẽtilibus operam navare poteram: cum ecce die quodam me alia omnia meditante, ad domus noſtræ fores magnus elephantorum numerus ſubſtitit. vehebãtur his multæ nobiles fæminæ, ſequebatur frequens famulantium manus, agmen claudebat matrona veſte prædivite fulgẽs, & multis pretioſis gemmis gentis more undique coronata. Hæſi ſive novitate ſpectaculi, ſive heroinæ majeſtate attonitus, maximè cum nulla domus hujus ab ea inviſendæ cauſa vel per ſuſpicionem affulgeret. Egreſſus tamen ex officio ad eam excipiendam, intellexi conjugem eſſe legati, quem Cocincinæ Rex ad Regem Cambajæ deſtinaverat. Erat is patriâ Nucecmanus, primus à Gubernatore tum ſanguine, tum authoritate, hoc articulo temporis in aula Sinuvana res legationis cum Rege conferens. Poſt ſolitas & regioni familiares ſalutationes, illa ne tempus rebus à ſuo propoſito alienis abſumeret, filũ reliquis abrupit dicendo: Ego, mi Pater, perbellè calleo veſtri in has terras advẽtus & commorationis cauſam: video ſanctæ & inculpabilis vitæ rationes: neque ſum neſcia verùm à vobis Deum annunciari: & quia rationi vel maximè congrua ſunt, quæ docetis; certa ſum non

eſſe

esse aliam veram legem præter vestram, nec Deum alium præter vestrum, nec aliam in Cælum viam, quam eam quæ à vobis indicatur. Quamobrem mei ad vos adventus unicus scopus est, à vobis toto affectu efflagitare & exposcere, in numerum Christianorum sacrâ vestrâ aquâ ablutam ut me recipiatis: hic finis, hæc meorum est summa desideriorum. Hic ego primùm laudavi sanctum mulieris votum, monuique ut debitas Deo gratias ageret pro tam eximio beneficio cognitionis veræ legis, per quam unicam æterna salus, negotiũ in terris maximum, acquiritur. Subinde petij veniam ut daret, si me tam justæ postulationi non statim obsecundantem experiretur: mihi necdum eam esse sermonis Cocincinensis peritiam, quæ explicandis & instillandis altissimis & maximis Fidei nostræ mysterijs par sit: vellet Excellentia sua opperiri paulisper adventum Patris Buzome, qui paucos intra dies Turone expectaretur: huic præclarum esse interpretem, quo mediante abundè juxta animi sui vota institueretur, ac tandem ejus, quem peteret, Baptismi compos fieret. Ingẽs flamma, reponebat illa, quæ meum cor adurit, nõ patitur has moras, maximè cum legatus vir meus in horas ex aula expectetur, cũ quo cogar in regnum Cambaianum primâ quâque occasione navigare per mare, quod cum periculis quamplurimis obnoxium sit, quid si tempestate demergerer, & in æternùm Cælo exul perirem? Quod attinet ad idio-

ad idioma, ea qua tunc loquebar phrasi sibi divina explicarem; se quidquid dicerem, probe intellecturam. Signis tam manifestis voluntatis in fidē propendentis diutius obniti nolui, sed quæ potui nostræ Fidei principia ei instillare cæpi. Non multo post Deo suavissimè omnia ordinante, advenit Pater Buzome, ob insperatam, sed tam felicem capturam totus animo gestiens. Legata & Patre & interprete læta, assiduitate sua, & ad ea, quæ in catechetica lectiōe quotidie quaternis horis binis matutinis, & totidem vespertinis proponebātur, attentione id assecuta est, ut quindecim dierū spatio probe mysteria nostræ fidei tenuerit. Inter reliqua cor devotæ mulieris rapiebat Charitas IESU Christi veri Dei, hominis causa incarnati & abjecti: quem ut in humilitate aliquo modo imitaretur, vēit deinceps è domo sua octo à nobis stadijs distante non solum absq; elephantis & pompa, quā sub initia capitis descripsimus; sed etiam nudipes, nihil lutū, nihil verita occursantes lapides. Exemplo gynæceum & aulicos in exemplum traxit.

Inter spirituales conferentias & catechismi explicationem cum agi de inferno cæptum est, & explicari quæ inibi tormenta, quanta eorum gravitas, quæ in duratione perennitas, quæ pro peccatorum varietate pænarum multiplicitas, quā horrenda dæmonū consociatio, quanta tenebrosi carceris & cavernarum inhospitum obscuritas,

ignis deniq; ipsius efficacia; hæsêre & ipsa & õne gynæceum usq; adeò consternatæ, ut noctem omnem insomnem in eorum rememoratione traduxerint, postridieq; horrore plenæ & pavore pallidæ, exclamarint se ad æternam eam infelicitatem effugiendam Christianas esse velle. Verum cum, more gẽtis alias explicato, legati pellices forent, concubinatum nobis obstaculo esse respondentibus, subintulit legata: In me ergo tale impedimẽtum non est? Annuimus, cum & legitima uxor sit, nec cum alijs viris commercium habeat: quare eam posse modo aqua lustrali baptismatis tingi. Adnuntium tam felix elatis ad Cælum manibus ea lætitiæ signa dedit, ut judicari posset mente excidisse.

At vero gynæceum ob Cæli fores sibi obseratas mæstitiâ plenum proclamare cæpit, se recessurum ab infami eo quæstu, qui ad Baptismum viá præcluderet, & tanto cum dispendio ad æternam damnationem deduceret. Sanis pedissequarum consilijs calcar addebat Hera in se recipiens onus eas è cæno extrahendi, & elocandi legitimis maritis. Sublatis hac dominæ pollicitatione, puellarumq; salubri, nec infirmo proposito omnibus remoris; die quadam, qua lætiorem dum vivo vidi nullam, omnes elegantissimè ornatæ, vestitu & pretiosis unionibus reliquoq; muliebri apparatu decoræ, à nobili sed modesta nobilium corona in templum nostrum Nuœcmanum deductæ sunt.
Vbi

Vbi legati uxor prima, velut caput & magiſtra reliquarum ſacrâ lymphâ abluta nomẽ Vrſulæ ſortita eſt: accenſæ ſunt cum ea Chriſtianis 25. è gynæceo: quod cedat ad laudem Dei, qui per pauculas has fœminas portam Chriſtianitati in hac Miſſione Cocincinenſi aperuit.

Expletis Baptiſmi cæremonijs ad Vrſulæ Oratorium, quod in palatio ſuo eleganti opera elaboratum habebat, inſtituta proceſſio eſt. Medio ſtabat idolum ſuperſtitioſis olim ritibus venerabile. Hoc hera cum pediſſequis, poſtquam à nobis domus aqua luſtrali reſperſa fuerat, correptum magno animo in terram detraxit, nec minore ſpiritu confregit, ac pedibus conculcavit. In nudam aram pro idolo repoſita eſt egregia Chriſti Salvatoris imago, quam novellæ hæ & devotæ Chriſtianæ prono corpore adorarunt, omnem quæ à fidelibus ancillis deſiderari ſolet, fidelitatem pollicitæ. Poſt hæc Agni cerei primam hanc flammam conſervaturi in collum injecti, nec non cruces, Sacra numiſmata & reliquiariæ thecæ: quæ õnia à nobis accepta pluris faciebant quã aureas torques & uniones ſuos.

Hoc de dæmone triumpho reportato, dictis in prædicto Oratorio litanijs & alijs precibus ad noſtra redijmus, ea pleni conſolatione, quam mẽte cõſequi, at verbis explicare nemo facilè poteſt. Nec deſijt poſtea Vrſula cum Chriſtianis illis ancillis ad quotidianum Miſſæ ſacrificium, catechiſ-

mi explanationem, aliaq; ſpiritus exercitamenta accedere, pietatemq; Chriſtianam & conceptum animo fervorem illis gentibus palam facere.

Non multi à Baptiſmo dies effluxerant, cum Vrſulæ maritus Nuœcmam venit, brevi ad Regem Cambaiæ cum ſua legatione tranſmiſſurus. Mos gentis eſt venienti è longinquo patrifamilias obviam ad mille paſſus prodire: non uxor, non filij, non alij è familia exempti. Defuit officio Vrſula, & in Oratorio preces fundens remanſit. Obſtupuit novitatem vir, & ægritudinem ſuſpicatus quid eâ fieret exquiſivit: intellectoq; valentem eſſe, miratus eſt amplius. Ad fores ventum erat, nec comparebat uxor, oriri hic ſuſpicio, an & quo à ſe vitio foret aliena: inſcenditur domus, videtur nulla: tandem in Oratorium ingreſſus novum vidit ſpectaculum: videt Vrſulam cum gynæceo circum collum Sacris numiſmatis & Agnis cereis ornatã, è manibus coronas pendulas cum alijs Chriſtiani hominis ſymbolis ante Salvatoris imaginem precabundam flectere: attonitus enim vero legatus hæſit, ad quem Vrſula: Ne mirare me ſolitis obſequijs defuiſſe. Iniquum erat, ut me inferiori tibi ſubmitterem, quæ ad altiorem dignitatis gradũ elevata ſum. Sum etenim una cum his pediſſequis filia veri Dei & Salvatoris Mundi IESV Chriſti His dictis oſtendit ejus imaginem, addiditq; ſui viro exemplum ſequendum eſſe, ſi ad eandem velit dignitatem pertingere. Motus uxoris ſermonibus

nibus legatus, & imaginis pulchritudine, se in terram lachrimabundus prostravit, & imaginẽ adoravit. Tum in pedes erectus ad conjugem & ancillas: Credine potest, vos Christianas esse? an à me sejungi vultis? an ignoratis legem Patrum vetare pluralitatem uxorum? Quare aut vos compellemini de alio vivendi genere vobis prospicere: aut ego hac vobis domo relictâ novum mihi domicilium comparare. Hic Vrsula, utiq; Deo inspirante: Nec vos cogemini ista abscedere, nec nos à vobis separari: parti utriq; remedium invenietur. Profuit in tempore dissimulata per legem prohibitio bigamiæ, ne homo principio absterritus salubrioribus consilijs ambas aures præcluderet. Animatus ergo hac responsione, judicansque fieri posse in nostra lege circa illud præceptũ aliquam relaxationem, promisit se nomẽ Christo daturum, & virũ secuturum fæminas præeuntes.

Postera die benè manè nos invisit, voluitque si qua ratio non præpediret eidem Fidei Christianæ, ad quam conjux per nos assumpta fuerat, adnumerari. Nos ob tam desideratam petitionem pleni jubilo respondimus, vel maximè fieri posse, quod petebat: firmus modo in proposito suo persisteret: brevi in ijs, quæ ad Baptismũ prærequiruntur instituendum à nobis esse. Contentus hoc responso nobiscum rationem inijt, ut nocte (nã dies toti expediendis legationis negotijs absumebantur) ad se veniremus. Vt conventum fuerat,

ſub noctem totos integros 20. dies ad hominem itavimus, ſemper quaternis, aut quinis horis myſteria Fidei exponendo, exordio ſumpto a Creatione Mundi. Suis temporibus Incarnationē, Redemptionem humani generis, gloriam Paradiſi, inferni pœnas avidè auſcultāti ingeſſimus. Virtutem viri æſtimabit, qui & perſonæ dignitatem & diurnas occupationes conſideraverit, viderìtque Dei & rerum ad ſalutem ſpectantiū cauſa ſe juſto ſomno fraudantem. Quam autem dicta avidis exciperet animis indicabant plurima dubia & quæſtiones ſubtiliſſimæ, nobis & dicendi & de ejus ingenio judicium formandi campus ampliſſimus. Cæterum colloquiorum illorum ſcopus is nobis potiſſimus erat, demonſtrare veritatem noſtræ legis & conformitatem quam cum ratione naturali habet, ut impreſſa animo, quam de ſua ſalute habere deberet, ſolicitudine, & apprehenſa gravitate pœnarum infernalium, minorem jam noſtræ fidei nexibus illigatus haberet facilitatem reſiliēdi, cum ad difficillimam quæ viro huic ſupererat, monogamiæ ſeruitam delapſi fuiſſemus: quam etiam conſulto celabamus, quoad poſitis jam, ut putabamus, ſolidis fundamentis ad decologi explicationem tranſijmus: quo loco, ut materia ferebat, pronunciavimus illicitam eſſe Chriſtiano uxorum multitudinem.

Inexpectata hæc legato propoſitio ita, velut gelidâ ſuperfuſâ, ardorem, quo in fidem flagrabat infregit,

infregit, ut pene extinxerit: certè tum nos dimittens rem non minimæ considerationis sibi objectam esse dixit, ad quam melius expendendã moras petijt. Non minori nos mærore hæc responsio, quam illum perplexitate affecit propositio: in propriam ergo domum reduces noctem insomnẽ in precibus & pænitentijs varijs traduximus, majore quadam cum vehementia à divina bonitate efflagitantes, ut is qui tam præstans opus inchoarat, feliciter idem ad exitum perduceret. Abierat nox cum adfuit è doctioribus Onsaijs nonnemo à legato submissus expensurus rationes ob quas bigamia illicita foret. E multis, quas proponebat, causis hæc ipsius judicio gravissima erat: videri pluralitatem uxorum rem maxime cógruam, cum ad prolis generationem rem summæ perfectionis, & præ omnibus alijs naturæ conformem tendat. Quid si porro una illa conjux sterilis foret? cur secundam sibi adjungere non liceret, ex qua educarentur filij dominiorum & nominis hæredes? Rationibus Theologicis objecta dilvere erat actum agere, usq; adeo eorum vim nõ penetrabat gens speculationibus inassueta. Quare ex Scriptura sacra, cujus jam per nos notitiam acceperat legatus, exemplum Adæ exposuimus expendendo, quod cum Deus sapientissimus sit, ipsius nobis facta esse pro regula ratiõis & actionum nostrarum debere; Deum autem in prima Mundi creatione cum Adæ unicam Evam concrea-

creavit, ostendisse id & convenientius esse generi humano, & ab Adæ posteris hanc matrimonij regulam sequendam esse: additurum vero facile fuisse plures Evas in tanta hominum penunia ad celerius explendas, quæ vacabant Orbis partes, nisi id ut deforme humano generi censuisset. Satisfecit hæc ratio legato adæquatissimè, attamen quia in præcepti adimpletione difficultatem experiebatur, cæpit ulterius exquirere, an relaxari hæc lex aliqua ratione, aut accipi à summo Pontifice dispensatio posset. Respondentibus nobis operam eum ludere, qui viam sibi ad bigamiam in fide nostra velit patefacere: quamobrem si salutis desiderio teneretur, necesse esse renunciare reliquis, uni uxori adhærere: ambas manus & oculos in Cælum sustulit, vimq; sibi, sed gloriosè de suis passionibus victor, inferens exclamavit: Ergo si plures uxores cum mea consistere salute non possunt, abscedant quo libet. Stultum est propter levem & præter fluentem voluptatulam æternæ gloriæ dispendium facere. Versusq; ad concubinas, quæ cum Vrsula vera conjuge intererãt sermoni, omnes valere jussit. Risu excepêre illæ factam abeundi potestatem, quam seriam nõ credebant: at generosus Cæli & Castitatis miles ut se jocos non serere ostenderet, præcepit Vrsulæ ut eâdem vesperâ persoluto stipendio omnes palatio suo cijceret: denuoq; ad Patres versus: Ecce me ad jussa quæcunq; paratissimũ. Hac animi resig-

natione tam deſiderata recreati domum nos retulimus acturi Deo pro tanto beneficio meritas gratias. Dæmon interea fremebundus ne præda tam nobilis ſibi evaderet, novam inijt viam irretiendi. Multas Vrſula è concubinarum grege ab uſq; teneris unguiculis domi ſuæ aluerat, eaſdéq; filiarum habebat loco: has domo proturbare in humanum heræ videbatur, ideoq; ſe viro oppōebat. Vir ſuam innocentiam & cauſæ integritatem protecturus nos adijt, egitq; ut quoniam nō ſua culpa adhuc domi hærerent pellices, ipſe Baptiſmo minimè fraudaretur. Suaſum à nobis eo articulo eſt, ut uxori condeſcendens retineret, deinceps non pellices, ſed heræ famulas audituras. ſubſtitit ad hoc conſilium legatus aliquantum ſpeculabundus: tum petijt, ut ſcrupulum expromere ſibi liceret. Poſito, dicebat, quod me Patres mei docuiſtis, Deum cordium ſcrutatorem eſſe, nec poſſe decipi; quid ergo hoc caſu faciam? Nā licet ego pellices deſerere & à meo conſpectu expellere deſiderem; illis tamen domi perſeverantibus video, me, tum ob inveteratam conſuetudinem, tum ob naturæ fragilitatem facile in priſtina peccata relapſurū. Quare in hoc negotio ſyncere procedere mihi non videor. Sapientiſſimo huic catechumeni diſcurſui, quia nihil addere neceſſe erat, ſola de remedio conſultatio reliqua videbatur. Sed cum nihil nobis, quod ad rem faceret, maximopere occurreret; ille ipſe, quem res

potissimam premebat, intulit. Patres, hanc esse optimam omnibus difficultatibus occurrēdi rationem judico. Vos ut Magistri Christianas (nam gentiles obturatis ad preces quascunq; auribus inexoratus amandabo) ita inquam Christianas instituite, ut si fortè ego tenatione superatus vim cuipiam afferre vellem, illa Christiano & martio animo resistat, imo quia imaginem Salvatoris in Oratorio collocatam sumē veneror, si relictæ pedisse quæ illic quieverint, prius patiar me in frusta concidi, quam earum ulli in tanti Domini præsētia commisceat. Hanc à me severitatem nactæ si hæreant domi meæ tam diu, quoad occasio eas maritis elocandi se offerat, nihil fides vestra detrimenti patietur. Vulgabimus enim, & Vrbi notum faciemus, eas non mihi concubinas, sed heræ Vrsulæ famulas retineri; ideoq; me à præceptis susceptæ legis ex hoc capite non recedere. Placuit ōnibus mire consilium, quod postquam executioni mandavit, selectâ pro opportunitate die, inter tympana & tibiarum aliorūq;] instrumentorum festivos concentus pretioso circum ornatus amictu baptizatus est, & cum eo è charioribus viginti præcipui equites. Legato Patriarchæ N. IGNATII nomen inditum. Finito Baptismo Vrsulam inter & Ignatium ex præscripto Ecclesiæ Catholicæ matrimonium Sacramento firmatum. Explicari nequit lætitia, quam omnes ex duplici hoc Sacramento Baptismi & novarum nuptiarū hauserunt.

Post comparata hæc salutis adiumenta instabat Ignatio iter Cambaianum, in quo suam magnanimitatem verè Christianam demonstravit. Nam in nave principe, qua ipse vehebatur, labarum Christi è Cruce pendentis, nec non S. IGNATII imaginibus insigne erexit: addidit ad hæc alia vexilla & effigies testes ejus, quam profitebatur fidei. Egressus est cum hoc comitatu ex Vrbe Nuœcmam: comitabantur omnes ex ejus aula conversi tam viri, quam fæminæ: & jam appropinquabant Cambaiæ, cum ejus Provinciæ incolæ non nescij hanc legati classem esse, ad conspectum Christianorum vexillorum attoniti constitêre, opinarique cæperunt Regem Cocincinæ mutato consilio extraordinarium quempiam legatum è Lusitanis eo ablegasse. Sed mox errorem suum posuerunt, ut viderunt ordinarium adesse legatum secundum pectus inter aureas catenas & magni pretij gemmas, numismata & Cruces gestantem. Ad tam gratum spectaculum Christiani tam Lusitani, quam Iapones, qui istic negotiorũ causa morabantur, in lætitiæ voces proruperunt, divinæ Majestati gratias reddentes ob novellum hunc Cocincinæ manipulum. At verò gentiles credere non poterant hunc legatum, qui ob multitudinem concubinarum lascivus audiebat, amplexatum fuisse eam legem, quæ nihil minus quã lasciviam patitur. Brevi tamen judicium suum in obsequium fidei captivare compulsi sunt, cum

legatum

legatum, cui tot, quot uxorem comitantur, pellices in Cambaiano palatio sibi pro munere suo assignato alere conceditur, viderunt nullà in conspectum admissa omnes amandantem. Exijt hæc fama secundissimis favonijs, & homini magnæ virtutis & Sanctitatis nomen peperit: & quia excellentis judicij vir habebatur, exemplo suo plurimos literatorum in Regno Pulucambano ad fidem nostram attraxit.

CAPVT SEXTVM.

Aperitur alia via conversioni per literatos ejus gentilitatis.

FOns ille misericordiæ & ardens desiderium, quo Deus in salutem omnium hominum fertur, invenit differentibus hominum statibus differentia & singulis proportionata media, veluti totidem vias, per quas eos perducit ad finem, ad quem creavit. Sic videmus populum Israëliticum ductu Dei minatum per desertum; Magos per stellam, studiorum suorum objectum, ad præsepe evocatos; Dionysium Astronomum media eclipsi Christianum factum; Augustinum ostensa fidei nostræ perspicuitate, perplexitate & confusione aliarum sectarum, Manichæis abstractum: vulgus denique rationum incapax ad Deum per prodigia & miracula pellectum. Similem Deus in nova hac Ecclesia modum videtur tenuisse. Nam postquā regni præcipuos vi sua, nullo medio instrumento suos effecit, ut præcedentibus capiti-

bus

bus explicatum eſt; deinceps Philoſophos & Mathematicos alioſq ſapientes invitavit per eclipſes, ut hoc capite dicetur. Onſaios vero, ſeu Sacerdotes gentem in ſuis ſuperſtitionibus pertinaciſſimam, flexit legis prædicatione, ut ſequens caput indicabit. Ad extremum oſtẽdemus portam, quã populo medijs miraculis & naturæ portentis ad gratiam patefecit.

Vt autem intelligatur modus quo Deus per eclipſes convicit doctos & ſapientes Cocincinæ in Mathematicis famoſos; ſciendum eſt Aſtrologiã hic magni fieri, ad eamq; in Vniverſitatibus tradendam amplas & ſpatioſas aulas adaptari. Habent hujus ſcientiæ Doctores redditus certos, ut e. g. villas & oppida, è quibus certam tributi, ſeu penſionis nomine pecuniam colligunt. Suos Rex aſtrologos, ſuos habet Princeps ejus filius: labor eorum præcipuus eclipſes obſervare. Verum cum Calendarium reformatum non habeant, & alia quædam minutiora, quæ nos habemus, ad Solis & Lunæ motum ſpectantia; ſæpius errant in calculatione Lunæ & eclipſium: error plerũq; duarum aut trium horarum eſt, quandoq; etiam diei integræ: ipſam tamen eclipſis ſubſtantiam fere aſſequuntur. Quoties veritatem attigêre, minerual à Rege oppidum referunt: præmio eodem ſpoliat error. Pronoſtica ecliptica pretium ſumpſêre à ſuperſtitionibus, quæ eo tempore circa ſolem & Lunam fiunt, quos antecedunt præparationes admi-

admirandæ. Rex menſe uno ante eclipſim ab Aſtrologis de die & hora certior factus, per eoſdē omnes totius regni tum literatos tum rudes cō-monefacit officij ſui. Vbi dies advenit, omnes in quavis Provincia optimates cum ſuis Gubernatoribus, Capitaneis, & equitibus cōgregātur: populus ſimiliter cum ſuis officialibus & miniſtris in Vrbibus & oppidis. Conventus ex omnibus celeberrimus, eſt conventus aulæ regiæ, ad quē primates Regni convolant, ſinguli ſuis inſignibus & armis inſtructi. Sub tempus eclipſis una cum Rege pullis amicto & tota aula egrediuntur in apertum campum, interq; attollendū oculos obſcuritate planetæ inchoante, ſemel, iterum, ſæpiuſque venerabundi adorant Solem & Lunam: addunt verba nonnulla, quibus ſuum animi dolorem explicant: æſtimant enim in eclipſi aut ſolem aut Lunam à dracone deglutiri: ideoq; quo tempore nos diceremus Lunam aut ex parte, aut integrè eclipſatam eſſe: dicunt ipſi, Da, an, nua: Da, an, het: hoc eſt: jam comedit draco medietatem, jā comedit totam. Formula loquendi erronea eſt, attamen indicat fundamenta obſervandarum eclipſium quæ habent, ex eodem nobiſcum fonte hauſta eſſe, ſcilicet ex interſectione lineæ eclipticæ curſus ſolaris, cum linea curſus Lunaris in duobus punctis, quæ nos caput & caudā draconis nuncupamus. Idem termini draconis, ſicuti & ſignorum Zodiaci, nimirum Arietis, Tauri, Geminorum

norum, &c. communem utrisq; doctrinam fuisse arguunt. Decursu vero temporis nihil mirum est populum rudem, veris fabulosa quædam attexuisse, dixisseq; cum sol aut Luna obscurantur, à dracone devorari, cum verè eo temporis articulo caput aut caudam astronomicam draconis subeant. Sed ut ad id unde digressi fueramus, revertamur; peractis adorationis cæremonijs sclopos, mosquettas, tormenta, primum in regio palatio, deinde per omnem Vrbem explodunt, compulsant campanas; tubis & tympanis, alijsq; instrumentis vel ipsos lebetes feriendo perstrepunt, nullâ privatarum domuum ab hoc tinnitu excitando immuni. Causam hujus strepitus dant: ut eo territus draco plus non devoret, & quod in os ingessit de sole, aut Luna, quantocyus regerat.

Vbi ritus hic gentis nobis innotuit, prima occasio demonstrandi Europæorum in hac scientia peritiam fuit Eclipsis Lunæ anni 1620. quæ incidit in 9. Decembris 11. hora astronomica: hoc est, una hora ante mediam noctem. Eram eo tempore in Vrbe Nuœcman, ibidem morabatur quidam plateæ, seu vici, in quo nos nostram domum habebamus, Capitaneus: hujus filius Christianis accensus fuerat: at pater scientiâ inflatus nostram cum fide doctrinam flocci faciebat, neq; annuebat votis nostris, qui tanti viri exemplo totam viciniam in casses fidei illiciēdam sperabamus. Sub tempus prædictæ eclipsis venerat hic nos visitatū:

illatus

illatus fortè de eclipsi sermo est: nobis affirmantibus eventuram, negabat ille, nec fidem nostræ calculationi, nec impressis libris eandem repræsentantibus habebat: potissima ejus ratio erat à Rege eam non esse denunciatam, qui juxta moré regionis mense integro antequam accidat, ōnes officij sui commonefaciat: modo cum, ut nos dicebamus, soli octo dies supersint, desitq; talis cómonitio, evidens esse eam non futuram. Tantum apud hominem valebat hæc ratio, ut inire sponsionem nobiscum voluerit Cabaiæ (vestis sericeæ genus est) victori à victo consignandæ. Lubentes accepimus conditioné, ita, ut si nos perderemus, obligaremur ad talem ei vestem procurandam: at si vinceremus ipse loco vestis ad nos per octiduum itaret, exciperetq; catechismum & fidei nostræ principia. Liberalius ille, se non hoc solum facturum, sed eodem quo eclipsis fieret momento Christo nomen daturum. Si enim, aiebat, in rebus tam reconditis & cælestibus, ut sunt eclipses, doctrina nostra certa est & secura, sua verò fallax: absq; dubio non minus certam & securam fore legem & cognitionem veri Dei ab ipsis allatam, suam vero falsam. Die eclipsi præsignatâ advenit sub noctem cum multis discipulis & literatis rei futuris testibus oculatis: sed quia ad 11. quam prædixeram, horam adhuc temporis plurimum restabat, in Oratorium me recepi Canonicas recitaturus. Hic homines boni, joci causa, sæpiusculè me evo-

me evocare, & invitare ad videndam eclipsim: neq; enim divini officij dicendi sed pudoris causa me abditum latere arbitrabantur, quasi de meorum veritate verborum diffiderem. Sed ubi me cum certa fiducia audiunt dicentem necdum horam advenisse, eclipsin tũ futuram, cum totus ex clepsydra (quam commodùm hora 10. verteram, puluis defluxerit, non mediocriter mirabantur: ipsam quoq; clepsydram utpote rem nunquam visam oculati suspiciebant: donec stante clepsydræ fluxu egressus, ostendi extimum Lunæ circulũ ob inchoatam eclipsin perfectè circularem non esse. Mihi veritatem sic asseveranti assensêre magis, quo plus Lũa progressu temporis obscurabatur, donec tandem tota siluit. Ab eventu nobis tam felici attoniti cum Capitaneo literati, & hunc uicum nostrum, & omnem civitatem mox excitarunt, & exciverunt ad solitos strepitus Lunam periclitantem adiuturos. Exijt ab hoc facto fama, non posse non veram esse doctrinam & libros nostros: siquidem ita ad unguem prædicere potuimus eclipsin, quam eorum sapientes ne advertere quidem potuerunt. Vt itaq; Capitaneus ille debito suo, in quod ex pacto incurrerat, satisfaceret; non solum ipse cum domo sua morâ omni sepositâ ad nostram fidem transijt, sed etiam secum adduxit multos è suo vico & ex doctioribus, magisq; principalibus Vrbis familijs.

Eodem tempore casus similis, sed cum per-

ſonis & loco nobiliore accidit. Prænominatam eclipſin quam non præviderant regij Mathematici, adnotavêre Principis aſtronomi in Provincia Caciam: ſed admiſêre errorem non duarum aut trium horarum, ut ſolitum erat, ſed diei integræ: quare & plenuilunium & eclipſin anticipata unâ die futuram promulgarunt. P. Franciſcus de Pina tum in ea aula commorans quendam aulicum Principi intimũ, ſemperq; lateri inſtar morum Præfecti aſſiſtentem, & ob id nominatum Omgne commonefecerat erroris, aſſerendo non eâ nocte, ſed ſequenti futuram, ut & P. Chriſtophorus Borro Nuœcmæ docuerat. Hunc ut errorem Omgne Principi ſuo indicaret, exoptabat P. Franciſcus: at ille non omnimodam fidem adhibens Patris ſermonibus, defuit officio. Adfuit interea tempus ab Aſtrologis illis præfinitum. Princeps pro more & tota aula prodijt contemplaturi & adiuturi laboraturam, ut rebantur, Lunam. Verum cum nulla poſt longam expectationem in Luna macula cõpareret, Princeps in Mathematicos excandeſcens, à quibus tam graviter deluſus fuerat, præcepit villam eis cum redditibus modo ſupra explicato auferri. Omgne hinc arreptâ occaſione certiorem Principem facit ab Europæo Patre dudum ſe monitum Eclipſin ſequenti primum nocte viſendam eſſe. Placuit Principi mirificè ſcientia Patrum, qua antecellerent in obſervandis ſideribus ſuos Mathematicos. Re-

dij

dijt non multò post Omgne ad Patrem notitiam accepturus de initio eclipseos: doctusque per astrolabia & alia instrũenta punctualiter inchoaturam 11. noctis instantis hora: necdum plena assentiens in fide vacillabat: ob quam causam ad tempus determinatum Principem excitare noluit, nisi cum jam ad sensum notabiliter eclipsis augebatur. Excitus Princeps cum aulicis ad solitum cultum & adorationes Lunæ prodijt: neq; tamen populo id renunciari voluit, ne omnem libris & Mathematicis suis authoritatem tolleret. Sed fieri non potuit, quin doctrina nostra magnã apud eum venerationem adipisceretur. Sic certè Omgne captus est nostri admiratione, ut per mensem integrum nostram catecheticam lectionem sedulus adierit, memoriæq; mãdarit ea omnia, quæ nostram fidem concernunt. Ad Baptismum tamen pertingere non potuit prædominãte pluralitatis uxorum vehementi passione. minor in hoc, legato Ignatio. Non intermittit tamen palam & in luce prædicare, unicam legem nostrã veritate subniti, reliquas erroribus refertas decipere: spondet etiam se nonnisi Christianum moriturum. Movit jam non paucos suis sermonibus ad Sanctum Baptisma suscipiendum.

Post illam Lunæ accidit alia Solis eclipsis 22. May anni 1621. cui duas horas apud Regẽ astrologi assignarunt. Verum majoris certitudinis gratiâ ad nos, de quibus secundam opinionem hau-

ferant, venerunt, & noſtrum in hoc negotio ſenſũ exquiſierunt. Reſpondi tum, vere occurſuram Solis eclipſin, & figuram ejuſdem in noſtris ephemeridibus ſpectandam exhibui, ſupprimendo datâ operâ admonitionem illam neceſſariam, quod in Cocincina videnda non foret propter paralaxim Lunæ ad Solem (ignota illis res paralaxis, cujus defectu calculatio eorum in punctis errare ſolet) cauſa meæ reticentiæ erat, ut publicato illorum errore, noſtra doctrina cum veritate magis eluceſceret. Petijſtamen tempus inquirendi punctum addendo verbis generalibus, neceſſariò mihi præmittendam eſſe Cæli & terræ dimenſionem ad dijudicandum an illa in eorum regno eclipſis viſenda foret. Aſtrologi prima hac reſponſione cõtenti, ratiq. ſat eſſe ſi ephemerides noſtræ cum eorum opinione concordarent, abſolutè cõcluſerunt futuram eclipſin, monueruntq; Regem ut conſuetam denunciationem faceret. Diſſeminato jam per omne regnũ aſtrologorum errore, ego publicè pronunciavi inviſam Cocincinenſibus hanc eclipſin fore. Inaudijt meam ſententiam Princeps, dubiuſq; de eventu ad me ſuos Mathematicos indagandæ veritatis cauſâ tranſmiſit. Inſtituta inter nos quæſtio eſt, ſed ea nihil plus effecit, quam majorem tum in aſtrologis, tũ in Principe perplexitatem, ſequendumne foret regium parentis exemplum, an omittenda denunciatio. Ad evulgandam eclipſin movebatur concordia

utriuſ

utriusq; partis in prænuncianda eclipsi; videbatur adhæc honori minus consultum, si comparẽte eclipsi, ipse suo denunciationis officio defuisset. Nihilominus tamen opinio ingens quam de nobis ex præterita Lunæ eclipsi hauserat, altè animo insidebat, nec præcipitem in decreto esse sinebat. Denuò itáq; nos ad consultationem evocavit; cui ego exactissimã me calculationem inijsse, comperire nullo modo eam eclipsin in hoc regno videri posse. Proinde seponeret omnem denunciandi curam: in meos humeros onus victotiæ de patre Rege, & regijs mathematicis reportandæ fidenter deponeret. Tandem mea hac asseveratione animatus nullos per suam Provinciam emisit nuntios admirante aula, & regijs Mathematicis; qui cum causam tantæ incuriæ Principis exquirerent, responsum retulêre, in aula Principis meliores regijs Mathematicos esse, intelligebant Patrem nostrum novam opinionem adducentem. Regij tamen, quia edicta jam evulgata revocari non poterant, præparationes ad solarẽ eclipsin necessarias non intermiserunt. Sed dies & hora litem diremit, alteriusq; partis scientiam, alterius inscitiam in lucem dedit. Erat hæc dies clarissima & innubis: & quamvis mense Majo hora post Meridiem 3. cum sol per verticem graditur, terra æstu penè exureretur, Rex tamen egrediendi consuetudinem non intermisit, stetitq; cũ suis aulicis in illo æstu non paucas horas, quoad

deceptum se esse sensit. Vnde animo commotus partim ob ardorem Solis, partim ob exiguam suorum Mathematicorum peritiam, acriter eos reprehendit. Obtendebant illi se in eclipsi, quæ fieri certò deberet, non errasse, sed in die solum, non habitâ exactâ Lunæ cum sole conjunctione. Diem modo sequentem egrederetur, visurum solarem eclipsin. Obtemperavit Rex Mathematicis, egressus est, ustus est, nullam eclipsin vidit. Quare Mathematicos rubore & confusione plenos non solum villa privavit, sed etiam jussit diem integrum in areæ medio aperto capite sub sole inter omniũ derisiones, & omne contumeliarum genus genuflectere. Princeps se victorem agnoscens jocabundus Regi parenti suo scripsit, se quamvis filium melius veritatem attingere, doctioresque in aula sua viros alere.

Explicari satis non potest, quantam hic evẽtus nobis apud doctos & literatos authoritatem conciliarit. Mathematici ipsi tam Regis, quam Principis nos invisêre, instanterque in discipulos admitti postularunt. Non sola autem astronomica scientia, sed etiam lex, quam Patres isti prædicabant, magni cæpit fieri, & gentili anteponi, singulis ut nuper dicebamus à certitudine rerum cælestium ad veritatem supercælestium assurgentibus.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

Alia porta Christianitati aperitur per Sacerdotes & Onsaios hujus ethnicismi.

MAgni referebat ad conversionem hujus Regni aliquos Sacerdotum, aut Onsaiorū ad nomen Christianum transire, propter authoritatem, qua apud populum pollent. Sed neque hanc nobis viam diu obseratam reliquit increata Bonitas. Proximus ædibus nostris Onsaius quidam, Ly nomine, templo gentilitio deserviebat. Vicinitas domicilij occasionem nobiscū tractādi dedit, cognoscēdiq; Ordinem nostrum, & modum vivendi. Ita porrò omnia ad salivam illi erant, ut & legem Dei quam nos sequimur, desideraverit sibi prædicari: audijt, quod petebat: cūque Mysterium Resurrectionis Christi Domini explanaretur, & diceretur ideò resurrexisse, ut ōnes homines unâ secum in extremo judicij die convivificaret, usque adeò animo affici cæpit, ut lumine divino illustratus Baptismum petierit. Quem consecutus est cum tota domo sua nocte Nativitatis, quam omnem transegit genuflexus in oratione manantibus ubertim lachrimis: verba hæc identidem iterabat: Tuijciam, Biet: hoc est, ego non sciebam, quasi diceret: Ignosce Domine, quod te hactenus non cognoverim. Morâ deinde aliquâ interpositâ velut è contemplatione evigilans reclamabat. Tuijciam, Biet: hâc parvulum melodiâ ad somnum veluti componens.

A ſumpto baptiſmate ita ad noſtram regulam af-ficiſcæpit, ut ſub ea victurus cum omni ſua fami-lia in domum noſtram migrare decreverit: intel-lecto autem impedimento, quod ob conjugem intercedebat, coëmit domum à noſtra primam, ut audito commodè æris campani ſigno omnem ſuã actionem noſtræ conformaret. Vnde vel ipſas õ-nium Sanctorum Litanias in ſuo Oratorio cum ſuis eo tempore, quo nos communiter ex uſu So-cietatis, dicebat. Nec illud ſilendum eſt, quod cũ advertiſſet nos ſtato tempore inambulantes Co-ronam decurrere; idem factitare bonus Onſaius cæpit nõ ſine admiratione ſuorum conterraneo-rum, qui ſupervacaneam & riſu dignam putant omnem inambulationem, quæ negotiorum, aut recreationis cauſa non inſtituitur: qualem non agnoſcebant hanc noſtram, in quâ à termino, ad quem itum eſt, mox revertendum eſt nullo alio commodo aut fine præfixo. Quare eo tempore plebs cum Onſaijs concurrebat, & novitatẽ mi-rata nõ ſine ſale dicebat: Pater vadit & redit vadit & redit. Nihil hac motus admiratione Onſaius noſter, perſtitit in incepta conſuetudine, id unum ſpectans, ut in omnibus & per omnia ſe nobis ſimi-lem faceret. Vnica homini uxor erat, & annos 30. quos vivendo attigerat, ita ſecundum rationis naturalis regulas inſtituerat, ut ad eam uſq; horã, quantum colligere ex ejus dictis licuit, nunquam ſciens advertens in re gravi deviarit ab eo, quod

ſibi

ſibi rectum & juſtum videbatur. Idola adoraſſe ſe, quia ex erronea conſcientia id negligere rationi contrarium judicabat. Videtur hoc exemplo roborari doctrina Theologorum affirmantium divinam providentiam ei gentili, qui omnes ſuas actiones ad regulam rationis, & legem naturalem ordinarit, non defuturam, baptiſmumq; aut medio homine, quod hic accidit, aut Angelo ſubminiſtraturam. Tanta autem fuit flamma amoris divini, quæ ſub pectore Onſaij Ly ardebat, ut omnes ſuas facultates, ijs exceptis, quæ ad domus neceſſitates requirebantur, impenderit in uſum templi noſtri, habendo ſingularem curam ornatus altarium & munditiei. Eodem ſpiritu impellente Verbi divini præco factus eſt, ſumpto Myſterio Reſurrectionis pro ordinaria ſui diſcurſus materia. Traxit hiſce ſuis Concionibus ad fidem nō ſolum multitudinem vulgi, ſed etiam multos Onſaios; quamvis enim è doctioribus non eſſet, doctrinæ tamen defectum ita ſuſtentabat fervor, ut etiam doctiſſimos ad Chriſtum attaxerit. Fuit unus aliquis regno ob eximiam eruditionem notiſſimus, cujus jam capti authoritate nixus Ly, cum poſtmodo falſitatem ſectarum gentilium redargueret, incredibiles manipulos colligebat. Voluit hic ſui muneris eſſe reſolutionem obiectionum omnium, quæ contra nos à gentilibus fiunt: nec id ei difficilè accidit, ut qui probè novit fundamenta & omnem, quâ nituntur, authorita-

tem: nostram verò leviorem operam in evertendis eorum erroribus apud populum excusat, ostẽdendo nobis ea nondum innotuisse, ac proinde mirum nõ esse, si evertere necdum radicitus possimus.

Quantopere utilis, imò & necessaria nobis fuerit hujus hominis industria ille intelligit, qui multitudinem Onsaiorum & varietatem agnoverit: tanta enim est, ut videatur Dæmon in his terris voluisse sibi exprimere imaginem Religionum in Sancta Ecclesia Catholica à viris Sanctis fundatarum. Varietati professionis varietas vestium respondet: alij albo, alij nigro, alij cæruleo, alij, alijs coloribus vestiuntur. Vivũt alij vitam communem, alij ut Parochi, sacellani, Canonici, Beneficiati. Nonnulli paupertatem profitentur, solisq; eleemosynis vivunt. Sũt, qui operibus misericordiæ se dedicant ægris inserviendo, subministrandoq; aut naturalia medicamenta, aut superstitiosa & magica, idq; sine ullo stipendio. Sunt qui certa quædam pietatis opera in se recipiunt, ut pontium reædificationem, & similia ad Reip. utilitatem spectantia: constructionem item templorũ, in quem finem peregrinationibus in regnum usq; Tunchimense susceptis ostiatim mendicant. Alij populum mysteria suæ sectæ edocent, qui cum doctissimi plerunq; sint, scholas habent publicas, in quibus velut generales regni Magistri quoscunq; adventantes instituunt. Nõ desunt etiam Onsaij qui

qui artem Marescalchorum profitentur, ob naturalem quandam animi bonitatem rectores facti elephantorum, boum, equorum, mercede nullâ ab jumentorum patronis expetitâ, contenti esculentis, quæ sponte offeruntur. Curam deniq; alij habent Claustrorum, in quibus fæminæ servantur communitatis sectatrices: neminem hæ ad claustrum admittunt præter suum Onsaium, cujus etiam uxores sunt. Habet hæc regio templa maxima, & turres pulcherrimas cum suis campanis. Villa quævis ut ut parva fuerit, templum habet cum suo idolo, quod esse solet statua ingens, oppleta secundum pectus aut ventrem auro & argento, instar sacrarij obserato: nemini fas thesaurum istum attingere: sola necessitas latrones ad eviscerandum impellit, habenturq; tales gentis opinione impijssimi sacrilegi. E collo corollas & rosaria promissa gens habet: solennibus supplicationibus frequens interest, in orando Christianã superat pietatem, dies dicatos idolorum cultui & festos habet plurimos. Videntur etiam quidam Abbatum, Episcoporum, Archiepiscoporum personas repræsentare: pedum hi habent inauratum, aut argenteũ modicè diversum ab eo, quod, qui inter Christianos in simili dignitate constituti sunt, habent. Ex quibus omnibus pene videri possent Christiani istic olim vixisse: sic dæmon bella illa simia res nostras imitatur. Adjungere ex occasione libuit caput sequens de erroribus gentis,

erit

erit enim omnibus cupidis hæc cognitio ad populum è tenebris illis extrahendum & veræ Fidei lumine collustrandum peropportuna.

CAPVT OCTAVVM.

Succincta enarratio sectarum Cocincinæ.

OMnes sectæ respiciunt vel Deum, quem adorant, vel gloriam & felicitatem, quam suis operibus præfigunt. aliæ immortalitatem animæ attribuunt, aliæ volunt omnia cum morte corporis interire. Duobus hisce principijs innituntur gentes Orientales, quarum sectæ originem trahunt ab eximio quodam Philosopho nomine Xaca, ex regno Siam oriundo; antiquior Aristotele habetur, eidemq; in capacitate intellectus, & rerum naturalium cognitione in nullo secundus. Hac ingenij felicitate incitatus se naturæ & fabricæ mundi considerandæ totũ tradidit, indagans principia & fines rerum; maximè autem naturæ humanæ, quam dominam, & mundani palatij patronam agnoscebat. Montis aliquando verticẽ inscenderat, unde cum accuratius contemplans Lunam videret inter nocturnas tenebras sensim supra nostrum horizontem se erigentem, sub occasum vero ad eandem obscuritatem redeuntem; similiter solem ex auroræ crepusculis manè emergentem, sub vesperam in nocturnas umbras relabantem, hanc intulit conclusionem: omnes res physicas & naturales, necnon morales esse nihil, è nihilo, & ob nihilum. Quare è monte domum regressus

regreſſus de hoc argumento multos libros & grã-dia volumina ſcripſit, præfixo titulo, de nihilo. Docebat in his res Mundi naturales propter durationem & menſuram temporis eſſe nihil: ſiquidem priuſquam eſſent, dicebat ipſe, erant nihil, nihil erunt in futurum: in præſenti, quod inſtanti circumſcribitur, idem eſſe, quod nihil.

Secundum fundamentum accipiebat à rerũ compoſitione. Accipiatur, dicebat, in exemplum funis, qui ſicuti naturaliter à partibus non diſtinguitur, in quantum dant ei eſſe, & eſſe compoſitũ; ſic invenitur quod funis in quantum funis ſit nihil: ſiquidem in quantum funis nõ eſt aliud quid diſtinctum à filis, ex quibus componitur: ipſa vero fila non ſunt quid diſtinctum à cãnabe, ex quâ fiunt: & huic aliud ab elementis eſſe non competit: elementa convertuntur cum materia prima & pura potentia, adeòq; actuali nihilo: ergo & funis & pari ratione res omnes tam Cælorum, quã eorum quæ ſub Cælo ſunt, ſunt nihil.

Similem in rebus moralibus diſcurſum inſtituebat. Beatitudinem naturalem hominis conſtituebat non in poſitivo aliquo aggregato omnium bonorum, quod ei impoſſibile videbatur; ſed in negatione omnis mali: unde definiebat eã, negationem infirmitatis, pænarum, triſtitiæ & ſimilium; hominem verò ad illud dominium ſuarum paſſionum perveniſſe, ut affectuũ ſit expers, neque appetat, aut fugiat honores, contumelias; penu-

penuriam, abundatiam, divitias, paupertatem, mortem aut vitam; id demum erat perfectam felicitatem & veram beatitudinem esse consecutû. Ergo concludebat Beatitudo nihil est, cum hæ res nihil sint, originem ducentes ab una veluti causa non efficiente, sed materiali, uno (inquam principio, quod est quidem nihil, sed nihil æternum, infinitum, immensum, immutabile, omnipotens, ac tandem DEVS nihil, & origo Nihili.

Pro principio ac veluti præludio hujus suæ sectæ præmittebat Mundi productionem, quam duabus metaphoris obvelabat. Altera erat Mundum ex ovo prodijsse, quod cum dilataretur, & ingrandesceret, corticem Cælo materiam dedisse, albuginem aëri, aquæ, igni; vitellum terræ, & rebus in ea contentis. Altera erat, fuisse quondam hominem summæ proceritatis eorum linguâ Bācò nominatum (nos verteremus, Microcosmum) hunc dicebat in nostram hanc Mundi molem cōmutatum, cranium in Cælum, oculos in solem & Lunam, carnem in terram, ossa in montes, pilos in herbas & arbores, ventrem in mare. Ita deniq; cætera membra corporis humani & operationes adaptādo fabricæ & ornatui Mundi eo deductus est, ut dicere non erubuerit è pediculis gigantis formatos esse homines, qui postmodum per Orbem dispersi sint.

Procusa hac de nullo sententia, aliquot discipulos sibi Xaca adlegit, quorum opera suam opinionem

nionem per omnem Orientem diſperſit. Verum Cinenſes reſpuerunt novos nuntios; perniciosam enim regendis hominibus intelligebant ſectam omnia ad nihilum reducētem: mallebantq; aſſeri pænas malis paratas eſſe. æquo etiam animo ferre non poterant gloriam bonorum reſtringi ad ſolā miſeriarum hujus mundi negationem. Fulti authoritate Cinenſium, quæ ubiq; magni ſolet fieri, pleriq; alij ſentētiam Xacæ repudiarunt. Quāobrem Xaca, non ferens ſe negligi, ſententiam mutavit, denuoq; à negotiorum ſe tumultibus ſegregans novos, multos, & grandes libros concinnavit, in quibus aſſeruit eſſe unum reale principium rerum, unum eſſe Celi dominum, dari gloriam, infernum, immortalitatem, & animæ trāſmigrationem in aliud corpus melius, aut deterius, juxta merita aut demerita hujus vitæ. Sunt tamen nonnulli qui animabus ſeparatis gloriam aut pænas attribuunt, quas per metaphoras corporum, & rerum in hoc mundo pænalium aut glorioſarum explicant.

Secundam hanc Xacæ opinionem admiſêre Cinenſes, & maximè omnium Bonzij humile hominum genus, minoriſq; æſtimationis præ Iaponijs: hi cupidi ſalutis prædictam ſententiam acceptarunt, & conſervarunt in 12. ferè ſectas inter ſe differentes diviſam. Potiſſima & quæ in majori præ alijs pretio habetur, eſt ſecta Nihili, dicta Gēſiù. Exeunt ſectatores hujus ſectæ non rarò in campos

campos audituri de Beatitudine concionem Bonzij, cujus ſtudium omne in eo eſt, perſuadere Auditoribus Beatitudinem hominis eſſe nihil, illumque beatum eſſe, qui, carere, aut abundare filijs, divitem eſſe, aut pauperem, ſanum aut ægrum, & ita de cæteris, non ſentiat. Hanc doctrinam ijs rationum momentis, ac tanta dicendi vehementia proponit Bonzius, ut Auditores vivâ imagine cõtemptus mundi ob ejus inanitatem animo altè impreſſâ quaſi ebrij, externis ſignis prodant eam, qua ſe tunc affici putant Beatitudinem, ſæpius elata voce inclamãdo. Xin, Xin, Xin, Nihil nihil, Addunt vocibus ſtrepitum excitatum è quibuſdam lignellis intra unius manus digitos compoſitis, altera feriente, & ſonorum quid efficiente. Vbi ſic clamoribus ebrij inſaniunt, tum enim verò actum ſe Beatitudinis peregiſſe autumant, Hac Iaponum & aliorum multorum in ſequendo Nihilo pietate motus ejus author Xaca, in mortis articulo evocatos ad ſe diſcipulos ultimo hoc monito erudivit. Scirent ſe tot vitæ annis & contemplationibus nihil verius, nihil ſolidius reperiſſe ſectâ Nihili. Quamvis autem in decurſu temporis videatur contrarium docuiſſe; ſciant tamen minimè ſe contrarium quidquam ſenſiſſe, aut priora retractaſſe: quin imò poſteriora fuiſſe quaſdã priorum confirmationes, ſin minus rationũ claritate, attamen metaphorarum & parabolarum elegantiâ, quas ſinguli Opinioni Nihili facilè ac-

com mo-

commodare possint, si à se conscriptos libros velint inspicere.

Sed ad nostros tandem, à quibus digressi sumus, Cocincinenses redeamus. Non admisêre isti doctrinam stultissimam & vanissimam, quæ negando formas substantiales omnia ad nihilum reducit; sed generaliter per omne regnum credunt immortalitatem animæ, & æterna præmia bonis, pænas malis: sed mille huic veritati fabulas intexnnt. Primo non contradistinguunt animam immortalem & à corpore separatam à dæmonibus, uno eodemq; nomine, Maa, utrosque compellando, nec non affirmando ab utrisque vivos affligi. 2. inter animarum præmia constituũt transmigrationẽ de corpore in aliud corpus dignius majorisq; nobilitatis, ac dignitatis veluti è corpore plebeio in regium, aut alicujus Optimatis. 3. judicant animos defunctorum egere alimẽtis corporalibus: in quem finem certis in anno temporibus filij defunctis parentibus, viri uxoribus, amicis amici splẽdida & lauta convivia more patrio instruunt, nec parvo tempore invitatum expectant. Forte die quadam hunc errorem confutabamus assumptis rationibus ut Philosophi vocant, à priori. Animam spiritum esse, nec ore, aut alio ad comestionem necessario instrumento præditam esse: manifestum proinde esse eos errare, qui animas judicant comedere. 2. à posteriori. Quod si manducarent, nequaquam patinæ ita

refertæ à nobis viderentur, poſtquam defuncti ſe ijs cibis ſaginarunt. Riſêre Cocincinenſes hæc argumenta, appellando nos rudes: utrique autem difficultati à nobis objectæ reſponſuri declararũt duas in ijs ferculis res inveniri, ſubſtantiam ſcilicet & accidentia quantitatis, qualitatis, odoris, ſaporis & ſimilium. Animas defunctorũ immortales ſibi accipere ciborum ſubſtantias immateriales, ac proinde cibum proportionatum animæ incorporeæ; dimittere vero in patinis accidentia, quæ corporeis ſenſibus teneri poſſunt: ex dictis manifeſtum fieri, non eſſe neceſſaria corporalia inſtrumenta, ut nos argumentabamur. Ex falſis hiſce reſponſionibus facile quiſq; prudens arguet mirabilem Cocincinenſium Philoſophorũ in diſcurrendo ſubtilitatem, eſto in ſubſtantia diſcurſus ex integro errent.

Errant præterea circa animas, cultum divinũ attribuendo ijs, qui ſanctitatis nomine dum viverent, claruerunt. Defunctos idolis adnumerant, eorumq; imaginibus templa onerant, juxta meritorum numerum ſeriatim dextrâ lævâq; collocãdo. Primâ fronte ſtatuuntur minimi, ultimas tenent maximi. Altare majus, qui eſt locus ejuſdem templi digniſſimus, vacuum relinquitur; à cujus tergo inane ſpatium & obſcurum eſt, indicatq; id, quod ipſi pro Deo adorent, & à quo reliqui Pagodes dependent, qui fuêre ut nos homines corporei & viſibiles. Ex occaſione tot idolorum, quos

Deos

Deos æstimant, cum demonstrare vellemus impossibilem esse Deorum pluralitatem; responderunt hanc esse suam sententiam: ab idolis, quæ in templorum lateribus locarentur, nequaquam Cælos, aut terram creatam esse: esse solum homines sanctos, quos venerentur ut nos Apostolos, Martyres, Confessores, & quam nos in nostris differentiam meritorum agnoscimus, eandem se in suis prædicare. Partem altaris obscuram & vacuã, esse proprium locum Dei unici Creatoris Cæli & terræ, qui cùm invisibilis sit, & à nostris sensibus omnino alienus, non potuisse materialibus idolorum imaginibus repræsentari: attamen in ea obscuritate & vacuo, ut re incomprehensibili, meritam ei deberi venerationem: apponi idola, ût eorũm efficaci intercessione gratiæ ac beneficia à primo illo impetrentur omnibus ijs, qui se devotos idolo exhibent. Quamvis autem juxta dicta videatur his Onsaijs DEVS esse quædam causa efficiens intellectu prædita: nihilominus tamen quisquis eorum libros probe excusserit, animadvertet ab ijs quoddam elementum prædominans coli.

CAPVT NONVM.

Quarta plebi ad Christianitatem porta aperitur per miracula.

EXplicanda supersunt prodigia, quæ DEVS operatus est ad plebem ab assuetis phantasmatibus, & dæmonum visionibus revocan-

dam eversa illorum authoritate. Apparitiones dæmonum usq; adeo vulgares istic sunt, ut præter oracula, quæ per idola à populo magni fieri solita edunt, non vereantur passim sub humana effigie per urbes, & compita incedere, seq; hominum commercijs absq; ullo ullius horrore immiscere; eoq; res deducta est, ut multi inveniantur succubi & incubi. Inter nobiles, fortunatos se illi æstimant, qui norunt à suis uxoribus (nuptas enim fere hæc mõstra appetunt) tale Incuborum genus foveri: laudatur in publico sors earũ, quæ dignæ censentur commercio naturæ superioris, uti est ea dæmoniorum. Mulier quædam è nobilioribus, dum illic essem, mater duorũ Christianorum invidiam aliarum sustinebat, non tam ob pulchritudinem, quam ob inhonestam illam cum Dæmone consuetudinem. Sæpius huic propositus Baptismus, sed incassum. Tandem morti proxima operâ Dæmonis ova bina peperit. Quia vero incubus illius credebatur esse Deus fluminum, defunctæ corpus nequaquam, ut moris est, intulerunt in speluncam aliquam superextructo sacello, sed deportatam solenni pompa ad flumẽ, in aquas una cum ovis injecerũt dicendo: Adeat dominum fluminis illa, quæ dum viveret, familiaritatem ipsius meruerat. Inter plebeios hæc sentina honori non est, sed ægritudine gravi censetur affecta uxor, cum sic à dæmone affligitur: non secus atq; apud nos energumeni. Quam ob

causam

causam ubi intellexêre Patrum doctrinam dæmonibus contrariam esse, judicarunt etiam ijs fore medicinas talibus spectris contrarias (medicinæ nomine indigitant res Sacramentales, veluti Aquam benedictam, Agnos cereos, & similia) ideoq; ad nos frequenter venêre petitum talia remedia; factumq; est Dei beneficio, ut nulla earũ, quæ frustulum Agni cerei de collo suspenderat, ullam deinceps à dæmone molestiam pateretur. Major tamen erat in Christianos hujus gratiæ amplitudo, quorum ne fores quidem contingere audebat: at vero in gentilium cubicula ingrediebatur, & strato appropinquabat: quamvis ob sacrum amuletũ ipsas attingere personas non præsumeret. Fuit hæc prodigij diversitas non paucis occasio Baptismi & petendi, & suscipiendi.

Non solent incubi humanam speciem induti corporale damnum hominibus adferre, sed benevolentiam vultu fingere: frequenter tamen comparent in deformi & horroris plena figura. Depinguntur more nostro, veluti cum pedibus gallinaceis, cauda oblonga, vespertilionum alis, vultu barbaro, igneis oculis & sanguinem spirantibus. Cum in tali se forma spectabilem facit, timeri solet; ferè enim damna importat, nonnunquam arreptos super tecta attollẽdo, & inde præcipites in terram illidendo. Excitatus est aliquando magnus in vico nostro strepitus, clamorq; in Cælum ibat. Maqui, Macò: hoc est, dæmon in tur-

 pi for-

pi forma. Gentilium aliqui auxilium pro miseris in periculo constitutis petituri accurrêre ad nos, quibus potentiora dæmone arma esse non nesciebant. Mox duo è Patribus re Domino commendata instructi Crucibus, Agnis Dei, & sacris reliquiis adibamus ad eum locum, quem dæmō infestare constituerat: sed cum unicus angulus plateæ adhuc gyrandus nobis superesset, momento disparuit monstrum, relictis in pavimento tribus pedum vestigijs, quæ ut ipse contemplatus sum, duorum erant palmorum, habebantq; signa unguium, & calcaris galli. Dedêre nonnulli hanc gloriam fugati dæmonis Sanctæ Cruci, & sacris reliquijs à nobis ablatis

Alterius & melioris generis apparitiones nō paucis quoq; fuêre ad conversionem incitamentum, ut ex exemplis, quibus ego ipse interfui, colliges. Primum est, cum aliquando domi nostræ essemus vidimus adventantem è longinquo ad nos supplicationem: rogati pro foribus supplices quid vellent; respondere, à se in suo territorio visam pulcherimam dominam in medio aëris in sublimi, & nubibus resplendente tholo considentem: ab hac monitos se esse ut Civitatem ingressi Patres inquirerent, à quibus de vera ad æternam gloriam via, & legitimo Cæli domino edocerentur. Nos redditis debitis gratijs S. Virgini, cujus hoc munus erat, catechizatos ut par erat, Baptismo adhibuimus, & exultabundos ad propria remisimus.

misimus. Alterum exemplum contigit alio tempore P. Francisco Buzome, & mihi domum revertentibus. Similis enim hominum manipulus post multa reverentiæ signa petijt à P. Francisco, id ut sibi, quod nocte priore in sua villa ipsis promiserat, præstaret, in eoq; institueret. Pater qui in tali loco nunquam fuerat, stupefactus hæsit: re deinde diligentius examinata, reperit à Deo Misericordiarum patre Angelum quempiam illis populis submissum fuisse, aut certe in somno nostræ Fidei notitiam eisdem infusam. Fama similium prodigiorum tantam expiscata est multitudinem, ut Ecclesiam à Gubernatore quondam exstructam, cum omnibus capiendis minor foret, necesse fuerit demoliri, ejusq; loco majorem erigere. Novo operi exstruendo tam uxor defuncti Gubernatoris, quam filij, consanguinei, & plures alij Christiani auxilio fuere.

CAPVT DECIMVM.

De Ecclesijs & Christianitate, quæ est in Faifò Turon, & Cacciam.

PAter Franciscus de Pina Nuœcmâ discedens, ut quondam annotatum fuerat, conjunxit se P. Francisco Marches in Vrbe Faifò in auxilium ejus populi. Posterior quia probe callebat linguam Iaponum, brevi aliquos Christianorum, qui in licentiam defluxerant, & erant concubinarij, ad officium revocavit; multos etiam gentiliũ prioribus Christianis adjũxit. Pater vero de Pina

 benefi-

beneficio Cocincinensis idiomatis multos ejus patriæ catechizatos tinxit sacro Baptismo. Contigit quoq; nonnullos Bonziorum & Onsaiorum inter disputandum rationibus convinci: quæ res multos tum Iaponum, tum Cocincinensium ad dandas veritati manus compulit, effecitq; ut hæc Ecclesia & numero & observantia, pietatisq; operibus, nec non Sacramentorum frequentationibus, alijs deniq; pijs operibus Europæ Ecclesijs comparari possit.

Ecclesia Turonensis quam cap. 2. hujus tractatus diximus in prima persecutione à gētilibus exustam fuisse, denuo per Patres in integrum restituta est, & multi conversi.

Pari modo in Cacciam multi fidem susceperunt, operam suam conferente Omgne, qui convictus nostra de Eclipsibus verissima denunciatione, ut 6. hujus partis capite visum est, publice asserere non dubitavit, nullam legem, præterquā Patrum veram esse. Atq; hic fuit status illarum Provinciarum, cum ego inde in Europam solvi anno 1622.

Post modum ex annuis Patrum ad nos trāsmissis intellexi maximos in conversione progressus istic fieri, & mille baptizatorum capitibus quotannis Ecclesiam augeri. Præ cæteris in Cacciam illam Christi vineam efflorescere. Vltimæ significarunt regio decreto vetitum genti ad Sacra nostra transire, imo Regem minitari Nostrorum

rum ejectionem è toto Regno. Indignationis fomentum & causa fuere naves Mercatorum Lusitanorum, quas à solito commercio destitisse Rex dolebat. Non tamen sine divina providētia factū est, quod limites is furor non excesserit: contentus enim unum è Patribus Macaum ad urgenda commercia (quæ videntur non multo post redintegrata) amandasse, reliquos in sua statione reliquit, qui suis partibus nequaquam defuerunt, & ut quondam novella Chtisto germina pepererunt.

CAPUT UNDECIMUM.

De Regno Tunchim.

CUm à Superioribus Macaënsibus in Cocincinam mitterer, indicabatur pariter, me non tam mitti, ut illic operarius perdurarē, quā ut ejus regionis linguam addiscerem adjumento futuram ad investigandum regnum Tunchimense. Illis itaq; quinq; annis, quos istic vixi, omne in eo studium locabam, ut res regni illius ediscerem: nam cum sermo idem sit qui Cocincinensium, nova in eo diligentia adhibenda non supererat. Cum itaq; multa ab advenis, qui è Regno Tunchim in Pulucambanam provinciam veniebāt, de eo regno cognoverim; aliqua referre hic statui, sed ea solum, quæ ad pleniorem situs, & politiæ Cocincinensium à Tunchimo dependentium notitiam spectant. In reliquam messem falcem immittent Patres, qui jam illic degunt, & indies plura indagant, & inveniunt.

Quod ad ſitum attinet, habet hoc regnum præter Cocincinam, quam ejus membrum eſſe ſæpius diximus, alias quatuor Provincias æquabili proportione & in longum & in latum diſtentas. Centrum obtinet regia Vrbs Tunchim, à qua nomen Regno; iſtic Rex & Curia reſident. Cingitur Vrbs velut quadrato prædictis quatuor Provincijs, quibus ſingulis ea magnitudo eſt, ut collectæ in quadrupla proportione Cocincinam excedãt. Ab Oriente regnum ambitur Ainami ſinu, in quẽ ſe exonerat magnum & navigabile flumen, quod ab Vrbe Tunchim per leucas decẽ & octo defluit, aſcenſumq; præbet navibus Iaponum, quas juncos nominant. Exundat hoc flumen fere quotannis Iunio & Novembri, & propemodũ dimidiam Vrbis partem navigabilem facit: ſed exiguo tempore durat. Ad meridiem regni ſubſequuntur confinia Provinciæ Sinuva, Regiæ ut diximus Cocincinenſium ſedis. Ad ſeptentionem adjacet Cina, ſed nullis, ut contra Tartaros, munita murorum præſidijs: non enim frequentia commerciorum, & familiaritas quæ inter utramq; gẽtem eſt, patitur murorum & portarũ remoras, quas alijs exteris nectere ſolent. Hac de cauſa Patres Societatis iſtum in Cinam aditum toties attentarunt, non neſcij ea iſtic ingredientibus obſtacula non obijci, quæ alibi toto regno, maxime ad portum Cantonenſem. Occidentale latus claudit regnum Lai Cin, quod etiam è Cocincina penetravit P. Alexan-

AlexanderRhodesAveniöensis èSocietate)quod Regnum meo judicio conterminum est regno Tibet nuper reperto. Ad hoc asserendum moveor tum distantia, tum longitudine terræ Tibet, & confinium regni Lai; quemadmodū & situ, magnitudine, extensioneq; utrorumq; regnorū, quæ tanta est, ut videatur nulla omnino esse posse intermedia regio. Confirmor in sententia literis Patrum è Tibet scriptis: affirmant hæ regnum Tibet à parte Orientis negotiari cum contermino populo, ab eoq; densius sericum mercari, nec nō patinas è terra optima & pretiosa Cinensibus persimili, cum alijs mercibus, quibus Tunchimum dives est, quæq; per regnum Lai distrahit.

Regum Tunchimi ea successio. Suprema Regis dignitas in uno stat capite, quem ipsi Buna nominant: nullum tamen regni negotium in ejus potestate est, sed omnia hæc concreduntur alicui ex aulicis Regi præ cæteris charo, ex officio Chiuva dicto. Tam ampla autem & tam imdependens tum bello, tū pace potestas ei facta est, ut sensim desierit agnoscere superiorem, maneatq; Buna in suo regali palatio secretus ab omnibus regni munijs, contentus 1. externa quadam veneratione, ut hominis sacrosancti. 2. authoritate leges condendi, & confirmandi decreta & brevia. Chiuuæ cum morti propinqui sunt, in regimine successores relinquere filios satagunt; sed patruis se plerumq; intrudentibus, filij traduntur lanienæ. Potestas

teſtas Chiuuæ tanta eſt, ut reſpectu Regis Cocin. cinæ quadruplo numeroſiorem exercitum educere in aciem poſſit. ille 80. hic 300. millia, idq; ſine magno aut temporis, aut ſumptuum diſpendio; nam primarij regni, qui noſtris Comitibus, Marchionibus & Ducibus reſpondent, obligãtur ad certum ſinguli perſonarum numerum ſuo ære inſtruendum. Bunam cuſtodiunt ſola 40. præſidiariorum millia: agnoſcitur tamen ſuperior ſuper Chiuuam Tunchimenſem tum à Rege Cocincinæ, tum ab altero Chiuua, quem in 1. parte, C. 7. dicebamus profugum ſedem fixiſſe in terris Cinæ proximis: quin & Rex Lai huic Bunæ tributum pendit. Quando ergo dicitur regnum hæreditariũ eſſe, & filios parentibus ſuccedere, id intelligendũ eſt de Buna, in cujus filijs, & nepotibus cũ ſucceſſione regia familia conſervatur.

Paucis his, quæ de regno Tunchimi priuſquã in Europam redirem exquirere potui, contentus vive lector. Intellexi poſtea P. Iulianum Baldinotti Piſtoiæ in Etruria natum, Macao miſſum in id regnum ad portam S. Evangelio aperiendã, poſt menſtruam navigationem in ipſam Tunchimi Civitatem perveniſſe. Quid hîc Pater novarum vrbium in ea Provincia repererit, quibuſcũ lætitiæ argumentis, qua cum feſtivitate & pompa exceptus à Rege ſit, deq; primis futuræ iſtic Chriſtianitatis fundamentis plura non dico: videri ea poſſunt in relatione, quam ipſe annis ſuperioribus conſcrip-

conſcripſit. Expectantur modo novæ literæ aliorum Patrum, veluti P. Petri Marches Luſitani, & P. Alexandri Rhodes Avenionenſis, quos in Cocincina eſſe ante diximus, & vero etiamnum caulas Chriſti amplificant. Spes eſt utraq; hæc regna Tunchimi & Cocincinæ intra paucos annos aggreganda S. Romanæ Eccleſiæ debitam obedientiam præſtando Paſtori univerſali, & Chriſti Vicario domino Noſtro.

EPILOGVS.

FIeri nō poteſt, quin animi ab exquirendis novis Mundi partibus alieniores, nimiumq; ad patrios focos inclinati, tandem evigilarint ad hanc brevem relationem, deſideriumq; conceperint, non ſolum videndi varietatem, ſed etiam veritatem tot rerum; quæ quamvis intra ſphæram rerum naturalium comprehendantur, poſſunt nihilominus naturæ miracula nominari. Talia ſunt quæ retuli meis à me oculis viſa in Cocincinâ, terrâ ob clima & ſtationum anni varietatem habitabili, ob camporum fertilitatem annonâ, fructibus, avibus, animalibus redundante; nec minus mari piſcibus gratiſſimi ſaporis divite. Eſt regio aëris temperie uſq; adeo ſalubri, ut vel ipſum peſtis nomen ignotum ei ſit: eſt dives auro, argento, ſerico, calamba, & alijs magni pretij rebus. Gens eſt propter portus, & quarumcunq; commercia nationum tractabilis, eſt moribus ſuaviſſimis, pacifica, liberalis. Deniq; ſecura eſt non ſolum ob

magnanimitatem & robur, quo viri pollent, & celebres apud alias nationes sunt, aut propter armorum copiam, & in ijs tactandis industriã; sed etiam propter situm loci: ab una enim parte mari defenditur, ab altera montibus kemoiorum asperis & invijs. Hoc est segmentum illud & pars Mũdi Cocincina, cui ut Cæli segmentum fiat, aliud non deest, quam ut DEVS multos eo destinet Angelos, ita S. Ioannes Chrysostomus nominat viros Apostolicos & Evangelij prædicatores. O quãta cum facilitate, in hoc Cocincinæ regno, Fides in maximam excresceret amplitudinem, cum ab ea absint remoræ & difficultates, quas in alijs regnis Patres Societatis per Orientẽ dispersi & experiuntur, & gemebundi sentiunt. Nemo hic vestem mutare cogitur, & habitu se mentiri: quin Cocincinensibus jucundum est quemq; suo ritu & lege in suo regno vivere. Ante Conciones necesse non est inveniendis & intelligendis hieroglyphicis insudare, qui Cinensium Patrum labor est, & sub primordia mire exercet. Hic satis est idioma comprehendisse, quod ut diximus tam facile est, ut intra anni circulum concionatorem parare possit. Gens solitaria non est, nec fugit advenas: quo vitio laborant reliqui Orientales: illiciunt potius muneribus, & se affici ostendunt laudando res & doctrinam advenarum. Carent maximo illo Gratiæ Evangelicæ impedimento Sodomiæ immunditia, alijsq; contra naturam peccatis, quibus omnia

omnia alia Orientis regna infamia sunt: vel ab ipso nomine, ne dicam opere naturaliter abhorrent Cocincinenses. Deniq; facili negotio instrui gens hæc in præcipuis Fidei nostræ mysterijs potest, cum ut vidimus, pene unum solum DEVM adorent, idola vero in numero habeant Sanctorũ; cum animam immortalem, pænas malis, gloriam bonis sempiternam adstruant: utantur templis, sacrificijs, processionibus. Vnde mutatis solum objectis credibilibus, facile veri cultus cognitio posset introduci. Mysterium Eucharistiæ non habiturum difficultatem colligitur ex separatione substantiæ ab accidentibus, quam admittunt in cibis mortuorũ: de quibus superius cap. 8. Hæc omnia, quæ summatim repetij, inflammabunt ut spero animos filiorum Societatis, qui quamvis velut abditi intra Collegia & Provincias Europæ delitescant, tamen ardent desiderio convertendi Orbem. Licet autem multi ex eadem Societate hoc suum desiderium in opus deducant, adiuti tũ à Sede Apostolica, quæ paterna quadam cum benevolentia Missionem Iaponicam fovet, tum à Catholico Rege D. Philippo, ejusq; Consiliarijs Indicis, qui incredibili quadam cum profusione liberalissime prospiciunt tam Orientis, quam Occidentis Indijs, nec ministros Evangelij deesse patiuntur: nihilominus fieri non potest, ut grandes hæ duæ columnæ, quæ tot alios populos ex officio sustentant, ac omnem fere Mundum humeris

suis succollant, possint quantum satis est, tot novis, quæ indies aperiuntur, regionibus sufficere. Quamobrem confido à DEO, providentissimo Domino excitanda aliquorum generosa pectora, & animos desiderio gloriæ DEI amplificandæ, quorum pia benignitate & liberalitate adiuti Evangelij præcones absq; impedimento proferent legem DEI, non solum per omnem Cocincinam, sed etiam per magnum Tunchim fundando novam Ecclesiam & Christianitatem, quæ par futura sit clarissimis alijs, quæ in quacunq; Mundi parte inveniuntur Ecclesijs.

Gloria DEO & Sanctissimæ Virgini MARIÆ.

is e
bus
vid
rof.
mp
ate
to
Coc
nd
, q
n c
un-
m

C